

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. М. Побоченко
«__» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Нерівномірність соціально-економічного розвитку країн в умовах
глобальних трансформацій»

Виконавець: Чебаненко Євгеній Андрійович,
група МБ-203М

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., професор, професор кафедри
міжнародних економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Татаренко Наталія Олексіївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Панікар Герман Юрійович

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Степанов О.П.

«__» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Чебаненка Євгенія Андрійовича

1. Тема роботи «Нерівномірність соціально-економічного розвитку країн в умовах глобальних трансформацій» затверджена наказом Ректора від «15» вересня 2021 р. № 1868/ст.
2. Термін виконання роботи: з 04 жовтня 2021 року по 26 грудня 2021 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання прямих іноземних інвестицій в Україні, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної фіскальної служби України, Державної служби статистики України, щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ).
4. Зміст пояснювальної записки: концептуальні засади аналізу нерівномірності соціально-економічного розвитку в умовах глобальних трансформацій, еволюція основ соціально-економічного розвитку країн світу в сучасних умовах, пріоритетні завдання вирішення проблеми нерівності соціально-економічного розвитку України та шляхи їхньої реалізації.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 3 таблиці та 12 рисунків.
6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 25 слайдів.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми дипломної роботи	31.08.2021	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання дипломної роботи	11.10.2021	Виконано
3.	Розкрити концептуальні засади аналізу нерівномірності соціально-економічного розвитку в умовах глобальних трансформацій	12.10.2021- 24.10.2021	Виконано
4.	Дослідити еволюцію основ соціально-економічного розвитку країн світу в сучасних умовах	25.10.2021- 07.11.2021	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати пріоритетні завдання вирішення проблеми нерівності соціально-економічного розвитку України та шляхи їхньої реалізації	08.11.2021- 21.11.2021	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	22.11.2021- 05.12.2021	Виконано
7.	Передати дипломну роботу для перевірки на плагіат	06.12.2021	Виконано
8.	Оформити дипломну роботу	07.12.2021- 16.12.2021	Виконано
9.	Передати дипломну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	17.12.2021	Виконано
10.	Попередній захист дипломної роботи	20.12.2021	Виконано
11.	Передати дипломну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	21.12.2021	Виконано

8. Дата видачі завдання: «11» жовтня 2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(П.І.Б)

Татаренко Н.О.
(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____
(П.І.Б)

Чебаненко Є.А.
(підпис випускника)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Нерівномірність соціально-економічного розвитку країн в умовах глобальних трансформацій»: 110 с., 12 рис., 3 табл., 88 літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ, ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ, КОНВЕРГЕНЦІЯ.

Об'єкт дослідження: проблема нерівномірності соціально-економічного розвитку країн світу та шляхи її подолання.

Предмет дослідження: умови, чинники та організаційно-економічні механізми комплексного підходу до вирішення проблеми нерівності соціально-економічного розвитку країн.

Мета дипломної роботи: дослідження причин нерівномірності соціально-економічного розвитку країн світу та їхнього впливу на структуру міжнародних економічних відносин з метою визначення механізмів подолання нерівномірності розвитку та їхньої адаптації до умов України.

Методи дослідження: загальні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація), теоретичні методи (системний аналіз), економіко-статистичні, графічні та інші.

Отримані результати та їх новизна: проведено аналіз механізмів впливу нерівномірності соціально-економічного розвитку на потенціал участі країни в міжнародних економічних відносинах в умовах глобалізації.

Значущість виконаної роботи та висновки: формування стратегії дій України в контексті її участі в міжнародних економічних відносинах.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали дипломної роботи можуть бути використані при розробці основ посилення конкурентоспроможності української економіки та її економічного зростання, як основних факторів подолання соціально-економічної нерівності в країні.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ НЕРІВНОМІРНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	11
1.1. Сутнісні характеристики процесу сучасних глобальних трансформацій і соціально-економічний розвиток країн світу	11
1.2. Причини і наслідки нерівномірності соціально-економічного розвитку країн в контексті міжнародних економічних відносин.....	22
РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСНОВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	34
2.1. Сучасні тенденції соціально-економічного позиціонування країн світу в динамічному глобальному середовищі	34
2.2. Нерівномірність соціально-економічного розвитку країни і стратегії її подолання.....	45
2.3. Вплив нерівномірності соціально-економічного розвитку країн на процеси формування інтеграційних об'єднань	54
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НЕРІВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ І ШЛЯХИ ЇХНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	64
3.1. Соціально-економічний стан розвитку українського суспільства і мета та завдання подолання нерівності в країні.....	64
3.2. Соціальні пріоритети і економічна політика посилення міжнародної конкурентоспроможності української економіки.....	71
3.3. Напрямки забезпечення економічного зростання України і подолання нерівності в контексті співробітництва з ЄС.....	86
ВИСНОВКИ.....	97
СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ	

ВСТУП

Актуальність теми. Нерівномірність економічного розвитку країн є невід'ємною частиною світового економічного процесу на потязі всієї його Особливого розмаху ці процеси набули в контексті глобалізації, яка базується на ринкових відносинах, поглибленні конкуренції і відкритості, лібералізації торгівлі, регіоналізації, транснаціоналізації та підсилюється науково-технічним прогресом та супутніми йому явищами.

Глобалізаційні явища впливають на внутрішній простір національних економік, зумовлюють їхню внутрішню і зовнішню політику, породжують проблеми та суперечності, які мають не лише ендогенне, а й екзогенне походження. Глобалізація призводить не тільки до розвитку відносин між економічними, соціальними та іншими суб'єктами різних країн, а й до різкого збільшення значущості цих відносин.

Проте напрями дії глобалізаційних процесів на економіки країн є складними і суперечливими. Глобалізація поглиблює спеціалізацію і кооперування у світовому масштабі та міжнародний поділ праці. Міжнародна конкуренція стимулює розвиток інноваційних процесів та новітніх технологій за допомогою трансферу технологій серед країн світу. Глобалізація поглиблює спеціалізацію і кооперування у світовому масштабі та міжнародний поділ праці. Міжнародна конкуренція стимулює розвиток інноваційних процесів та новітніх технологій за допомогою трансферу технологій серед країн світу.

Водночас, нерівність доходів між державами та окремими членами суспільства, її причини та наслідки, які вона несе для економіки набувають все більшого інтересу світової спільноти, у тому числі наукової. Це пов'язано в тому числі і з перспективами подальшого накопичення таких нерівностей з подальшим розвитком глобалізаційних процесів та зростання їх впливу на економіки окремих держав. На міжнародному інституційному рівні нерівність всередині та між

країнами є постійним приводом для до обговорення, а подолання глобальної нерівності визнано ООН однією з Цілей Сталого Розвитку.

Окрім того, в умовах дедалі динамічнішої зміни світової економічної кон'юнктури та політичного балансу сил, значними досягненнями людства в науково-технічному прогресі, прискореним глобалізаційним розвитком світового господарства та трансформацією економічних систем спостерігається глибокий диспаритет у розвитку між країнами світу. За цих умов необхідно, насамперед через призму національної специфіки, переоцінити проблеми формування і розвитку світового господарства, враховуючи виклики, які кидає людству глобалізація.

Будучи невід'ємною частиною як міжнародних економічних відносин, так і діяльності національних суб'єктів економіки, цей аспект й надалі проявлятиме себе, що робить доцільним його дослідження з метою усвідомлення умов в яких функціонують вітчизняні та закордонні суб'єкти економічної діяльності. Для економіки України, наведені вище явища мають характер викликів та умов, пристосування до яких є необхідним для забезпечення стабільного розвитку економіки та подолання економічної нерівності із забезпеченням добробуту громадян.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження причин нерівномірності соціально-економічного розвитку країн світу та їхнього впливу на структуру міжнародних економічних відносин з метою визначення механізмів подолання нерівномірності розвитку та їхньої адаптації до умов України.

Відповідно до мети у кваліфікаційній роботі поставлені та вирішуються **наступні завдання:**

- дослідити тенденції економічної нерівності в країнах та регіонах;
- визначити причини нерівності у доходах в країнах та регіонах світу;
- окреслити наслідки спричинені нерівномірністю країн в умовах глобалізаційних трансформацій
- обґрунтувати вплив сучасних процесів розвитку МЕВ на рівень нерівності соціально-економічного розвитку країн;

- визначити шляхи вирішення проблеми нерівномірності можливостей в регіонах та країнах світу;
- дослідити можливі пріоритетні напрями розвитку української економіки в контексті міжнародної економічної нерівності.

Аналіз сутності глобалізації, її теоретичних засад та наслідків, а також впливу глобальних економічних трансформацій досліджено у працях К. Моргана, Д. Беккатіні, М. Портера, І. Валлерстайна, М. Капура, Т. Левіта, Д. Розенау, Дж. Стігліца, Дж. Сороса, Дж. Томсона, У. Шарпа, Р. Робертсона, Т. Фрідмана, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтона, Є. Цзяна.

Серед вітчизняних науковців, що займались розробкою даної тематики слід виокремити доробки В. Базилевича, О. Білоруса, В. Білошапки, В. Будкіна, О. Булатової, В. Вергуна, В. Геєця, Т. Дейнеки, Ю. Макогона, Н. Татаренко, Т. Орехової, Н. Резнікової, А. Філіпенка, І. Хаджинова, А. Чухна, О. Швиданенка, О. Шниркова, С. Якубовського та інших.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи проблема нерівномірності соціально-економічного розвитку країн світу та шляхи її подолання.

Предметом дослідження кваліфікаційної роботи умови, чинники та організаційно-економічні механізми комплексного підходу до вирішення проблеми нерівності соціально-економічного розвитку країн.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є використання системи методів, серед яких: методи індукції та дедукції – для дослідження теоретичних основ розвитку соціально-економічної системи, структурно-логічного аналізу – для побудови логіки і структури дослідження; елементи системного, структурно-функціонального та порівняльного аналізу – для дослідження фактологічного матеріалу, який характеризує сучасний стан, практику функціонування моделі розвитку економіки; метод аналізу та синтезу – для обґрунтування детермінант структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобальних трансформацій.

У першому розділі, в процесі теоретико–методологічного обґрунтування ролі соціально-економічних нерівномірностей в рамках сучасних трансформаційних

процесів – широко застосовується каузальний метод наукових досліджень (причинно–наслідкових зв’язків); методи історичного та логічного, аналізу та синтезу, метод класифікацій та узагальнень.

У другому розділі, в процесі узагальнення сучасних тенденцій соціально-економічного позиціонування країн світу в динамічному глобальному середовищі а також нерівномірностей соціально-економічного розвитку окремих країн було використано методи індукції та дедукції, класифікацій, порівняльного аналізу, метод історичного та логічного, аналізу та синтезу, метод статистичного аналізу, експертних оцінок, графічний метод та метод узагальнень, синергетичний підхід.

У третьому розділі визначено пріоритетні завдання вирішення проблеми нерівності соціально-економічного розвитку України та шляхи їхньої реалізації, для чого застосовано методи причинно–наслідкових зв’язків, метод узагальнень та класифікацій, метод конкретного та абстрактного, експертні оцінки, статистичний аналіз, системний підхід. На основі методів аналізу та синтезу досліджено стан та пріоритети розвитку галузей економіки України з метою підвищення їх конкурентоспроможності. Представлено узагальнення експертних оцінок та статистичної інформації, зроблено висновки про вплив КСВ ТНК та КСВ підприємств України на досягнення цілей сталого розвитку на секторальному рівні.

Теоретичну основу кваліфікаційної роботи становлять теоретичні та аналітичні дослідження українських та іноземних вчених за спеціальністю «Міжнародні економічні відносини»; аналітичні доповіді, монографії та наукові статті, матеріали наукових доповідей конференцій та аналітичні матеріали офіційних державних та корпоративних сайтів за тематикою дослідження; експертні оцінки, присвячені проблематиці соціально-економічних нерівномірностей розвитку країн світу в контексті сучасних глобальних трансформацій.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи. Інформаційну базу дослідження становлять офіційні аналітичні та статистичні матеріали та публікації Світової організації торгівлі, комісії ООН, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму, а також дані Державної служби статистики України, монографії та періодична література,

аналітичні матеріали національних та зарубіжних науково-дослідних інститутів та центрів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційного дослідження висвітлено у наукових публікаціях:

Chebanenko E.A. International regulations of TNCs in the context of globalization //Polit. Challenges of science today. International relations: Abstracts of XXI International conference of higher education students and young scientists. – Kyiv, 2021, National Aviation University /Editorial board Lutskyi M. [and others]. – К.: НАУ, 2021. – P. 159-161.

Чебаненко Є.А. Державне регулювання діяльності ТНК // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин; Національний авіаційний університет; за загальною редакцією Ю. О. Волошина – Київ: НАУ, 2021. – С. 332-335.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 3 таблиці та 12 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 88 найменувань на десяти сторінках.

РОЗДІЛ 1
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ НЕРІВНОМІРНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Сутнісні характеристики процесу сучасних глобальних трансформацій і соціально-економічний розвиток країн світу

Основною та найбільш визначною детермінантою процесу світового економічного розвитку на сучасному його етапі є глобалізація та процеси, що її супроводжують/можуть розглядатися як невід’ємні її ознаки, такі як: лібералізація торгівлі, дерегуляція на національному рівні, посилення взаємозалежності між країнами, конвергенція між країнами, транснаціоналізація, інституціоналізація, при чому в контексті останньої важливу роль відіграє регіоналізація. Слід також зазначити що всі ці процеси залишаються стійкими факторами у розвитку міжнародних економічних відносин, в тому чи іншому вигляді на протязі останніх десятиліть.

Глобалізація - це процес взаємодії та інтеграції людей, компаній та урядів у всьому світі. Глобалізація прискорила з 18 століття завдяки прогресу транспортних і комунікаційних технологій. Це збільшення глобальних взаємодій спричинило зростання міжнародної торгівлі та обміну ідеями, віруваннями та культурою. Глобалізація – це передусім економічний процес взаємодії та інтеграції, який пов’язаний із соціальними та культурними аспектами. Однак конфлікти та дипломатія також є великою частиною історії глобалізації та сучасної її стану. Безсумнівно, наслідки глобалізації можуть носити як позитивний, так і негативний характер, причому на даному етапі розвитку міжнародних економічних відносин найбільш доречним є сприйняття глобалізаційних процесів як стійкого фактору економічної дійсності, що має об’єктивні причини до розвитку та поглиблення [77].

Глобалізацію міжнародних економічних відносин можна охарактеризувати як посилення взаємозалежності та взаємовпливу різних сфер економіки в межах міжнародних відносин. Це означає, що будь-яка комерційна транзакція буде неминуче торкатися внутрішньої економіки, виробництва, екології, соціальних відносин, політики тощо. Глобалізація стала найважливішою реальною характеристикою сучасної світової системи, однією з найбільш впливових сил, за якої структури національного виробництва та фінансів стають взаємозалежними, прискорюються у результаті збільшення кількості укладених і реалізованих зовнішніх угод. Глобалізація, яка охопила всі регіони і сектори світового господарства, принципово змінює співвідношення між зовнішніми та внутрішніми чинниками розвитку національного господарства. Жодна національна економіка незалежно від розмірів країн (великі, середні, малі) та рівня розвитку (розвинуті, зростаючі чи перехідні) не може більше бути самодостатньою, виходячи з наявних чинників виробництва, технологій та потреби в капіталі. Жодна держава не в змозі раціонально формувати і реалізовувати економічну стратегію розвитку, не враховуючи пріоритети та норми поведінки основних учасників світогосподарської діяльності [21].

Процес глобалізації охоплює різні сфери світової економіки, а саме:

- зовнішню, міжнародну, світову торгівлю товарами, послугами, технологіями, об'єктами інтелектуальної власності;
- міжнародний рух чинників виробництва (робочої сили, капіталу, інформації); міжнародні фінансово-кредитні та валютні операції (безоплатне фінансування і допомогу, кредити і позики суб'єктів міжнародних економічних відносин, операції із цінними паперами, спеціальні фінансові механізми та інструменти);
- виробниче, науково-технічне, технологічне, інформаційне співробітництво.

Прогнозується, що у видимі перспективи глобалізація спричинить:

- інтенсифікацію інтеграційних регіональних процесів;

- відкритість економічних систем держав, що нині ще не повністю здійснили лібералізацію господарської діяльності;
- універсалізацію норм і правил здійснення торгових і фінансових операцій;
- уніфікацію регулювання та контролю над ринками;
- стандартизацію вимог до переміщення капіталу, інвестиційний процес і світову платіжно-розрахункову систему [21].

Наслідки глобалізації економіки пов'язані з формуванням загальнопланетарного науково-інформаційного простору, глобальних ринків робочої сили, товарів, інформаційних технологій на основі поступового демонтажу торговельних бар'єрів, підписання багатосторонніх торговельних угод тощо. Зростає відкритість та взаємозалежність національних економік, збільшуються обсяги та швидкість фінансових операцій, відбувається становлення єдиного світового виробництва, зростає кількість наднаціональних структур регулювання світового господарства, міжурядових та неурядових міжнародних організацій.

Водночас глобалізація здійснює суперечливий вплив як на окремі держави, так і на світову економіку в цілому. З одного боку, вона відкриває небачені раніше можливості економічного зростання на основі:

- прискорення процесу поширення передових технологій, розвитку нововведень. удосконалення механізму розподілу ресурсів, підвищення ефективності їх використання на основі розвитку глобальної конкуренції;
- підвищення якості життя, покращення добробуту сімей, розширення можливостей вибору та доступу до нових ідей, знань;
- посилення міжнародної координації, зменшення загрози міжнародних конфліктів, локальних воєн;
- поширення ідей гуманізму, демократії, захисту громадянських прав та основних свобод людини.

Але при цих позитивних аспектах вона породжує до того небачені загрози та ризики в результаті:

- поглиблення нерівності соціально-економічного розвитку країн в глобальних масштабах;

- посилення диспропорцій у світовій економіці, зростання розриву між товарними та фінансовими ринками, загрози глобальних криз, оскільки перехід розвинених країн від індустріальної стадії до постіндустріальної знижує попит (запит) на інвестиції в реальний сектор і, таким чином, формування бази інвестицій – сукупних заощаджень, перестає бути актуальним і, отже, перестає бути об'єктом управлінського впливу як на рівні держав, так і на глобальному. Крім того, це породжує кумулятивний ефект – підвищуються ризики перенакопичення капіталу в фінансовому секторі;

- зростання конфліктів різного характеру та масштабу, створення глобальної сітки злочинного бізнесу, міжнародного тероризму;

- втрати національної ідентичності, поширення єдиних стандартів на національні культури;

- загострення глобальних проблем.

Глобальна нерівність дійсно зменшувалася протягом кількох десятиліть відповідно до багатьох стандартних показників. Але, причиною цього є скорочення нерівності між країнами, а не всередині них. Регіони, що зазнали економічного піднесення на протязі останніх десятиліть (Більшою мірою Південно-східної Азії), містять велику частку населення світу, і їх розвиток значно вплинув на глобальну нерівність. Загальне зниження в основному пов'язане з швидким економічним зростанням Китаю, який поступово наближається до середнього світового рівня доходів. І це дійсно зменшило нерівність між країнами, значно покращивши умови життя сотень мільйонів людей [78].

Найбільш істотними факторами, що сприяють глобалізації, виступають:

- останні досягнення в галузі техніки і технологій, що викликали стале зниження виробничих витрат, витрат на перевезення товарів та людей;

- технологічний процес в обробній промисловості, що дозволив розчленувати виробничий процес та поглибити міжнародний поділ праці;

- революція в галузі напівпровідникової, мікросхемної технології та її використання в телекомунікаційній сфері, що надали можливість передавання практично необмеженого обсягу даних при вкрай низьких витратах. Синтез технології зв'язку, що використовується при переданні інформації, та комп'ютерної техніки при її опрацюванні створив унікальну інформаційну технологію;
- феноменальні темпи зростання інтернаціоналізації фінансів;
- інституціоналізацією процесу міжнародних економічних відносин [21].

Глобалізація, в першу чергу, призводить до посилення конкуренції в глобальному масштабі, в результаті чого викликає поглиблення спеціалізації і поділу праці з властивими їм наслідками - підвищення продуктивності і зниження витрат. Відбувається зміна ролі національних ринків: дедалі більше орієнтуючись на глобальний ринок з його досить жорсткими умовами конкуренції, національне виробництво тяжіє до досягнення високої ефективності, більш повного та якісного задоволення внутрішнього попиту. Економіка, відкрита для міжнародної конкуренції, забезпечує гнучкість у використанні ресурсів, що потенційно приводить до зростання виробництва, і від цього виграють споживачі, для яких розширюється вибір товарів та послуг.

Що стосується країн з низьким рівнем доходів, глобалізація дає їм можливість для підвищення рівня зайнятості та більш високою реальної заробітної плати. За даними ГАТТ/СОТ, за останні 30 років темпи розвитку світової торгівлі значно випереджають темпи світового виробництва. Водночас потік прямих іноземних інвестицій приблизно в 3-4 рази перевищує темпи зростання торгівлі, що забезпечує підвищення зайнятості в країнах зі значними обсягами інвестицій [85].

Водночас різні шляхи глобалізації взаємно доповнюються, прискорюючи тим самим цей процес. Країни з різною факторною осначеністю відповідають різним інтересам у глобалізаційних стратегіях мультинаціональних корпорацій.

Підприємницькі можливості вибору можуть обмежуватися інтервенціями політико-економічного характеру. Так, певний час у країнах, що розвиваються, заборонялося перевищувати участь іноземного капіталу у власності вітчизняних

підприємств. Тоді потенційні іноземні інвестори вдалися до інших заходів глобалізації.

Розвиток глобалізації сприяє створенню єдиного глобального ринку, основні риси якого окресляться в першій чверті ХХІ ст. Перш за все це стосувалося провідних розвинених країн, які в боротьбі за світове панування створили великі інтеграційні об'єднання ЄС, АТЕС та ін. Як головні складові глобального ринку нині формуються Європейський, Американський та Азіатсько–Тихоокеанський континентальні ринки [21].

Водночас за участь у процесах глобалізації змагаються країни, які розвиваються, і держави з перехідною економікою. Однак для ефективного входження їх у глобальний ринок їм необхідно досягти високого рівня конкурентоспроможності національних економічних систем, особливо національної робочої сили. Однозначно оцінити вплив глобалізації на світові процеси не можна. Існують і переваги її і недоліки.

Вплив глобалізації проявляється, перш за все, у сприянні поглибленню міжнародного розподілу праці; ефективнішому розподілу коштів і в кінцевому підсумку сприяння підвищенню якості життя людей, розширенню життєвих перспектив населення (при нижчих для нього затратах); здійснюванню економії на масштабах виробництва, що потенціально може сприяти зниженню цін, а значить, стійкому економічному зростанню, підвищенню рівнів зайнятості й життя. Підвищити рівень продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні й поширювати передову технологію, а також посилити конкурентний тиск на користь безперервного введення іновацій у світовому масштабі.

Крім того, глобалізація може сприяти вільному і широкому розповсюдженню капіталів, зростанню зарубіжних інвестицій, розширенню можливостей для розвитку інфраструктури, полегшенню контактів між людьми різних країн.

Проте, глобалізація несе з собою не тільки переваги, а й недоліки, побічні ефекти і потенційні проблеми. Вона супроводжується :

– взаємозалежністю фінансових ринків, а відтак і розподілом ризиків пов'язаних з кризами на цих ринках. Так криза 1997 року на Азійських фінансових ринках розпочалася внаслідок неспроможності тайландського уряду підтримати курс нац. валюти, що негайно запустило процес відтоку капіталу, що згодом призвело до падіння курсів більшості держав регіону в ті чи іншій мірі, а криза на американському ринку субстандартних іпотечних кредитів у 2008 році призвела до Великої рецесії. В рамках ЄС банкрутство однієї країни становило загрозу до стабільності економічного блоку загалом [20];

– зростанням спекулятивних валютних потоків між державами і вторинних фінансових ринків;

– значними обмеженнями можливості формування незалежної макроекономічної політики на національних рівнях. Особливо жорстко така обмеженість у визначенні перспектив економічного зростання стосується політики в сфері праці і соціально-трудових відносин.

Суттєве зростання макроекономічних показників у країнах, що розвиваються, не могло відбутися без інтернаціоналізації досягнень НТП в умовах глобалізації. Розвинуті держави зацікавлені у розвитку торгівлі з відсталими країнами, бо потребують ресурсів цих країн. З плином часу цивілізовані країни переносять окремі виробництва в зазначений регіон, відбувається вивіз капіталу [21].

Здійснюється перехід до нового типу економічного зростання, який ґрунтується на принципово нових формах поєднання науки з виробництвом, створенні нових елементів продуктивних сил (ЕОМ, мікроелектроніка, лазерна техніка), на якісно новому рівні використання нового фактора виробництва.

Це підтверджується емпіричним спостереженням про те, що розвиненіші економіки мають тенденцію зростати повільнішими, хоча й більш стабільними темпами, ніж менш розвинені країни. За даними Світового банку, у 2019 році країни з високим рівнем доходу досягли середнього зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) у 2019 році проти 3,6% для країн із середнім рівнем доходу та 4,0% зростання ВВП у країнах з низьким рівнем доходу [72].

Бідніші країни також можуть відчути більш швидке зростання, оскільки вони можуть повторити методи виробництва, технології та інституції розвинених країн. Таким чином ці країни можуть реалізувати переваги наздоганяючого, хоча, безумовно, відставання як таке не є перевагою. Тим не менш, оскільки ринки, що розвиваються, мають доступ до технологічних ноу-хау розвинених країн, вони часто відчували швидкі темпи зростання.

Існують певні обмеження даного ефекту. Щоб країни отримали вигоду від ефекту наздоганяння, їм потрібно буде розвивати та використовувати можливості людського капіталу. До них відноситься здатність засвоювати нові технології, залучати капітал та брати участь у глобальних ринках.

Хоча в країнах, що розвиваються, спостерігаються швидші темпи економічного зростання, ніж в економічно розвинутих країнах, обмеження, пов'язані з нестачею капіталу, можуть значно зменшити здатність країни, що розвивається до розвитку. Історично деякі країни, що розвиваються, були дуже успішними в управлінні ресурсами та забезпеченні капіталу для ефективного підвищення продуктивності економіки; однак це не стало нормою в глобальному масштабі [69].

Запровадження високоякісних інституцій, особливо щодо міжнародної торгівлі, також відіграє свою роль. У свою чергу роль інституцій також не є однозначною, наприклад, у сфері економічної політики, заходів до стимулювання власного виробництва та застосування протекціоністських заходів.

Багато країн, що розвиваються, здійснюють різноманітні заходи, щоб реагувати на поглиблення економічної глобалізації. Наприклад, Малайзія запустила Програму економічних перетворень, що передбачає політику більшої відкритості, лібералізації торгівлі та інтеграцію своєї економіки зі світовими ринками. Результати цієї програми стимулюватимуть різноманітну економічну діяльність, особливо підвищення зайнятості та добробуту. Інша країна, що розвивається, Аргентина, диверсифікує свої продукти та ринки. Це робиться для подолання ризиків від глобальних потрясінь у країнах призначення експорту, Європі та США .

Багато країн, що розвиваються, також беруть участь у численних двосторонніх, міжрегіональних та багатосторонніх угодах, таких як СОТ, САФТА, МЕРКОСУР, АЕС, AfCFTA, ECOWAS, SAFTA, ACFTA та інші [48]. Очікується, що це дасть багато переваг для країн, що розвиваються; наприклад, вступ Китаю до СОТ підвищив його реальні темпи економічного зростання на 2,4%, темпи зростання експорту на 13,2%, а темпи зростання імпорту на 18,89% на рік з 2002 по 2007 рік . Бразилія, яка є членом угоди про вільну торгівлю БРІКС, стала одним із провідних світових експортерів сільськогосподарської продукції. Соеві боби, кукурудза, заморожене м'ясо та цукрова тростина є одними з найбільш експортованих сільськогосподарських товарів, тоді як сира нафта, залізна руда та сульфатна хімічна деревна маса є одними з займають лідерство в цілому. Бангладеш також вбудовується за допомогою угод, а саме безмитний доступ до інших країн Південної Азії, Канади, Японії та багатьох країн-членів ЄС, для поліпшення своєї економіки. Саме тому Туреччина прагне приєднатися до ЄС, щоб ефективно здійснювати торговельні та фінансові операції з країнами-членами. Рухаючись в цьому напрямку, країна вже упорядкувала більшість своїх стандартів, законів і нормативних актів у відповідності зі стандартами ЄС [48] .

Ці різноманітні види діяльності призвели до збільшення ПШ, обсягів торгівлі, технологій, іноземних туристів, міжнародних заходів та зменшення бідності, нерівності доходів, голоду, інфляції, нелегальної економіки в країнах, що розвиваються. Наприклад, економічна ситуація в Домінікані покращилася завдяки значним припливам ПШ в електронну та туристичну промисловість. ПШ також суттєво вплинули на зростання виробництва в багатьох азіатських країнах, таких як Бангладеш, Китай, Індія, Індонезія, Малайзія, Пакистан, Філіппіни та Таїланд. Тим часом для В'єтнаму EG сприяє прискоренню його економічного розвитку. Такий же досвід має Гана, економічний розвиток якої є одним із найшвидших на африканському континенті завдяки її здатності експортувати високовартісні товари.

Індонезія також отримує вигоду від глобалізації, особливо в галузі промислової логістики. Як наслідок впливу глобалізації високо конкурентоспроможними є товарообробка, зберігання та складування, транспортні

агентства, інші допоміжні служби, морський транспорт, внутрішній водний транспорт, автомобільний транспорт, повітряний транспорт, роздрібна торгівля, інші допоміжні послуги та послуги пакування.

У Малайзії глобалізація має значний і позитивний вплив на зниження безробіття в довгостроковій перспективі [48]. Фермери в Таїланді відчують позитивний вплив, а саме отримання кращої освіти, розширення їх можливостей отримати доступ до капіталу, наданого фондами розвитку села, а також модернізацію свого сільського господарства та створення малого бізнесу. Вони також стали організатором демонстрації Червоної Сорочки в Бангкоку в 2010 році, щоб заявити про демократію в Таїланді.

Однак глобалізація також має ряд негативних впливів на країни, що розвиваються. Їхня залежність від глобальних економічних умов є сильною і вразливою навіть до невеликих зовнішніх потрясінь. Економіка Аргентини була б зруйнована, якби якась з країн призначення експорту зазнала кризи. В'єтнам, який має високі темпи економічного зростання, зараз переживає уповільнення через глобальну фінансову кризу та тенденцію протекціонізму в усьому світі.

Це також помітно при розгляді ситуації, яка склалася в економіці Філіппін під час світової економічної кризи 2008 року. Експортний попит почав зменшуватися, що також призвело до зниження внутрішнього попиту та збільшення інфляції на Філіппінах. Банки стали неохоче надавати кредити, особливо сільському господарству, через підвищений ступінь невизначеності. ПШ завдали шкоди економіці Мексики, ймовірно, через більший переказ прибутків назовні, ніж прибуток від внутрішньої торгівлі.

На ринку праці глобалізація часто сприяє експлуатації робочої сили в країнах, що розвиваються. Це пояснюється тим, що система забезпечує мінімальні витрати на оплату праці, але має високу продуктивність. Тим часом великі, середні і навіть малі промислові підприємства країн, що розвиваються, використовують іноземних працівників. У Малайзії масштабну урбанізацію приписували глобалізації. Це призвело до регіонального дисбалансу між розвиненими та урбанізованими регіонами.

Глобалізація також спричиняє нерівний розподіл доходів і володіння ресурсами. В Індонезії глобалізація дійсно підвищує національні доходи, але бенефіціарами цього лише кілька людей. Що ще важливіше, ці розриви в доходах як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях створюють прогалини в навичках у практиці компаній і перешкоджають людському розвитку в Індонезії. Це також відчули інші країни, що розвиваються, і сприяло збільшенню нерівності доходів у громаді. Нерівність власності на ресурси спостерігається в країнах, що розвиваються, наприклад, земля в Гватемалі була зосереджена в руках кількох, у тому числі іноземних, інвесторів, і погіршило важке становище фермерів. Нарешті, такі господарства можуть програти конкуренцію виробникам з великими площами що є більш ефективними [48].

Ці негативні впливи пов'язані з глобалізацією, оскільки вводять міжнародне конкурентне середовище в економіки, що не мають можливостей до повного використання наданих можливостей, проте сповна відчувають дію її ризиків. У самих країнах, що розвиваються, є багато внутрішніх проблем, наприклад, брак людських ресурсів. Це пов'язано з нестачею освіти і кваліфікованої робочої сили та браком досвідчених фахівців. Іншими проблемами в країнах, що розвиваються, є корупція, неефективна бюрократія та, що заважає їм робити швидкі інновації, що в умовах глобальної економіки означає дедалі більше відставання та вразливість до економічної конкуренції .

У підсумку, слід зазначити, що глобалізація, по-перше стійка тенденція розвитку міжнародних економічних відносин, а по-друге дійсно сприяла позитивним змінам у боротьбі з абсолютною та відносною бідністю. Тим не менш, погляд зосереджений суто на валових показниках не враховує, що глобалізація також принесла значну вразливість до економічної системи, оскільки у взаємопов'язаній економіці криза в одній національній економіці загрожує перерости у глобальну рецесію, що світ уже відчув у 97/98 та 2008 роках. Причому, дані кризи були фінансовими, тобто походять із сектору де участь країн, що розвиваються як самостійних агентів мінімальна.

Як діяльність національних держав, так і міждержавних структур повинна бути спрямована на усунення негативних ефектів глобалізації, зокрема диференціації суспільства і господарства, а також на турботу про загальнолюдські інтересах. У країнах з перехідною економікою держава виконує роль регулятора, сприяє усуненню або пом'якшення негативних ефектів в умовах процесу глобалізації. Методами державного регулювання необхідно впливати на діяльність ТНК, імпорт, створити сприятливі умови для інвестування. Для допомоги країнам з перехідною економікою існують різні міжнародні організації, що регулюють відносини на міжнародному рівні і сприяють розвитку процесу інтеграції.

1.2. Причини і наслідки нерівномірності соціально-економічного розвитку країн в контексті міжнародних економічних відносин

Сьогодні умови життя в різних місцях світу надзвичайно неоднакові. Багато в чому це є наслідком змін останніх двох століть: в одних місцях умови життя змінювалися різко, в інших повільніше. Сьогоднішня глобальна нерівність є наслідком двох століть нерівномірного прогресу. У деяких місцях відбулися різкі покращення, проте такі процеси є досить обмеженими відносно до всього населення.

Безумовно такий багатоаспектний процес як соціальний та економічний розвиток буде завжди залежати від впливу великої кількості факторів, які є нерівнозначними для кожної конкретної країни. Тим не менш, для вивчення процесу соціально-економічного розвитку країн в контексті їх нерівномірності є необхідним вивчення їх комплексу з метою коректного усвідомлення завдань, що стоять перед світовою спільнотою для подолання нерівномірності соціально-економічного розвитку країн.

Втім, слід зазначити, що окремі фактори в рамках загального комплексу можливо згрупувати в певну систему, де за характером впливу виділяють інституційні, географічні, демографічні, технологічні та культурні особливості розвитку як причини нерівномірності соціально-економічного розвитку країн.

Хоча вплив географічних умов, в яких еволюціонують народи, користується повним визнанням, природа цього впливу може сильно відрізнятись. Мова може йти про ресурсне забезпечення, (наприклад нафтою, залізною рудою, оловом та золотом), або ж логістичні особливості детерміновані географією країни та регіону (наявність шляхів сполучення придатних для транспортування тих чи інших природних ресурсів а також продуктів їх переробки до різних регіонів світу, створюючи в цьому процесі широкі культурні взаємодії).

У вимірі транспортного питання доступ до зовнішнього світу полегшується судноплавними водними шляхами, і доступ до цих водних шляхів радикально відрізняється в різних частинах світу. Про величезне значення річок і доступних гаваней для економічного (і культурного) розвитку свідчить хоча б той факт, що майже всі великі міста світу виникали на річках і гаванях до того, як залізниця та автомобілі знизили вартість наземного транспорту.

Сприятливий клімат також є фактором, оскільки пропонує певні стратегії адаптації та системи ведення господарства, а такі фізичні умови, як екстремальна спека та вологість, призводять до погіршення якості ґрунту та є причиною низької продуктивності деяких культур. Для агропромисловості вирішальне значення мають температура й кількість опадів, що визначають, які культури можуть рости. Клімат також впливає на поширення знань і досвіду, оскільки через географічне розмаїття різні регіони мають тенденцію розвивати різні знання та методи. Ці різкі відмінності в географічних перевагах знайшли відображення не тільки у великих відмінностях у багатстві між різними регіонами світу, але й у настільки ж значних відмінностях у навичках, промисловому досвіді та в способі життя серед народів цих регіонів. Цим також можна пояснити те, що майже всі країни, що розвиваються, розташовані в тропічних або субтропічних кліматичних регіонах і навпаки – країни, що історично є розвиненими належать до помірних кліматичних зон [75].

У більшості НРК чисельність населення є проблемою в тому сенсі, що високий рівень народжуваності та смертності призводять до збереження бідності. Це форма «приспосовування до бідності», яка потім увічнює низький рівень життя у круговому процесі. Зростаючий тиск населення призводить до зниження

доступності землі на душу населення і пояснює низьку продуктивність сільського господарства та зменшення надлишків у сільськогосподарському секторі для промислового розвитку.

Більшість людей у НРК неписьменні. Вони не вміють користуватися сучасними технологіями. Їм важко прийняти західні технології. В результаті НРК залишаються технологічно відсталими. Це одна з причин провалу зеленої революції в багатьох бідних країнах. НРК не можуть вкладати значні інвестиції в освіту та формування людського капіталу.

Зовнішні відносини між країнами також відіграють роль у збереженні бідності. Відповідно до окремих теорій економічного розвитку, передові капіталістичні країни позбавляють відсталу економіку капіталу та кваліфікованої робочої сили, а перші отримують непропорційні прибутки, торгуючись з останніми.

Недиверсифікована структура виробництва країн, що розвиваються значно послаблює їх можливості до міжнародної торгівлі. Така країна зазвичай залежить лише від кількох основних товарів для експорту і не здатна розвивати нові напрямки торгівлі. Залежність призводить до нерівних відносин обміну між багатими та бідними країнами, оскільки бідні залежать від багатих у питаннях залучення капіталу та технологій для розвитку своїх промислових секторів [75].

Це відбувається насамперед тому, що експорт такої країни – це недорога первинна (сільськогосподарська) продукція, тоді як її імпорт складається з дорогих промислових товарів. Загалом, НРК змушені платити високі ціни за ресурси для розвитку порівняно з ціною, яку вони отримують за свій експорт.

Несприятливі умови торгівлі призводять до кризи торгового балансу, а залежність від передових країн щодо капіталу та технологій часто створює проблему зовнішнього боргу. Таким чином, поточна заборгованість НРК та погіршення їх умов торгівлі діють як фактори, що гальмують зростання.

Як крайню форму залежності слід виділити колоніалізм та його спадщину, що сформувалася за, для деяких регіонів, століття викривленого економічному розвитку, зав'язаного на інтереси метрополії. Слід також враховувати і зміни у соціальному розвитку таких країн. Сучасними наслідками такого явища є,

наприклад, країни Африки, кордони яких були проведені безвідносно існуючих на той момент економічних та етнічних зв'язків.

Тим не менш, слід враховувати, що всі вищенаведені параметри не визначають розвиток країн безумовно «прив'язуючи» їх до певної траєкторії розвитку. Наприклад, Сінгапур має значно міцнішу та більшу економіку за інші держави регіону. Республіка Корея та Кореїська Народна Демократична Республіка демонструють надзвичайно сильні відмінності в ступені свого розвитку, незважаючи на однакові географічні умови. Також, можна навести приклад КНР, де значні зміни темпів економічного розвитку визначалися змінами державної економічної політики.

Таким чином, в ряді випадків найбільш визначну роль у забезпеченні економічного розвитку держави відіграють політичні інститути, в якості детермінанти економічних інституцій, за допомогою яких економічні суб'єкти країни взаємодіють з економічними суб'єктами за кордоном.

В контексті економічного розвитку роль інститутів полягає в:

- захисті права власності;
- управлінні вхідними бар'єрами;
- пряме залучення приватного сектора за допомогою контрактів;
- макроекономічне управління.

Наведені вище ролі виконуються вкрай по різному в різних країнах, що відповідно впливає на розвиток приватного бізнесу, як під впливом внутрішніх факторів, так і в глобальному вимірі через привабливість до інвестицій.

Встановлення правопорядку на певній території на найменшому масштабі спонукає людей до виробничої діяльності, оскільки люди можуть бути впевнені в результатах своєї праці. В дещо ширшому сенсі можливість до вільного пересування надає змогу виробникам знаходити великі ринки збуту і, отже, використовувати переваги ефекту масштабу виробництва, а також заохочує людей та продукти переміщатися туди, де на них найбільший попит.

Іншою важливою функцією уряду, що впливає на економічний розвиток, є його роль у наданні прав власності або ненаданні таких прав. У більшості країн

третього світу дуже мала частина загального багатства покривається правами власності. Таким чином, величезні, але юридично невизнані активи не можуть використовуватися так, як власність використовується в промислово розвинених країнах для сприяння швидшому економічному розвитку.

Ускладнюючи встановлення прав власності, правова система країни фактично заморожує власні активи і тим самим блокує власний економічний розвиток. Права власності є невід'ємною частиною економіки, скоординованої за ціною, без якої ця економіка не може функціонувати настільки ефективно.

Невід'ємною частиною характері впливу державних інститутів є корупція, як фактор, що підриває демократичні інститути, гальмує економічний розвиток, сприяє нестабільності уряду. Найважче корупція вражає бідних - наприклад, у сфері охорони здоров'я та освіти. Економічний розвиток гальмується через тривале нехтування цими вирішальними сферами основами розвитку людського потенціалу.

Залежно від того, як він сприяє економічному розвитку, існують два типи економічних інститутів: інклюзивні та екстрактивні. Інклюзивні економічні інститути заохочують людей до участі в економічній діяльності, надаючи свої виробничі фактори ринку або інвестуючи в бізнес. Особи можуть ефективно постачати свою землю чи робочу силу, і вони отримують орендну плату чи зарплату як винагороду. Підприємці можуть інвестувати в ринок і отримувати підприємницький прибуток. Люди інвестуватимуть у дослідження та розробки та створюватимуть новинки для суспільства. Захист приватної власності, підтримка правопорядку та надання державних послуг для заохочення приватного сектора є невід'ємними частинами інклюзивних економічних інститутів. Такі країни, як Сполучені Штати та Південна Корея, практикують інклюзивні економічні інститути, і в результаті цього було досягнуто підвищення продуктивності та більшого економічного процвітання.

Екстрактивні економічні інститути протилежні інклюзивним економічним інститутам. Як описують, Північна Корея або низка держав Латинської Америки практикують екстрактивні економічні інститути. Обидва регіони не захищають права власності більшості громадян, а бізнес обмежується невеликою частиною

суспільства. Незахищеність приватної власності спричиняє низькі інвестиції і, нарешті, призведе до зниження або стагнації економічного зростання. Економічні інститути цих країн не зосереджені на економічному процвітанні широкої громадськості. До того ж країни з екстрактивними інститутами характеризуються обтяжливими правилами, якими користуються недобросовісні чиновники для отримання хабарів від торговців, що збільшує витрати на торгівлю.

Економічний розвиток залежить від формулювання та ефективної реалізації раціональної економічної політики. Таку політику мають розробляти, впроваджувати та контролювати сильні інституції, які забезпечують високоякісне управління, зменшують рівень корупції, забезпечують ефективність державного сектору та захищають права приватної власності.

Програми макроекономічної стабілізації та коригування, іноземна допомога та іноземні інвестиції навряд чи сприятимуть економічному розвитку країни, якщо економічні та політичні інститути погано розвинені.

Будівництво інституцій та інвестування в інфраструктуру є необхідними для стимулювання інвестицій громадян та іноземців у безпосередньо продуктивні інвестиційні проекти. НРК повинні розробити правову систему; грошово-кредитні та фіскальні установи; землі, капіталу та валютних ринків для досягнення економічного розвитку. Проте інституційне будівництво потребує часу [55].

Втім, слід зазначити, що окремі фактори в рамках загального комплексу можливо згрупувати в певну систему, де за характером впливу виділяють інституційні, географічні, демографічні, технологічні та культурні особливості розвитку як причини нерівномірності соціально-економічного розвитку країн.

Дещо узагальнюючи, можна виділити:

1. Економічні причини, в контексті яких нерівномірність є характеристикою, що має здатність до підтримки самої себе, оскільки ефекти слабого економічного розвитку негативно впливають на подальші перспективи. Економічно слабка країна має вкрай обмежені ресурси до підвищення конкурентоспроможності своєї продукції, обмежуючи, таким чином, можливості капіталовкладень в майбутньому.

2. Географічні чинники, що визначають можливості участі країни у світовій економіці через доступ до шляхів сполучення, можлива необхідність певних інфраструктурних вкладень, епідеміологічні ризики, вразливість перед природними лихами та посилені вимоги до політичних відносин з сусідами, через яких відбувається сполучення.

3. Історичні чинники, які знаходять вираження в еволюції державних інституцій в певній країні та вплив ззовні на цей процес (наприклад для держав, що в минулому були колоніями, або країни, що нещодавно здобули незалежність). Інституції встановлені або успадковані внаслідок таких подій можуть бути вкрай несприятливими для економічного зростання. До того ж існують ризики роздробленості політичних еліт, воєнних конфліктів, що часом також мають складову міжетнічної ворожнечі, що також не сприяє інтеграції країни у світову економічну систему.

Поряд з вищенаведеними, важливо враховувати і ще одну категорію факторів впливу – суб'єктивні, тобто такі, що формуються під впливом економічних суб'єктів, суспільних організацій, державних і муніципальних органів влади. До цієї групи факторів належать: нормативна та законодавча база, екологічна ситуація в регіоні, політика держави, що спрямована на соціально-економічний розвиток та внутрішня політика самого регіону. Важливо зазначити, що хоча з чотирьох наведених факторів екологія та міжнародна регіональна політика мають цілком конкретний вплив, що дозволяє виділити їх в окремі, власні категорії, вони все ж таки, відомою мірою підпорядковані факторам впливу, що походять від державної участі, як частина нормативної бази та політичних зусиль державного керівництва.

У даному контексті, слід звернути увагу на адаптацію країн до умов глобалізації, та зусиль, що прикладаються з метою доручення економіки країни до глобальних процесів. Особливо це стосується податкової політики. Деякі країни пропонують нижчі податкові ставки, ніж інші. Ці країни часто називають «податковими гаванями». На даному етапі такі заходи є стандартною політикою приваблення в країну ПІІ, що вкладаються ТНК, оскільки завдяки цим таким заходам компанії знижують свої податкові зобов'язання. Виграш, для країни, що

вдається до такої політики, досягається через ту, що хоча держава свідомо знизилася свої доходи від оподаткування, вона виграє відносно ситуації, коли рівень оподаткування залишався б незмінним, а відтак непривабливим для ТНК. Оскільки стимули збільшуються, інші країни, які теж сподіваються залучити вигоди від інвестицій, у свою чергу пропонують корпораціям ще кращі податкові пільги. Хоча глобалізація створила благодатний ринок для обміну ідеями та торгівлі між країнами, вона також призвела до жорсткої конкуренції між ними за залучення торгівлі та інвестицій. Великі транснаціональні корпорації є особливо прихильною ціллю, і конкуренція є інтенсивною між країнами з низьким рівнем доходу, які жадають прямих іноземних інвестицій (ПІІ). В сумі при послідовному зниженні оподаткування в рамках такої конкуренції процес перетворюється на гонку до дна.

Сам термін «гонка до дна» відноситься до конкурентної ситуації, коли намагання знизити ціни конкуренції, призводить до жертв законодавством з питань стандартів якості або безпеки працівників. Гонка на дно також може відбуватися між регіонами. Наприклад, юрисдикція може послабити правила або знизити податки та поставити під загрозу суспільне благо, намагаючись залучити інвестиції, наприклад, будівництво нової фабрики чи корпоративного офісу. В такий самий спосіб деградують і екологічні стандарти, що спонукає перенесення шкідливих виробництв з країн, де такі виробничі процеси вартували б дорожче, через закони щодо захисту навколишнього середовища, безпеки та оплати праці робітників [37].

Результатом нерівномірного розвитку є те, що багато країн з низьким рівнем доходів зараз залежать від допомоги. Багато країн з низьким рівнем доходу мають значні борги в результаті позичання грошей у Світового банку для оплати публічних сфер, а також великомасштабних проєктів, таких як то будівництво дамб і водосховищ.

Як вже зазначалося вище, в рамках економічної системи бідність може призводити до подальшого збідніння. На рисунку 1.1 показано пастку бідності, яку часто вважають циклом. Низькі обсяги інвестиції в такі ключові сфери, як інфраструктура (дороги, залізниця, телекомунікації тощо), освіта та охорона здоров'я виступають обмежуючим факторами для добробуту населення, що у свою

чергу обмежує його продуктивність, наражає на підвищені ризики в разі виникнення нових несприятливих умов (економічні кризи, епідемії, тощо).

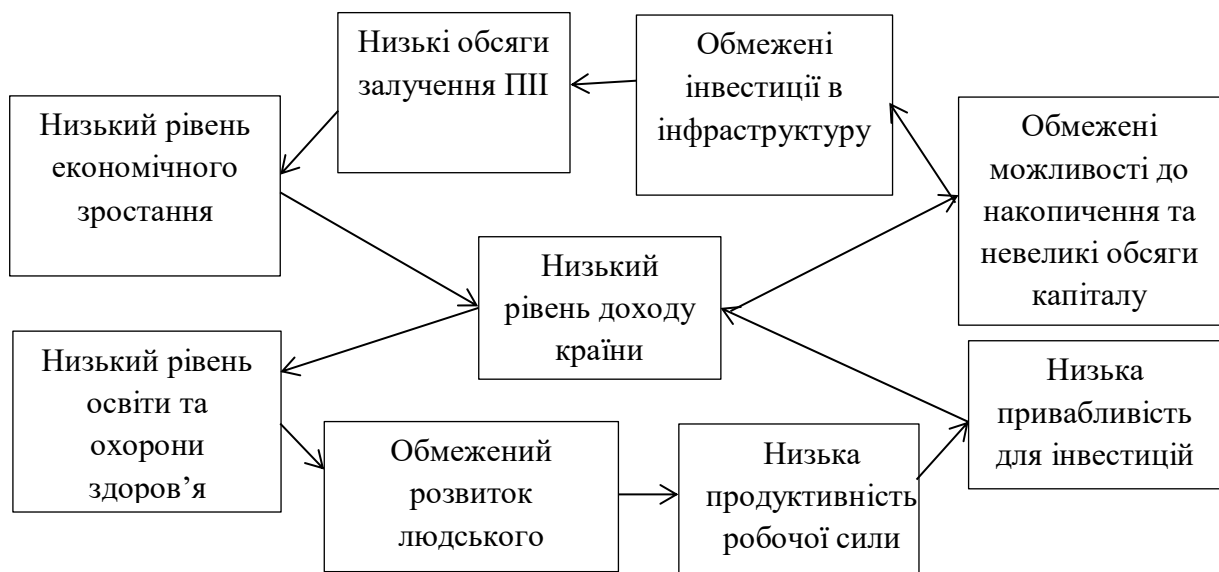

Рис 1.1. Цикл утримання бідності в країнах, що розвиваються.

Примітка. Побудовано автором за даними [37].

Крім того, відсутність освіти обмежує компетенції, що призводить до зниження конкурентоспроможності робочої сили, а обмеження інфраструктурної мережі знижує привабливість для зовнішніх інвесторів. В сумі ці фактори як посилюють негативний вплив зовнішніх факторів, так і ускладнюють ведення діяльності направленої на покращення ситуації.

Крім того, країни з низьким рівнем економічного розвитку також частіше стають жертвами громадянських воєн та їх наслідків. Такі країни, як Судан, Демократична Республіка Конго та Руанда, є хорошим прикладом цього. Війни споживають життєво важливі ресурси та відволікають увагу від важливих проблем для нормальних людей, охорони здоров'я, надійного постачання продовольства, стабільності, економічного добробуту та доступу до чистої питної води.

Одним з наслідків нерівномірного розвитку - міграція людей. Це може бути добровільна міграція, де люди шукають кращого життя (притягуючі фактори). Люди, які це роблять, називаються економічними мігрантами. Інші змушені

переселятися в результаті стихійних лих або воєн. На додаток до цього, оскільки люди стають все більш обізнаними про розрив у розвитку між країнами з низьким рівнем доходів та країнами з високим рівнем розвитку, людей приваблюють наявні для них потенційні економічні можливості. Зростання використання мобільних технологій, призвело до більшої глобальної обізнаності населення. У випадку, якщо мігранти мають високу освіту та/або кваліфікацію, це призводить до відтоку мізків у країну, де вони навчалися та здобули освіту.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що жоден окремий фактор не може пояснити великі диспропорції в економічному розвитку між країнами світу. Також відносний вплив будь-якого конкретного фактора, ймовірно, не залишиться незмінним з часом. До того ж, визначення впливу цих факторів ускладнюється їх взаємодією один з одним, при якій окремі комбінації можуть підсилювати або, навпаки, нівелювати вплив певних з них. Наприклад, хоча різні географічні чинники відігравали важливу роль у формуванні економічних можливостей, доступних для різних народів, економічний розвиток також має і зворотній вплив на важливість географії, оскільки розвиток сучасної транспортно-комунікаційної системи знизив її роль, хоча, безумовно, в обмеженому масштабі.

Висновки до розділу 1

Глобалізація та супутні їй прояви є сталою ознакою сучасних міжнародних економічних відносин, зберігаючи своє значення як фактора їх розвитку. Фактично, при цьому, глобалізація не є окремим повноцінним процесом. Радше, вона складається з ряду особливостей сучасних економічних відносин на міжнародному рівні, взаємопов'язаних та доповнюючи один одного.

Серед цих процесів слід виділити торгівельну та фінансову лібералізацію, що уможлиблює рух капіталів та інших факторів виробництва між країнами, а також сприяє взаємопроникненню ринків товарів та послуг. В нинішньому вигляді цей процес знаходить відображення у створенні глобальних ланцюгів створення вартості, як прояву міжнародного поділу праці на дедалі дрібніших рівнях.

Іншим важливим чинником є хід науково-технічного прогресу, що уможлиблює вищезазначені процеси через зменшення вартості перевезень та зв'язку між суб'єктами економічних відносин в глобальному масштабі. Цей же процес забезпечує економічний розвиток розвинених країн, технічні досягнення яких в рамках глобалізації будуть розповсюджуватися світом.

Інституціоналізація міжнародних відносин, що створює структуру взаємодії на основі якої формуються зв'язки окремих суб'єктів міжнародних відносин. В глобальному масштабі слід виділити такі організації як ГАТТ/СОТ, Конференцію ООН з торгівлі та розвитку. На регіональному рівні їх доповнюють окремі об'єднання, що формують систему угод про вільну торгівлю, митних союзів, тощо.

В той же час, на прикладі Азійської фінансової кризи 1997/8 років та Світової фінансової кризи 2008 року очевидні і ризики, що несе подібна залежність учасників МЕВ від ринкової ситуації окремих з них.

В контексті ж нерівномірностей соціально-економічного розвитку, слід зазначити, що глобалізація в сучасному її вигляді розкрилася після тривалого періоду нарощення відриву між багатими та бідними країнами, тобто подібні розриви сформувалися безвідносно її впливу.

Жоден окремий фактор не може повністю пояснити великі диспропорції в економічному розвитку між країнами світу. Також відносний вплив будь-якого конкретного фактора, ймовірно, не залишиться незмінним з часом.

До того ж, визначення впливу цих факторів ускладнюється їх взаємодією один з одним, при якій окремі комбінації можуть підсилювати або, навпаки, нівелювати вплив певних з них. Наприклад, хоча різні географічні чинники відігравали важливу роль у формуванні економічних можливостей, доступних для різних народів, економічний розвиток також має і зворотній вплив на важливість географії, оскільки розвиток сучасної транспортно-комунікаційної системи знизив її роль, хоча, безумовно, в обмеженому масштабі.

Тим не менш, вищенаведені чинники здійснюють вагомий вплив на сучасному етапі міжнародних економічних відносин. На думку автора, основним наслідком економічної нерівності країн на даний момент є сама економічна нерівність, її

продовження у часі, оскільки розвинені країни в силу самого визначення мають доступ до ряду переваг, таких як розбудована інфраструктура, що збільшує привабливість у контексті ведення торгівлі, в той час як країни, що розвиваються вимагають значних початкових вкладень; розвинута система відтворення конкурентоспроможної робочої сили, на противагу країнам, що розвиваються, які обмежені у можливостях залучення своєї економіки у глобальну систему; розвинені інституції, які зменшують ризики втрат інвестицій, на відміну від, наприклад, війн у Південному Судані чи Ємені,

РОЗДІЛ 2

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСНОВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Сучасні тенденції соціально-економічного позиціонування країн світу в динамічному глобальному середовищі

Попри те, що основні зміни пов'язані з розбудовою нових економічних систем, типів зв'язків та інноваційного розвитку припадають в основному на розвинені країни, основними драйверами змін у складі світового виробництва безумовно були країни, що розвиваються, зокрема, в особливості, найменш розвинені країни (НРК), [45].

До спалаху пандемії COVID-19 динамічний розвиток НРК формував визначну тенденцію до змін серед економік країн світу. Як показано на рисунку 1, індекси відкритості торгівлі країн, що розвиваються, і розвинених економік зближуються. Відкритість торгівлі НРК, тобто співвідношення експорту та імпорту до ВВП, стабільно нижча, ніж в інших країнах, що розвиваються.

Світовий спад у 2009 році, пов'язаний з фінансовою кризою, супроводжувався коротким відновленням відкритості торгівлі для країн, що розвиваються, але з 2011 року їхня відкритість торгівлі знизилася, лише трохи відскочивши після 2016 року. У 2019 році їхній індекс відкритості торгівлі різко впав. з 60,5 до 56,5, що є найнижчим показником з 2005 року.

З 2014 по 2017 рр. відкритість торгівлі в НРК постійно знижувалася, індекс впав з 59 до 47,9% (див. рисунок 1). З 2018 по 2019 рік відкритість торгівлі впала з 54,1 до 51,6 відсотка [73].

Після глобальної фінансової кризи 2008 року та останнього спаду торгівлі в 2014–2016 роках, у країнах, що розвиваються, спостерігається сильне відновлення з 2017 року. Це було компенсовано економічними наслідками пандемії 2020 року. Торгівля товарами в країнах, що розвиваються, зменшувалася щорічно на 2,4

відсотка у 2019 році та на 6,1 відсотка у 2020 році (рис. 2.1.). Торгівля послугами зросла на 3,2% у 2019 році і впала на 24,8% у 2020 році.

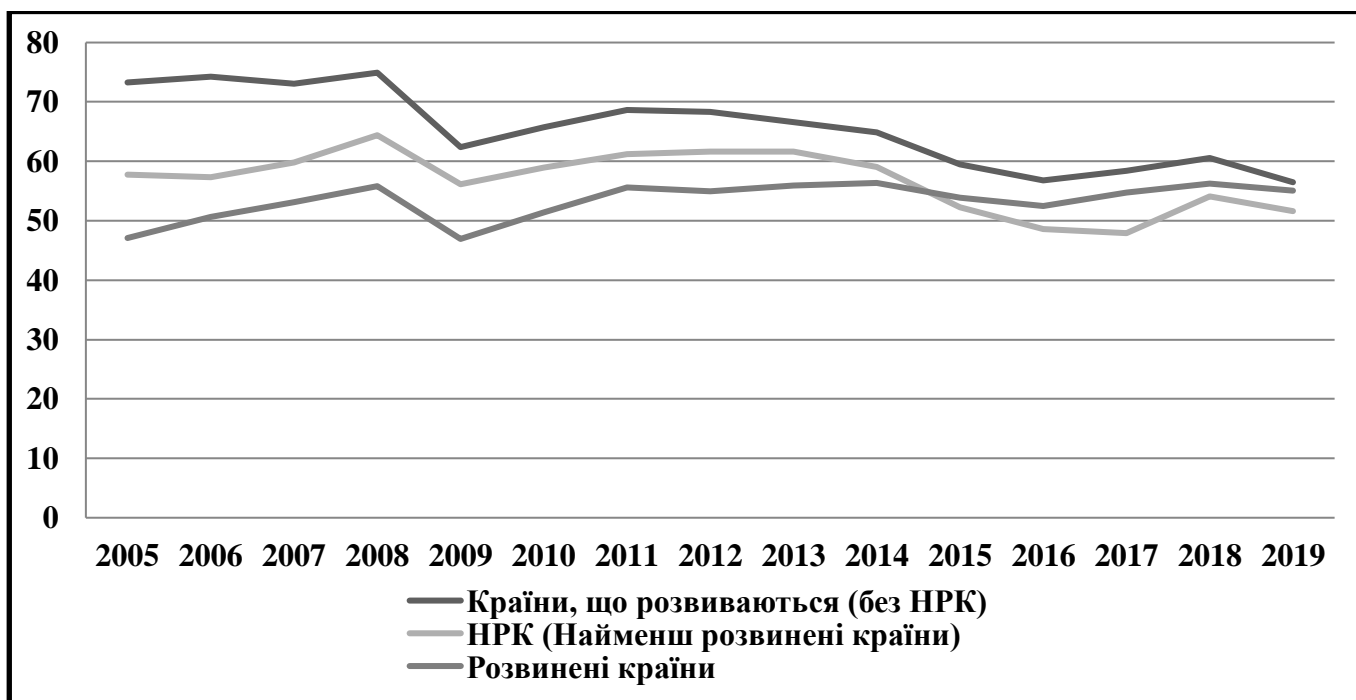

Рис. 2.1. Індекс відкритості торгівлі в 2005-2019рр.

Джерело: [73].

У 2019 році загальний експорт товарів і послуг становив 10,4 трлн доларів США в країнах, що розвиваються, і лише 9,4 трлн доларів США в 2020 році. Таким чином, у 2020 році експорт товарів і послуг скоротився до 8,0 трлн доларів США і 1,4 трлн доларів США відповідно.

У 2020 році торгівля країн, що розвиваються, скоротилася на 9,5 % в порівнянні зі спадом на 7,5 % в усьому світі, оскільки пандемія порушила економічну діяльність у всьому світі. Зриви матимуть глибокі наслідки для найбільш вразливих економік, включаючи країни, що розвиваються, і НРК. Однак деякі ознаки відновлення можна спостерігати з початку 2021 року. Світова вартість та обсяги торгівлі товарами та глобальна вартість торгівлі послугами, схоже, продовжать своє відновлення у другому кварталі 2021 року після різкого скорочення, яке відбулося в першій половині 2020 року. Очікується, що у другому кварталі 2021 року торгівля послугами продовжить зростати на 7,4 % порівняно з

попереднім кварталом у порівнянні з 11,6 та 4,7 % для вартості та обсягів торгівлі товарами відповідно (рис. 2.2.):

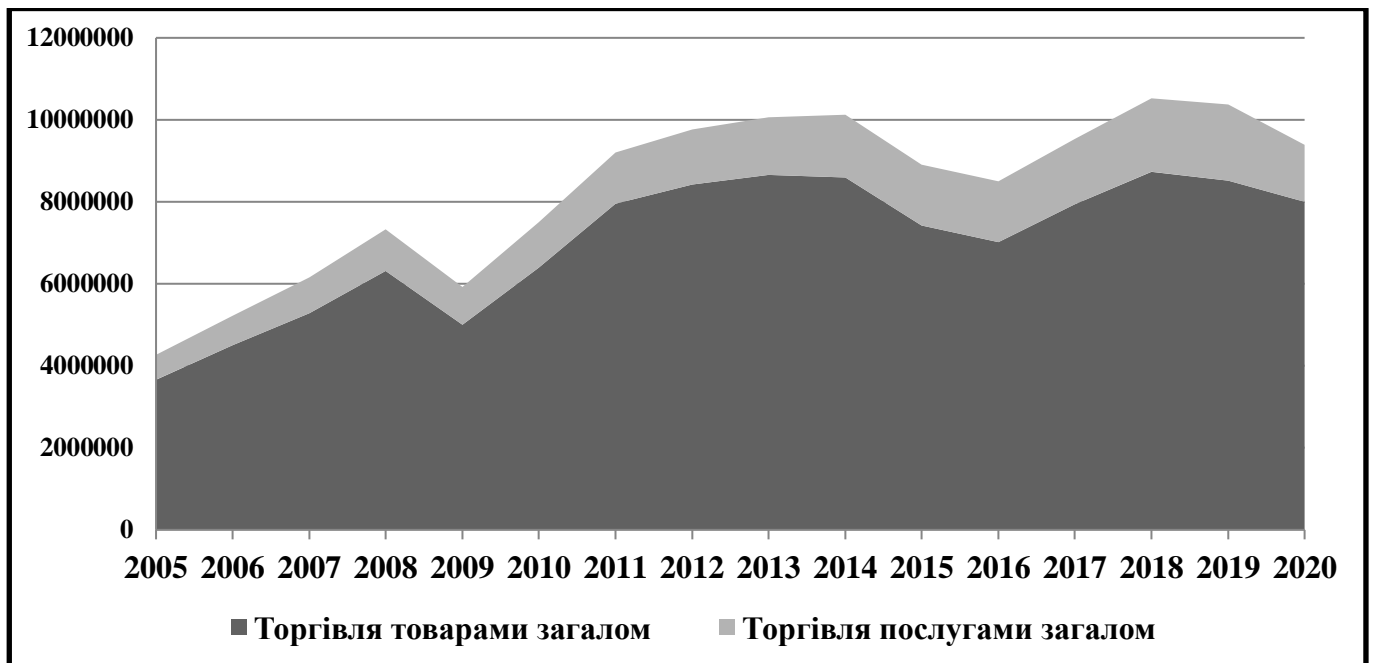

Рис. 2.2. Тенденції торгівлі товарами та послугами в країнах, що розвиваються в 2005-2020рр., (трлн дол. США).

Джерело: [73].

Оцінка прогресу в досягненні цілі 17.11 ЦУР щодо значного збільшення експорту країн, що розвиваються, та подвоєння частки НРК у світовому експорті до 2020 року, вимагає вибору базового року. Відповідно до IAEG-SDGs (United Nations, 2019), базовим роком за замовчуванням для кожного показника має бути 2015. Однак можуть знадобитися деякі винятки, щоб дозволити більш тривалий огляд тенденцій.

П'ять років навряд чи достатньо часу, щоб подвоїти частку НРК у світовому експорті. Таким чином, для ЦУР 17.11.1 більш прийнятним є більш ранній базовий рік. Проте, якою б не була базова лінія за останні 20 років, частка країн, що розвиваються, у світовому експорті значно не зросла, а частка НРК не подвоїлася. Однак на рівні країни результати відрізняються і будуть відрізнятися залежно від вибраного базового року. Наприклад, базовим сценарієм, обраним для ЦРТ, був

1990 рік – за десять років до їх прийняття в 2000 році. Це дало час країнам для досягнення прогресу та дозволило розробити більш амбітний порядок денний. Якби подібний підхід був застосований до ЦУР, порівнянним базовим рівнем (за десять років до прийняття) був би 2005 рік (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Еволюція частки НРК та країн, що розвиваються у світовій торгівлі в 2005-2020рр.

Група країн	Вимір	2005	2010	2015	2020
Найменш розвинені країни	Експорт послуг	0.44	0.60	0.74	0.63
	Товарний експорт	0.76	1.03	0.97	1.03
	Експорт загалом	0.69	0.94	0.92	0.94
Країни, що розвиваються	Експорт послуг	22.79	27.71	29.79	27.95
	Товарний експорт	35.97	42.84	45.68	46.16
	Експорт загалом	33.22	39.66	41.94	42.09

Джерело: [73].

Іншим виміром, який слід розглянути, є склад НРК. Кілька НРК, ймовірно, вийдуть із цього статусу в найближчі роки. Вануату зараз вийшла зі статусу НРК, і, згідно з UNDESA, кілька інших підуть після закінчення цього року. Деякі країни, які потенційно змінять статус незабаром, мають лише незначний внесок у роботу групи, і те, чи будуть вони включені чи ні, це матиме незначний вплив, тоді як вага деяких інших країн є значною, як-от Бангладеш (див. карту 1) і буде мають значний вплив на роботу групи в цілому. Звичайно, наслідки пандемії COVID-19, ймовірно, ще більше затримають досягнення мети.

З причин, зазначених вище, 2010 рік було обрано базовим сценарієм, який розглядається в цьому розділі. Доступні також дані за додаткові роки. Карта 1 показує частку країн, що розвиваються, у світовому експорті товарів і послуг за країнами.

За останні два десятиліття країни, що розвиваються, зафіксували помітне збільшення частки світової торгівлі. Хоча вартість експорту товарів і послуг країн,

що розвиваються, помітно зросла з 2000 року, з 2012 року це зростання більше не випереджає розвинений світ. Частка країн, що розвиваються, у світовому експорті товарів і послуг зросла з 29,7% у 2000 році до 42,2% у 2012 році, але з тих пір стагнувала до 41,5% у 2019 році. Якщо вибраний базовий рівень – 2015 рік, буде 0,2% з 2010 року частка країн, що розвиваються, у світовому експорті товарів і послуг зросла на 1,8 процентного пункту, а з 2005 року - на 7,6 процентних пункту (рис. 2.3.):

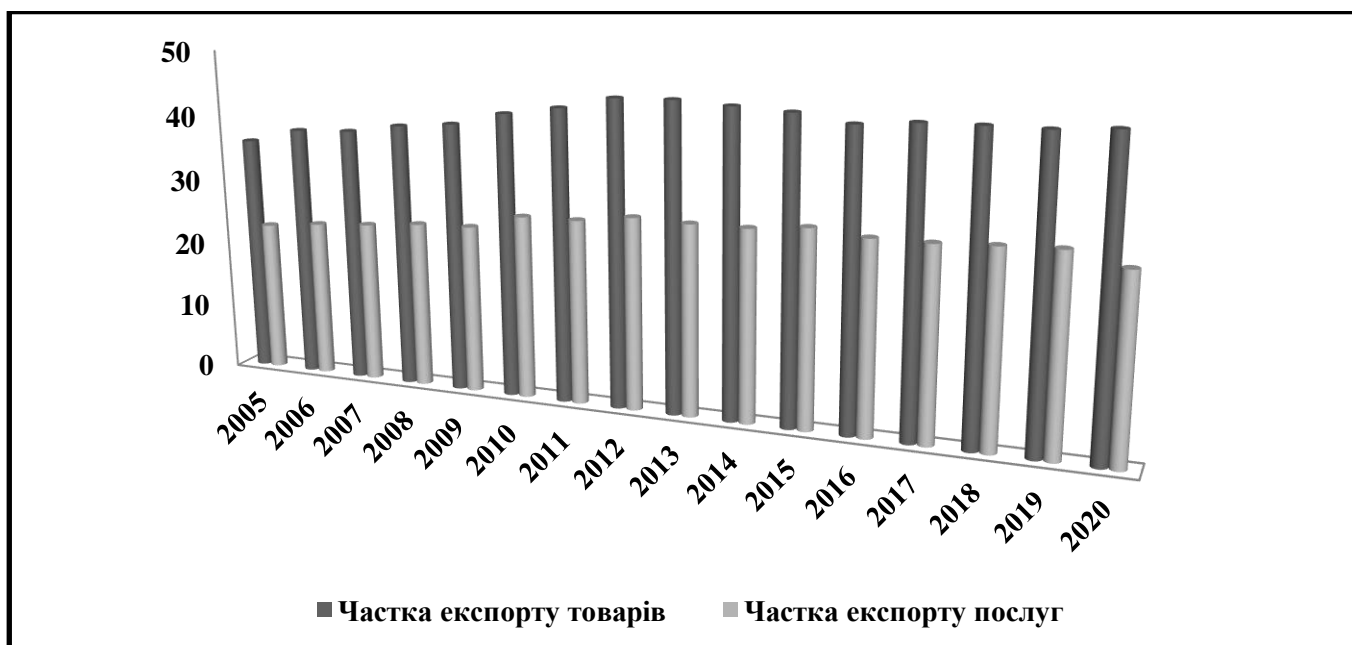

Рис. 2.3. Частка країн, що розвиваються, у світовому експорті товарів і послуг в 2005-2020рр., (%).

Джерело: [73].

Що стосується експорту товарів, то з 2012 року частка країн, що розвиваються, у світовому експорті товарів зросла приблизно на 45% (див.: рисунок 3). У 2019 році частка країн, що розвиваються, у світовому експорті послуг (6,1 трлн доларів США) досягла найвищої позначки – близько 30 відсотків (1,83 трлн доларів США), однак у 2020 році ця цифра впала до 28 відсотків, насамперед через COVID-19. Найвища регіональна частка світового експорту послуг була зафіксована в країнах Азії та Океанії, що розвиваються, і становила понад 24% у 2019 році. До трійки найбільших експортерів послуг входять Китай (4,6%), Індія (3,4%) та

Сінгапур (3,5%). На них припадає понад 40% експорту послуг країн, що розвиваються [73].

НРК є невеликим гравцем у світовій торгівлі з часткою 0,96 відсотка світового експорту товарів і послуг у 2020 році. Порядком денний до 2030 року встановлює мету подвоїти частку НРК у світовому експорті до 2020 року. Частка НРК у світовому експорті товарів і послуг становив 0,92 відсотка у 2010 році, що трохи нижче рівня 2020 року. Беручи за основу 2005 рік, їхня частка у світовому експорті товарів і послуг зросла на 0,3 процентного пункту з 0,66 відсотка до 0,96 у 2019 році. НРК попереду ще довгий шлях, перш ніж подвоїти свою частку, і ціль не була досягнута до 2020 року (рис. 2.4.):

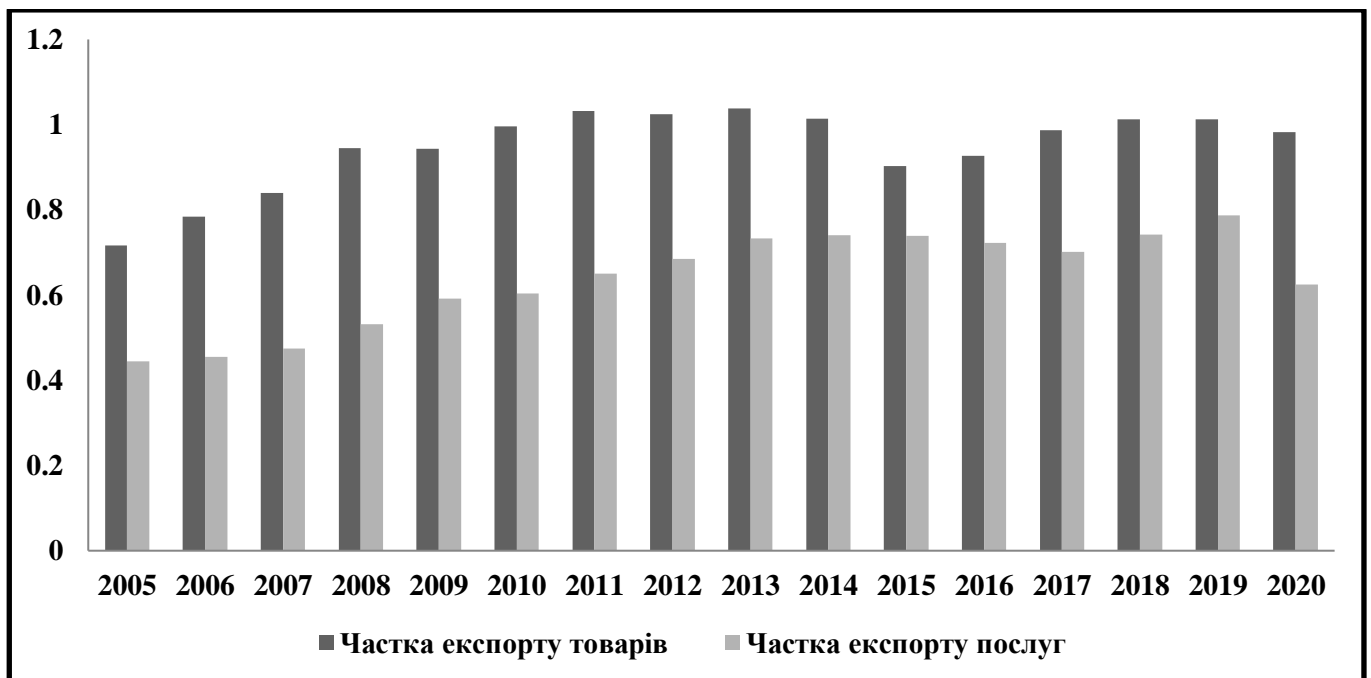

Рис. 2.4. Частка НРС у світовому експорті товарів і послуг в 2005-2020рр., (%).

Джерело: [73].

У 2020 році вартість експорту товарів з НРК становила 172,6 мільярда доларів США, що становить менше одного відсотка світового експорту (0,98 відсотка), що свідчить про недосягнення цілі 2020 року щодо подвоєння експорту товарів з НРК. Їхня частка у світовому експорті товарів майже подвоїлася з 0,54 відсотка в 2000 році (35 мільярдів доларів США) до більш ніж одного відсотка в 2011-2013 роках

(див. рисунок 4). З тих пір ця тенденція трохи змінилася. Частка НРК у світовому експорті послуг поступово збільшується і досягає 0,80% до 2019 року, але знову впаде до 0,63% у 2020 році.

Ключовою рушійною силою зростання експорту за цей період (2000-2019 рр.) було значне зростання цін на паливо, руду та метали, що відображало високий попит у країнах, що розвиваються, особливо в Китаї. Якщо взяти за базовий 2005 рік, зростання є більш помітним, 0,3 процентного пункту з 0,5 відсотка до 0,8 у 2019 році. Однак у 2020 році різке падіння міжнародної торгівлі негативно вплинуло на ціни на товари. Зниження індексу цін на сировинні товари ЮНКТАД у 2020 році у другому кварталі 2020 року було порівняно зі зниженням у 2015 та 2016 роках. Якщо виключити паливо, зміни в річному обчисленні набагато приглушеніші.

Концентрація експорту НРК, зростає з 2001 по 2008 рік. Відтоді концентрація поступово знижувалася, зближуючись із моделями, типовими для країн, що розвиваються (див. рисунок 6). Країни, що розвиваються, за винятком НРК, дотримувалися подібної тенденції. Іншими словами, їх експортна структура стала більш різноманітною з невеликим постійним зниженням з 2016 по 2018 рік і продовженням диверсифікації в 2019 році.

Південний Судан, Ботсвана, Ангола та Гвінея-Бісау є чотирма африканськими країнами, що розвиваються, з найвищим індексом концентрації, який наближається або навіть перевищує значення індексу 0,9 у 2019 році, що вказує на те, що їхня торгівля зосереджена на дуже невеликій кількості продуктів. Південний Судан та Ангола сильно залежать від торгівлі нафтою, Ботсвана – дорогоцінним камінням, а Гвінея-Бісау – фруктами та горіхами. У 2019 році НРК як група зафіксували середній індекс 0,21. Ємен мав відносно високий індекс концентрації експорту в 2019 році (0,42), найвищий індекс серед НРК Азії. З країн, що розвиваються, асортимент продукції експорту найбільше зосереджений в африканських країнах. Склад експорту є більш різноманітним у країнах, що розвиваються, Америки: Гватемала, Мексика та Панама зафіксували найнижчий індекс концентрації у 2019 році, а також Азія, де Туреччина, Таїланд та Китай є трійкою найбільш диверсифікованих країн.

Варто зазначити, що диверсифікація стратегічних економічних секторів НРК, таких як харчові та медичні сектори, і розширення можливостей виробництва та послуг, таких як банківська торгівля, роздрібна торгівля та державні послуги, з високим рівнем цифровізації представляють можливості для цих країн для створення більш стійкої та стійкої економіки [74], (рис. 2.5.):

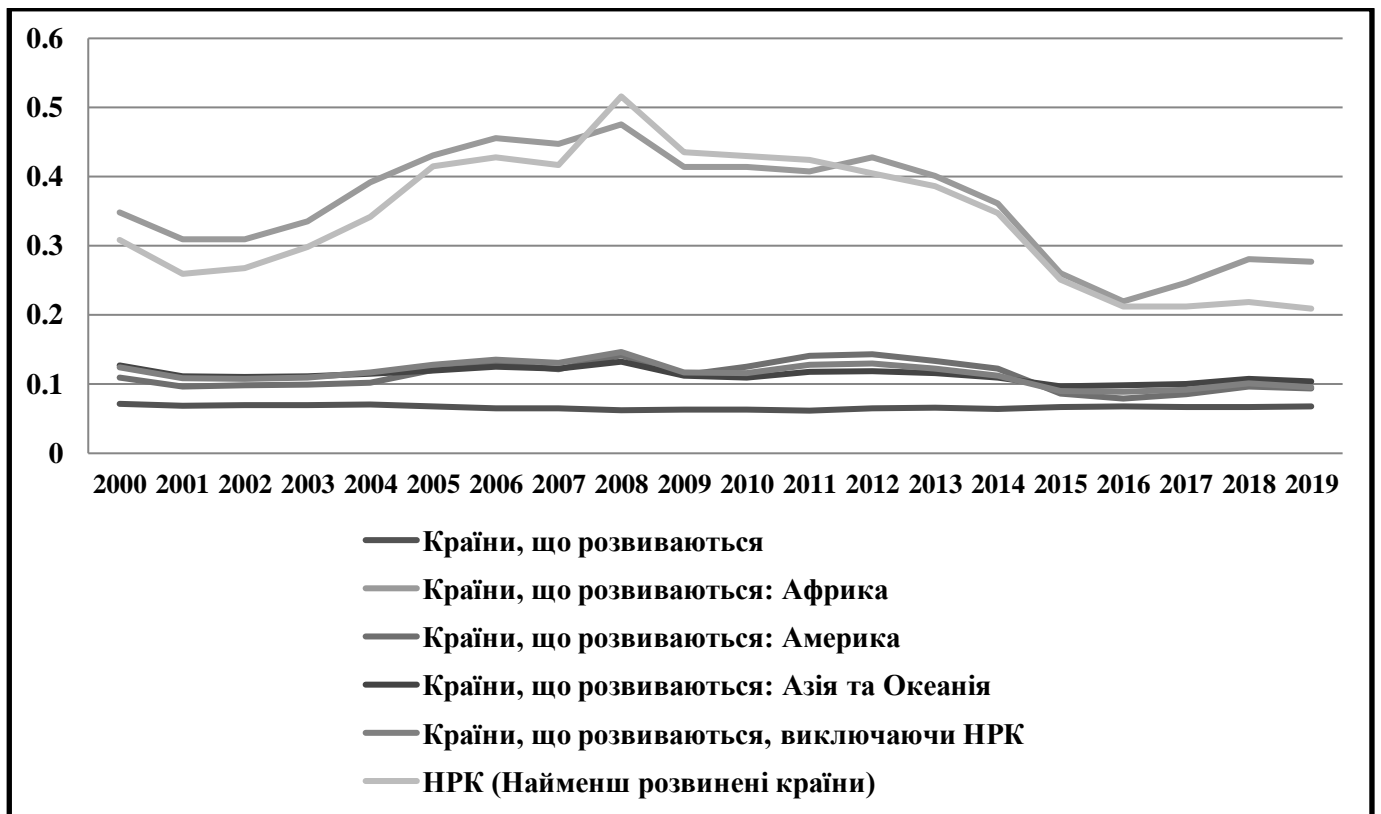

Рис.2.5. Індекс концентрації продукції в експорті в НРК та країнах, що розвиваються в 2000-2019рр..

Джерело: [73].

Структура експорту за товарними групами суттєво змінилася в НРК та країнах, що розвиваються за останні десять років (див. малюнок 7). У 2019 році промислові товари становили 36,7% загального експорту в НРК – помітне збільшення порівняно з 2009 роком (23,1%). Однак лише шість НРК - Бангладеш, Камбоджа, Гаїті, Гамбія, Непал і Лесото - отримали понад 50% експортних надходжень від експорту промислових товарів у 2018 році. Другу за величиною групу продуктів у 2019 році було паливо (26%), тоді як у 2009 році на них

припадало більше половини експорту. Частка руд, металів, дорогоцінного каміння та немонетарного золота зросла з 12% до 20,1% за десять років з 2009 по 2019 рік. Частка продовольчих товарів у експорті також зросла з 10,2% до 13,7% за той самий період (рис. 2.6.):

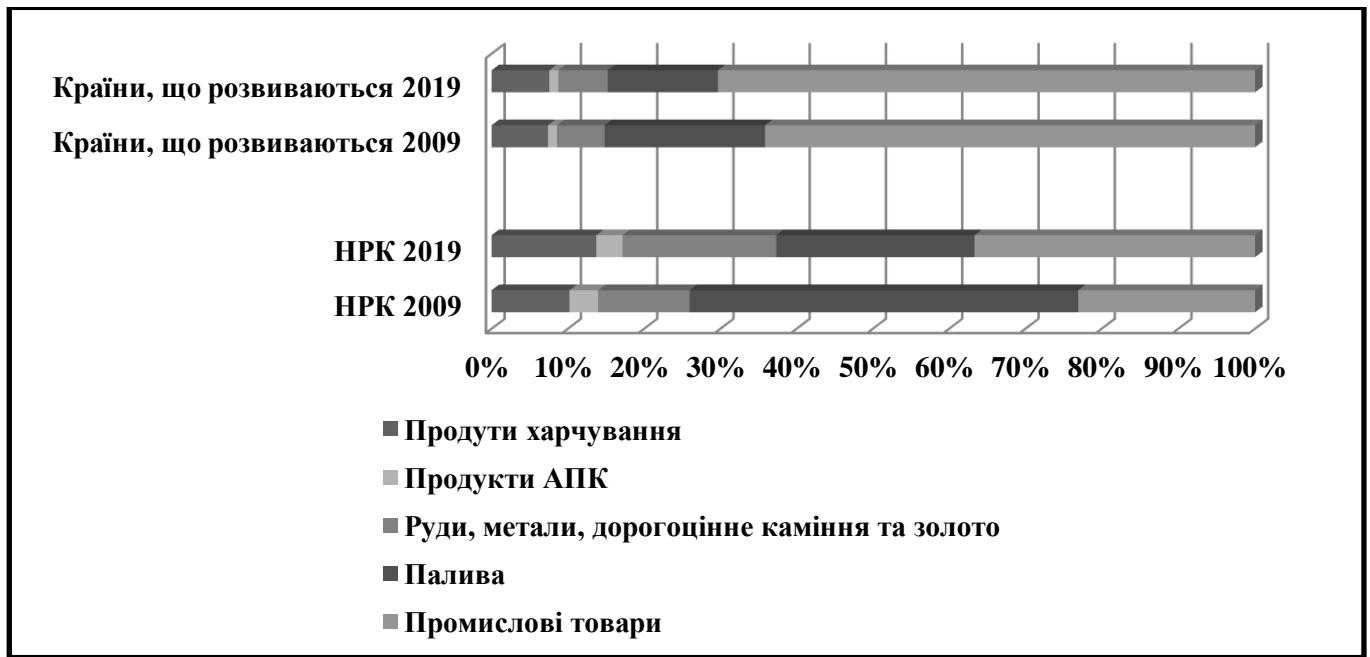

Рис. 2.6. Структура експорту за групами продуктів у НРК та країнах, що розвиваються в 2009 та 2019 роках, (%).

Джерело: [73].

У 2019 році промислові товари становили близько 70% загального експорту товарів з країн, що розвиваються, – майже стільки ж, скільки частка розвинутих країн. Частка палива скоротилася з 21% у 2009 році до 14,4% у 2019 році. Продукти харчування продовжують бути сильно представлені в експорті деяких економік, зокрема, Південної Америки та Східної Африки, а також руд, металів, дорогоцінного каміння та не-монетарне золото в експорті кількох країн Південної та Західної Африки та Центральної Азії.

До того, як різні види послуг серйозно постраждали від пандемії COVID-19, зростання експорту послуг було загальною тенденцією в усіх економічних регіонах, але в основному проявлялося в розвинених економіках. У 2019 році на цю групу все ще припадало 69,7% усіх проданих послуг. З експортом послуг на 1,86 трильйона

доларів у 2019 році країни, що розвиваються, зайняли лише 30% світового ринку послуг. Частка НРК склала майже 0,81 відсотка від загального експорту послуг (рис. 2.7.):

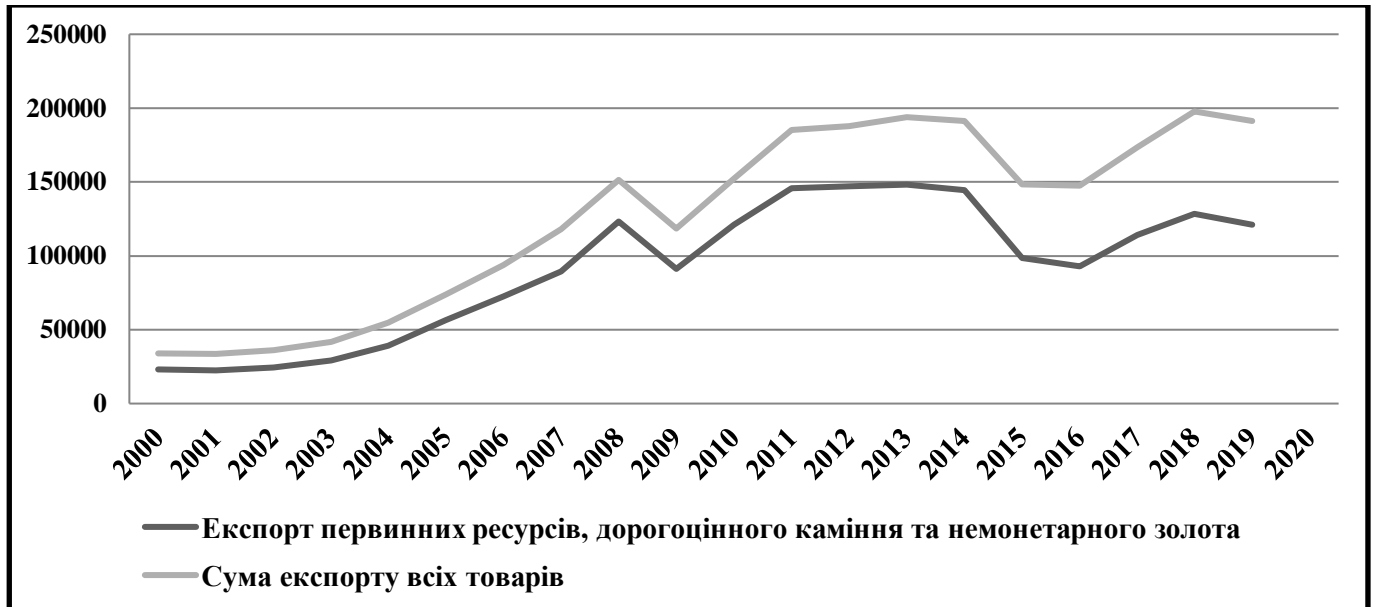

Рис. 2.7. Сировинні товари та загальний експорт НРК в 2000-2020рр..

Джерело: [73].

У 2019 році експорт послуг зріс на 23% порівняно з 2015 роком (UNCTAD, 2021a). Цю тенденцію можна пояснити такими факторами, як зростаюча комерціалізація нематеріальних активів, більша роль послуг у глобальних ланцюгах вартості та поступова лібералізація цього сектору. Серед широких категорій послуг подорожі відіграють найбільшу роль у експорті країн, що розвиваються. На суму понад 583 мільярди доларів США припадає 31,4% послуг, що надаються на міжнародному рівні країнами, що розвиваються. Транспорт також є важливим експортним сектором для країн, що розвиваються, вартість яких у 2019 році склала 374 мільярди доларів США. Об'єднання інших послуг, включаючи страхові та фінансові послуги, а також послуги, пов'язані з бізнесом та інтелектуальною власністю, припадає на 825 мільярдів доларів США від експорту країн, що розвиваються.

Менший за доларовою вартістю, ніж транспорт і подорожі, але пов'язаний з подорожами – експорт особистих, культурних та рекреаційних послуг був найбільш динамічним сектором в експорті послуг НРК. З 2010 по 2020 рр. вони зростали в середньому на 13% щорічно. У той же період було зафіксовано помітне середньорічне зростання плати за використання інтелектуальної власності, транспортних і туристичних послуг (11,5%, 9,7%, і 6,8 відсотка відповідно). З широкого спектру послуг (Інший сектор послуг), на які припадає майже 45% загального обсягу послуг, що продаються в регіоні у 2020 році, за цей же період відбулося зниження лише в будівельних послугах (-4,6%), (рис. 2.8.):

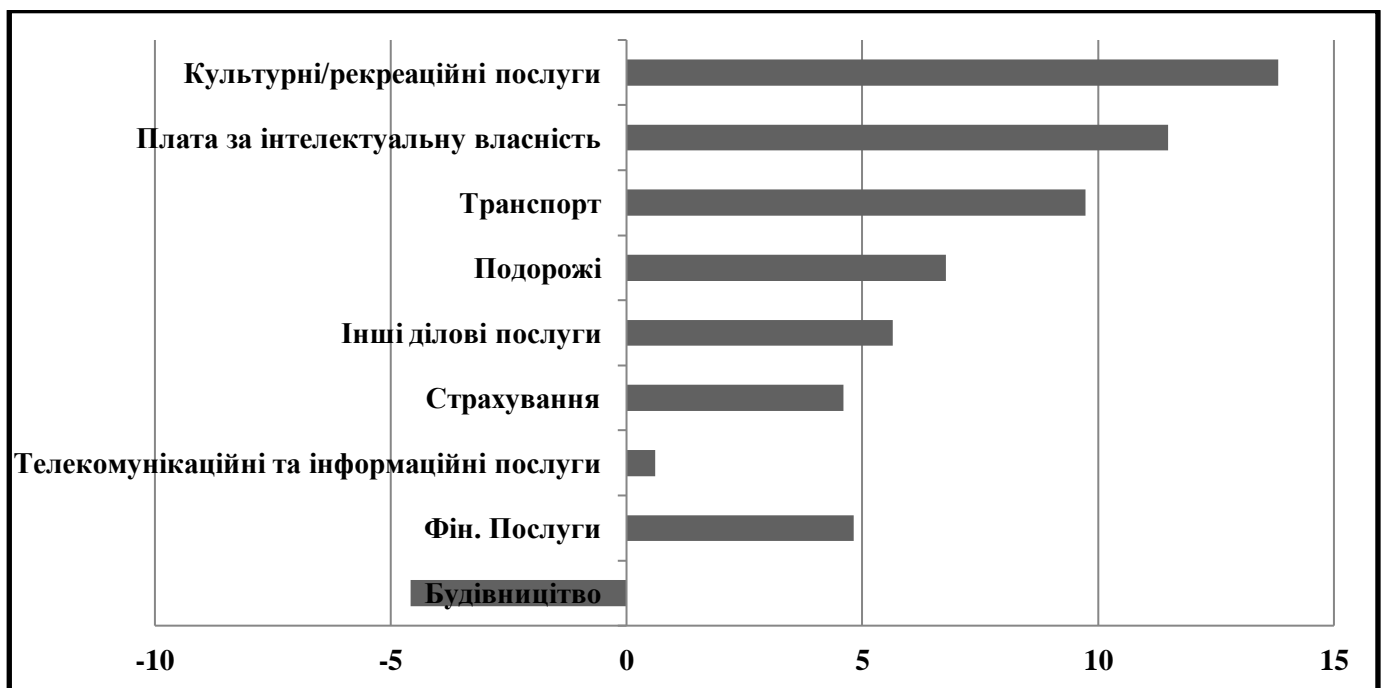

Рис. 2.8. Середньорічне зростання експорту послуг у НРК, за категоріями послуг в 2020 році, (%).

Джерело: [73].

Подорожі є єдиним видом експорту послуг, де НРК та інші країни, що розвиваються, мають виявлені порівняльні переваги³. Виявлена порівняльна перевага туристичних послуг для НРК досягла 1,75 у 2019 році та становила 1,3 для інших країн, що розвиваються. Значення також трохи перевищує 1,34 для транспортних послуг НРК.

Таким чином, видно, що на протязі останніх десятиліть у розвитку світової економіки країни, що розвиваються (та, згідно з класифікацією ООН, найменш розвинені) були драйвером змін стану світового господарства, представляючи все більшу його частку та основою зменшення нерівності у світі, перш за все між громадянами різних країн. В той же час, вони продовжують залежати від кон'юнктури світових ринків товарів (наприклад, цін на ресурси) та послуг, що проявилось особливо гостро в період пандемії COVID-19.

2.2. Нерівномірність соціально-економічного розвитку країни і стратегії її подолання

Поряд з вищенаведеними результатами розвитку країн, що розвиваються в умовах глобалізації, слід зазначити, що оскільки зростання мобільності капіталу спонукає та уможлиблює діяльність ТНК з переносу виробництв, які згодом і формують основу їх експортної продукції цих країн, в їх соціально-економічному розвитку формуються певні викривлення пов'язані, перш за все, з структурою створення робочих місць виробництвами різних галузей. При чому цей процес, оскільки покладається на перенесення виробництва, певною мірою віддзеркалюється в економіках передових країн світу-джерел таких переміщень.

В комбінації з процесами, що викликані введенням результатів науково-технічного розвитку, зміни у структурі виробництва призводять до підвищення нерівності, як в країнах походження ТНК, так і в країнах, що їх приймають.

У короткостроковій та середньостроковій перспективі фактори виробництва, такі як праця та капітал, не обов'язково використовуються повністю. Рецесії, спричинені різноманітними потрясіннями, включаючи фінансові проблеми та пандемії, можуть знизити довгостроковий обсяг виробництва [35] і спричинити значні сплески безробіття та нерівності та зниження рівня використання потужностей [59]. Безробіття в короткостроковій перспективі призводить до втрат доходів, особливо для тих, хто належить до груп із нижчим рівнем доходу, таких як люди з нижчим рівнем освіти. До того ж, безробіття часто призводить до

негативного впливу на доходи в довгостроковій перспективі. Через 15-20 років після звільнення заробіток може впасти на 20 відсотків, оскільки набір навичок працівників застаріває, і вони втрачають навички, характерні для роботи. втрачено разом з конкретною галуззю [29].

Іншою причиною безробіття або неповної зайнятості можуть бути пастки бідності, які тягнуть за собою нездатність осіб з низьким рівнем доходу сплачувати певні фіксовані витрати на освіту, переїхати до регіону, що розвивається, або отримати заставу для отримання кредиту. Такі особи не можуть перейти до більш прибуткової виробничої діяльності або залишаються неспроможними досягти порогу продуктивності. Відповідно, ті, хто застряг у пастці бідності, можуть не отримати вигоду від зростання безвідносно показників економіки загалом [28].

Зростання, яке дає вищу віддачу від праці, спонукало б створення більшої кількості робочих місць. Якщо відпочинок є звичайним благом, то люди з вищими доходами збільшують свою роботу менше, ніж люди з низькими доходами. На практиці, така ситуація має місце в країнах, де середній дорослий працівник у країні з низьким рівнем доходу працює на 50 відсотків більше годин, ніж дорослі працівники в країнах з високим рівнем доходу. Більше того, всередині країн в середньому кількість відпрацьованих годин зменшується з рівнем заробітної плати. Виняток із цих фактів трапляється в країнах з дуже високими доходами, включаючи Сполучені Штати, де кількість годин зростає разом із ставкою заробітної плати [31].

Економічний розвиток після певного порогу також призводить до демографічних змін, зокрема до зменшення кількості дітей та вкладень у виховання дітей (за рахунок батьківських зусиль щодо їх освіти). Зростання може спонукати жінок стати робочою силою, підвищуючи сімейні доходи (і зменшуючи рівень бідності, якщо жінки з бідних сімей раніше не працювали поза домом). Окрім того, економічне зростання може призвести до зниження рівня народжуваності, що зменшує пропозицію робочої сили і, таким чином, збільшує віддачу праці.

Праця на практиці не є однорідною. Освіта та навички відрізняються у різних людей. Технічний прогрес, як правило, більше доповнював кваліфікованих і освічених працівників, ніж некваліфікованих і неосвічених, що призвело до

підвищення попиту на перших і зниження попиту на останніх. У результаті економічного зростання, пов'язаного з технологічними змінами, що орієнтуються на кваліфікацію, зростання надбавки за кваліфікацію збільшує нерівність трудових доходів [46].

У Сполучених Штатах зростання нерівності в заробітній платі, що спостерігається з 1980-х років, можна пояснити, принаймні частково, збільшенням надбавки до заробітної плати для людей, що отримали вищу освіту. Така надбавка до заробітної плати приблизно подвоїлася між 1980 і 2012 роками як для чоловіків [34], так і для жінок, частково через технологічні зміни, залежні від навичок, які підвищили попит на спеціалістів з вищою освітою. Зв'язок між зростанням і нерівністю через технічні зміни, залежні від навичок, не обов'язково є лінійними. З кінця 1980-х років технологічні зміни, упереджені в галузі кваліфікації, призвели до поляризації ринку праці через збільшення попиту на кваліфікованих і некваліфікованих працівників за рахунок робочих місць середнього класу, оскільки нові технології здатні виконувати рутинні завдання, які традиційно виконуються працівниками із середньою зарплатою.

До того ж, супереч припущенням неокласичної моделі зростання, багато галузей не мають ідеально конкурентних ринкових структур. Природні монополії, монополії, спричинені державним втручанням, або галузі, які підтримуються рентою (особливо в секторах природних ресурсів), призводять до високої віддачі власникам без відповідного зростання оплати праці. Віддача від певних факторів - підприємництва, капіталу, землі та власності на ресурси - зростає швидше, ніж віддача від праці (особливо некваліфікованої праці). Масштаб ринку може мати важливе значення - більші ринки забезпечують більшу віддачу власникам, якщо можна уникнути конкуренції. Також можуть бути мережеві ефекти (наприклад, у секторах високих технологій та комунікацій) та турнірні ефекти (наприклад, найкраща зірка спорту заробляє набагато більше, ніж друга найкраща; співаки/актори отримують більше переваг від бренду на великих ринках) [26].

В цілому загальне збільшення ринкової концентрації (пов'язане з вищими рівнями прибутку) відбулося в країнах з розвинутою економікою та в різних

галузях. При високих рівнях націнок і прибутковості збільшення концентрації ринку призводить до зниження інвестицій і зниження заробітної плати, що безпосередньо впливає на нерівність та ринкову структуру - ситуація є найбільш вигідною для компаній у верхньому хвості розподілу: тобто з націнками, які вже були високими порівняно із середніми. Ці фірми розширилися за рахунок фірм з низькими націнками [26].

Це зростання прибутків може бути причиною останніх макроекономічних тенденцій, таких як зниження частки робочої сили та зниження заробітної плати низькокваліфікованих працівників. Для фірми, яка мінімізує витрати, частка робочої сили обернено пропорційна прибуткам. Більша ринкова влада також означає меншу кількість фірм, нижчий обсяг виробництва та зниження сукупного попиту на робочу силу, що негативно впливає на реальну заробітну плату та нерівність доходів. Важливо враховувати і наслідки розміру фірми на частку ринку праці, особливо для фірм що характеризуються ознакою «переможець отримує найбільше». Наприклад, в Сполучених Штатах галузі, які демонстрували найбільше зростання концентрації ринку, також зазнали більшого зниження частки ринку праці [34].

З різних причин різні сектори, галузі, регіони та фірми можуть зростати різними темпами. Багато джерел зростання, включаючи технології та торгівлю, можуть покращити зростання в деяких секторах економіки більше, ніж в інших. Нерівномірне зростання дає нерівномірну віддачу. Коли одні сектори розвиваються, але інші відстають, зростання навряд чи пропорційно підвищить доходи. Виплати факторам у деяких випадках можуть знизитися. Оскільки одні галузі з'являються, а інші зникають, деякі працівники можуть бути вимушені або зіткнутися зі стагнацією заробітної плати. Крім того, грошові зовнішні ефекти можуть спричинити підвищення ринкових цін, наприклад, оренди житла, що може знизити реальні доходи бідних.

Також, економічний розвиток може спричинити незбалансоване зростання, що впливає на нерівність. Наприклад, Кузнець постулював, що нерівність розвивається як функція перевернутої форми «U», де нерівність спочатку збільшується, а згодом зменшується.

На початкових етапах розвитку частина робітників мігрує із сільського господарства до швидкозростаючого міського виробництва. Працівники у виробничому секторі відчувають зростання доходів, а ті, хто залишається в традиційному секторі, залишаються з низькою заробітною платою, що призводить до зростання нерівності доходів. Оскільки більша частка працівників переходить у виробничий сектор, нерівність зрештою зменшується на пізніх стадіях розвитку.

Емпіричні дослідження підтверджують, що галузевий склад економічного зростання має важливе значення для зменшення рівня бідності. Виявлено, що зростання в секторах, які більше покладаються на некваліфіковану працю, мають найбільший внесок у зниження рівня бідності. Емпіричні результати показують, що сільське господарство є найбільш ефективним сектором боротьби з бідністю, за ним йдуть будівництво та виробництво. Видобуток корисних копалин, комунальні та приватні послуги не мають статистично значущого впливу на подолання бідності. Ці результати підкреслюють, що в деяких країнах зростання може бути недостатнім для скорочення бідності, якщо воно зосереджено в галузях, де неінтенсивна некваліфікована робоча сила, таких як нафта та видобуток корисних копалин.

Дослідження, проведені для окремих країн, підтверджують результати вказані вище та виявили, що для Індії у другій половині 20 століття зростання сільського господарства та послуг корелювалося зі зниженням рівня бідності як у сільській, так і в міській місцевості, тоді як промислове зростання не мало систематичного впливу на бідність. Вважається, що зростання сільського господарства було найважливішим чинником подолання бідності в Китаї. Також, на прикладі Індонезії виявлено, що зростання сфери послуг було тісно корелює зі скороченням бідності в сільській та міській місцевості, тоді як зростання сільського господарства корелювало зі зменшенням бідності в сільській місцевості. Загалом, в бідних країнах підвищення продуктивності в сільському господарстві, як правило, - хоча й не завжди - є ефективнішим у скороченні глобальної бідності, ніж підвищення продуктивності в промисловості чи послугах еквівалентного розміру. Однак ефективність першого зменшується в міру зростання середнього доходу [39].

Якщо зростання генерується в капіталомістких секторах або залежних від інноваційних навичок, таке зростання може забезпечити більшу віддачу капіталу, ніж праці. За останні роки частка робочої сили у виробництві в країнах з розвиненою ринковою економікою та економікою, що розвивається, впала в результаті поглиблення капіталу та технологічного прогресу. Більше того, через те, що рентабельність капіталу вища за темпи зростання ВВП у багатьох випадках це призводить до більшої нерівності, оскільки власники капіталу, як правило, перебувають у верхній частині розподілу доходу. Оскільки багатство високо концентрується у верхній частині розподілу доходу, висока прибутковість капіталу відносно зростання ВВП збільшує відношення багатства до ВВП, збільшуючи ступінь нерівності [33].

Однак, навіть якщо рушійний сектор є капіталомістким, він може мати позитивні наслідки для бідних, якщо він імітує достатнє зростання в більш трудомістких секторах. І навпаки, за певних обставин сильне зростання продуктивності в трудомісткому сільському господарстві могло б знизити попит на робочу силу в сільській місцевості, збільшуючи тим самим бідність і кількість безробітних у містах.

Перспектива отримувати прибуток від нових продуктів стимулює інновації, а інновації сприяють зростанню. Прибутки, створені успішними інноваціями, призводять до зростання частки верхнього 1 відсотка розподілу. Проте в цілому, інновації мають обмежений вплив на нерівність у 99% нижчої частини населення, і є деякі докази того, що інновації позитивно корелюють із соціальною мобільністю [25].

Важливу роль у даних процесах відіграє і тенденція, згідно яких інвестиції в нові технології - такі як інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) - мають важливий вплив на розподіл доходу. Галузі, які зазнали найбільшого зростання використання ІКТ технологій збільшили попит на високоосвічених працівників (наприклад, лікарів чи інженерів) за рахунок працівників середньої освіти (наприклад, адміністративні чи канцелярські професії). Попит на низькокваліфікованих працівників не постраждав, оскільки багато завдань, які

виконують ці працівники (наприклад, двірники чи сільськогосподарські робітники), важко замінити новими технологіями. В результаті інвестиції в ІКТ призводять до поляризації ринків праці в розвинених країнах, оскільки завдання працівників із середньою освітою замінюються новими технологіями. ІКТ також можуть підвищити переговорну спроможність великих, фінансово сильних і політично впливових суб'єктів, які здатні збирати, зберігати та аналізувати великі обсяги індивідуальних даних, на відміну від приватних осіб і менших підприємств, підвищуючи нерівність.

В той же час, на відміну від нових технологій ІКТ, роботи можуть виконувати широкий спектр повторюваних завдань, які зазвичай виконують низькокваліфіковані працівники, такі як фарбування або пакування, з дуже незначним втручанням людини [38]. Збільшення використання роботів сприяло зростанню продуктивності праці та середньої заробітної плати та зниженню цін на продукцію, що принесло користь споживачам, але зменшило частку зайнятості низькокваліфікованих працівників. На ринках праці США, наприклад, використання роботів призвело до підвищення продуктивності, але знизило сукупну зайнятість і заробітну плату. В середньому один робот витісняє трьох працівників, навіть якщо врахувати позитивний ефект через вищу продуктивність і нижчі ціни на продукцію. Для французького виробничого сектору було виявлено чистий позитивний вплив технологій автоматизації (включаючи впровадження роботів) на зайнятість, у тому числі некваліфікованих працівників, і не помітний вплив на заробітну плату[36].

Важливий ефект до підсилення наведених трендів має і лібералізація торгівлі, що в контексті глобалізації набула дедалі більших розповсюдженості та розмаху. Найпростішим основою для розуміння впливу лібералізації торгівлі на нерівність є теорема Столпера-Самуельсона, отримана в контексті моделі торгівлі Хекшера-Оліна. У цій структурі двох країн, двох товарів і двох факторів зниження тарифів у країні, що розвивається, з великою кількістю некваліфікованої робочої сили призведе до збільшення експорту товарів, які інтенсивно використовують працю, і більшої оплати праці некваліфікованих працівників у цій країні. І навпаки, відкриття торгівлі призводить до збільшення імпорту продукції з розвинених країн, які

інтенсивно використовують кваліфікацію або капітал, і зниження заробітної плати висококваліфікованих робітників у країні-імпортері.

Для розвинутих країн, які багаті на кваліфіковану робочу силу, це має зворотній ефект: лібералізація торгівлі призведе до зниження заробітної плати некваліфікованих робітників порівняно з кваліфікованими. Отже, лібералізація торгівлі призведе до зниження нерівності в країнах, що розвиваються, і більшої нерівності в країнах з розвинутою економікою. На практиці, однак, премія за кваліфікацію або розрив між заробітною платою кваліфікованих і некваліфікованих робітників зріс як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, в основному через технологічні зміни, пов'язані з кваліфікацією. Це свідчить про те, що додаткові фактори, крім торгівлі, можуть відігравати певну роль у стимулюванні нерівності.

Фінансова глобалізація також може вплинути на розподіл доходів через різні канали. Наприклад, прямі іноземні інвестиції (ПІІ), як правило, надходять до висококваліфікованих секторів приймаючої економіки, що може підвищити надбавку за кваліфікацію та збільшити нерівність у цій країні. Вплив інших потоків капіталу (портфельних боргових та власних потоків) у принципі може мати неоднозначний вплив на нерівність. Існує твердження, що вища глобальна фінансова інтеграція може покращити фінансове становище країни, надаючи кошти, які можна використати для накопичення людського та фізичного капіталу. З іншого боку, лібералізація капітальних вкладень може збільшити частоту фінансових криз. Існує і можливість збільшення боргу, що підвищить ймовірність боргової кризи. Фінансові та боргові кризи часто призводять до серйозних рецесій, які непропорційно впливають на бідних і посилюють нерівність.

Знову ж, якість інститутів також може сформувавши напрямок, у якому фінансові потоки впливають на розподіл доходу. Маючи сильні інституції, фінансові потоки можна було б спрямовувати на найбільш продуктивні цілі, а також дозволяли б бідним регулювати споживання, щоб краще застрахуватися від макроекономічної нестабільності. З іншого боку, у країнах зі слабкими інституціями

ті, хто добре пов'язані з фінансовими установами, можуть мати непропорційний доступ до фінансових потоків на шкоду бідним, що може посилити нерівність.

При оцінці впливу глобалізації на сучасний стан соціально-економічної нерівності, слід зазначити, що глобалізація є не єдиною силою, що впливає на міжнародні економічні відносини. Так, ряд досліджень з впливу технологічного розвитку на економічну нерівність виявили, що технологічні зміни мають більший вплив на нерівність доходів, ніж глобалізація. Загальний вплив глобалізації на нерівність обмежений, що відображає два негативних ефекту. Глобалізація торгівлі зменшує нерівність, підвищуючи доходи чотирьох нижніх квінтилів, тоді як фінансова глобалізація, що проявляється через розширення потоків ПІІ, збільшує нерівність. Технологічні інновації є ключовим каналом збільшення нерівності: вони збільшують попит на кваліфікованих працівників і прибуток від капіталу, а також непропорційно збільшують дохід у верхньому квінтілі розподілу доходів. Відповідно, саме фінансова глобалізація та технологічні вдосконалення сприяють зростанню нерівності, тоді як глобалізація торгівлі пов'язана з меншою нерівністю, особливо в країнах, що розвиваються.

Відповідно до зазначених тенденцій та за умов, значну роль у розповсюдженні розривів в економічних можливостях людей, як в межах однієї економіки, так і в масштабах усього світу, відіграє прогрес науково-технічного розвитку та глобалізація, як процес розповсюдження результатів даного прогресу у світі. Технологізація виробництва в економіках розвинених країн призводить до того, що дедалі більший сегмент прибутків компанії залежить від її капітальних ресурсів, а не від праці, що знаходить вираження у стагнації рівня заробітної плати в розвинених країнах на протязі останніх десятиліть. І хоча це явище не є універсальним для усіх галузей виробництва, зміни структури працевлаштування у розвинених країнах значно поглиблюють їх вплив, оскільки у працевістких галузях робоча сила в них задіяна має конкурувати з населенням країн, що розвивається у питаннях оплати праці.

Для країн, що розвивається ситуація загалом має більше вигід, оскільки, так чи інакше, сприяє розповсюдженню доходів від таких виробництв, що в цілому є

вищими за наявні ендogenous можливості економіки. Проблемою такого розвитку є залежність таких країн від ринковою кон'юнктури, розвитку глобалізації та НТП в розвинених країнах, а також те, що їм необхідно підтримувати свої конкурентні переваги, що виражаються у можливості платити за роботу менше ніж деінде, щоб уникнути перенесення виробництва вже від них.

2.3. Вплив нерівномірності соціально-економічного розвитку країн на процеси формування інтеграційних об'єднань

Регіональна економічна інтеграція географічно розширюється та посилюється в усьому світі – у Європі, Азії, Африці, на Близькому Сході, у Північній Америці, Тихому океані та Південній Америці. У цьому розділі ми представимо діючі та заплановані регіональні міжнародні угоди та обговоримо основні тенденції розвитку інтеграції в сучасній світовій економіці.

Регіональна інтеграція була впізнаваною рисою міжнародних торговельних відносин у післявоєнний період, хоча її значимість зростала та зменшувалася. Можна виділити дві хвилі регіоналізму, а третя, можливо, триває. Перша розпочалася зі створенням у 1957 році прототипу Європейського Союзу, а в країнах, що розвиваються, запровадження в Латинській Америці та Африці імпортозамінної регіональної інтеграції як засобу досягнення внутрішнього зростання. Більшість схем країн, що розвиваються, ініційовані в цей час, зрештою зазнали краху, оскільки зростаючий імпульс багатосторонньої лібералізації в 1970-х і 1980-х роках сприяв падінню значення регіоналізму.

Друга хвиля регіональної інтеграції почалася приблизно в другій половині 1980-х років. Походження «нового регіоналізму» пояснюють затяжним характером і повільним прогресом переговорів Уругвайського раунду ГАТТ, очевидним успіхом і побоюваннями, викликаними ініціативою ЄС, спрямованою на створення єдиного європейського ринку, а також конверсією Сполучені Штати до регіоналізму з їхніми переговорами щодо Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (NAFTA) та

ініціативи Enterprise for the Americas, що призвело до пропозицій щодо створення зони вільної торгівлі Америки (ФТАА). У Латинській Америці нове життя було вдихнуто в деякі старі інтеграційні домовленості, іноді на хвилі політичних змін (Спільний ринок Центральної Америки та Андський пакт), і були створені нові домовленості, такі як МЕРКОСУР. В Азії АСЕАН приступила до планів створення зони вільної торгівлі АСЕАН (АФТА), Південноазіатська асоціація регіонального співробітництва погодилась у 1997 році перетворитися на Південноазіатську зону вільної торгівлі, тоді як Азіатсько-тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) також взяло на себе зобов'язання щодо торгівлі. цілі лібералізації на непріференційній основі. В Африці, де є найстаріший у світі митний союз у Південній Африці, ініціативи включали відновлення існуючих регіональних угруповань, формування нових груп та оголошення амбітних цілей на 36-му саміті ОАЄ в Ломе, Того, у липні 2000 р. утворення Африканського економічного та політичного союзу.

Зростаюча схильність до угод вільної торгівлі включати аспекти політичної інтеграції також створює виклик для країн, що розвиваються. Усунення нетарифних бар'єрів, які діють на сегменти ринків, може бути потенційно корисним, але чи виявиться це на практиці, залежатиме від характеру політичної інтеграції. Витрати для країн, що розвиваються, від гармонізації невідповідних політичних регулювань можуть перевищувати вигоди від заохочення більшого доступу до ринку.

Особливості розвитку країн світу також знаходять відображення у контексті їх участі в міжнародній економічній інтеграції. Ця різниця може проявлятися як в рамках одного об'єднання, так і охоплювати концептуальні підходи різних регіонів в цілому. Прикладом таких розбіжностей в концепціях співпраці, що їх вбачають доречними різні країни може слугувати різниця підході використовуваних в рамках ЄС та між державами Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Власне, економічна інтеграція може здійснюватися як за допомогою міжурядового, так і наднаціонального підходу. Наднаціоналізм передбачає, що держави-члени погоджуються здійснювати частину свого суверенітету спільно. Закони, прийняті на регіональному рівні в тих сферах, де регіону надано

компетенцію, переважає над національним законодавством і є безпосередньо обов'язковими для держав-членів і громадян цих держав (принцип прямої дії).

Наднаціоналізм можна розглядати як крок на шляху до федеральної політичної структури чи конфедерації, але новітні думки, засновані на досвіді ЄС, передбачають більш диверсифікований політичний результат, за якого влада розподіляється на різних рівнях і взаємодіє складно. Ключовим питанням наднаціональних домовленостей є забезпечення демократичної участі зацікавлених сторін, прозорості наднаціонального прийняття рішень та підзвітності регіональних інституцій. За їх відсутності переміщення суверенітету до наднаціональних органів може послабити демократичний контроль і посилити політичний вплив груп, здатних ефективно організуватися на регіональному рівні, з можливими негативними наслідками для бідності та продовольчої безпеки.

При міжурядовому управлінні не відбувається делегації суверенітету, і кожна держава-член фактично зберігає право вето на застосування регіональних угод. Міжурядова діяльність вимагає тісної координації національної політики, а міжурядові органи, як правило, мають секретаріат, який не має незалежних повноважень. Більшість інтеграційних органів у країнах, що розвиваються, є міжурядовими. Слабкістю міжурядових органів є відсутність механізмів примусового виконання, які б гарантували, що держави дотримуються загальних правил [62].

Інша слабкість міжурядового механізму полягає в тому, що прогрес визначається темпом найповільнішого учасника. Окрім того, оскільки інтеграція розширюється (тобто зростає кількість учасників угоди), досягти згоди про поглиблення інтеграції може бути важче. Усвідомлення цієї дилеми в досвіді ЄС щодо подолання більшого та диверсифікованого членства породило концепції змінної швидкості та змінної геометрії.

Концепція змінної швидкості стосується ситуацій, коли всі члени погоджуються бути пов'язаними спільними цілями або завданнями, але деяким членам надається більший час для досягнення цих цілей. Замість того, щоб утримувати всіх членів у темпі інтеграції найповільнішої та найбільш незаохоченої

держави-учасниці, деякі країни-учасниці можуть рухатися вперед до спільної політики, а інші можуть наздогнати, коли будуть готові.

Змінна геометрія, з іншого боку, відноситься до ситуацій, коли підгрупи членів (і, можливо, різні підгрупи з різних питань, звідси термін змінна) бажають застосовувати більш глибокі та інтенсивні форми інтеграції та співпраці з конкретних питань, тоді як інші члени бажають залишатися поза межами цих ініціатив на постійній основі.

Наведене стосується, перш за все, регіональної торговельної інтеграції, але багато форм регіонального співробітництва відбуваються на тимчасовій основі навколо конкретних проектів або тематичних питань. Така галузева співпраця може мати такі переваги, як: зменшення дублювання функцій у різних країнах; посилення зусиль для вирішення таких проблем, як хвороби людей, тварин і рослин, що розповсюджені поза кордонами; сприяння обміну регіональними ресурсами та досвідом у таких видах діяльності, як дослідження та навчання; або розбудова регіональної інфраструктури.

У практичному вигляді вищенаведене відображається у тому факті, що регіоналізм просунувся набагато далі в Європі, ніж в Азії. Розробляючи загальні правила, сприяючи тісній координації між національними органами влади та розвиваючи сильні регіональні інституції, які сприяють економічній інтеграції, уряди ЄС також тісно співпрацюють у сфері зовнішньої політики та політики безпеки, а також у сфері юстиції та внутрішніх справ [62].

Віхами економічної інтеграції Європи є створення митного союзу, за яким слідував єдиний ринок, а потім спільна валюта. Узагальнюючи, після прийняття спільної торгової політики європейські країни погодилися на вільний рух товарів, робочої сили та послуг, потім поступово лібералізували свої рахунки капіталу і більш тісно координували свою монетарну політику та політику обмінного курсу до введення євро в 1999 році. Таким чином, інтеграція виробництва і торгівлі передувала і була передумовою фінансової інтеграції.

В політичному аспекті ЄС має розгалужену інституційну структуру та велику регіональну бюрократію з центром у Брюсселі, його адміністративній столиці. У

Європейській комісії, Раді міністрів, Суді, Парламенті та інших інституціях ЄС працюють понад 60 000 єврократів, тоді як постійні делегації урядів ЄС у Брюсселі діють як стратегічно важливе відділи національних міністерств та відомств.

Регіоналізм в Азії розвивався зовсім інакше. Регіональну інтеграцію сприяли більше ринки, ніж уряди. Співпраця між національними органами влади не передбачає такого ж рівня інтеграції. Вона залишається зосередженою на економічних питаннях (з деякими соціальними компонентами) і обмежено використовує формальні інститути. Наразі це не передбачає жодних політичних амбіцій, хоча АСЕАН має розширений діалог з безпеки з кількома азіатськими та неазіатськими партнерами.

Прагматичний і гнучкий підхід Азії до регіоналізму частково продиктований історією. Азіатські країни мало схильні йти на компроміс свою незалежність, об'єднуючи суверенітет зі своїми сусідами, не в останню чергу тому, що деякі сучасні азіатські країни вийшли з колоніалізму лише нещодавно і спочатку їм потрібно створити свою національну ідентичність. Диспропорції в економічному розвитку, соціальних структурах і політичних системах також набагато більші в Азії, ніж в Європі [62].

Економічна інтеграція Азії значною мірою була зумовлена розвитком все більш складних виробничих мереж, які охоплюють регіон і дозволяють компаніям отримувати вигоду від порівняльних переваг кожної країни через чіткий регіональний поділ праці. Оскільки галузі були перенесені з більш розвинутих країн до менш розвинутих, виробництво промислових товарів було фрагментовано по всьому регіону. Це, у свою чергу, породило величезне розширення внутрішньорегіональної торгівлі деталями та комплектуючими. Але оскільки азіатський експорт кінцевих товарів здебільшого йде до Сполучених Штатів і Європи, тісніші регіональні зв'язки йшли пліч-о-пліч із більшими глобальними зв'язками.

Каталізатором нещодавнього посилення регіонального співробітництва в Азії стала фінансова криза 1997/98 років. Це змусило країни переглянути власні погляди на спільні інтереси та на вразливість регіону. Поява азіатського регіоналізму

протягом останнього десятиліття також відображало розчарування тим, як Міжнародний валютний фонд впорався з кризою 1997/98 років.

З 2000 року в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні поширилися угоди про вільну торгівлю (ЗВТ), що призвело до постійного зниження тарифів, що сплачуються між двосторонніми та багатосторонніми торговими партнерами. В той же час, нетарифні заходи значно зросли, ця тенденція спостерігається в країнах Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) і в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні ширше. Нетарифні заходи – це торгові бар'єри, які можуть виконувати законні цілі політики, такі як охорона здоров'я населення, внутрішня торгівля та екологічна безпека, але також можуть включати ряд протекціоністських застосувань, спрямованих безпосередньо на гальмування імпорту. Нетарифні заходи можуть включати карантин та заходи біозахисту, правила, ліцензії та стандарти сертифікації. Інші нетарифні заходи можуть включати прикордонні та адміністративні збори, доплати та витрати на інтелектуальну власність.

З десяти членів АСЕАН шість застосували нетарифні заходи до 100 відсотків свого імпорту в 2015 році, причому ці заходи становили від 76 до 78 відсотків торговельних витрат, а тарифи становили лише два-три відсотки. У 2018 році торговельні бар'єри становили 1,6 відсотка світового ВВП, що еквівалентно 1,4 трильйона доларів. Ці перешкоди були суттєвими для компаній в основних галузях Південно-Східної Азії, таких як автомобільна, агропродовольча та морепродуктова. Світовий банк далі окреслив, як ці бар'єри непропорційно вплинули на галузі харчової промисловості, текстилю та сільського господарства в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в цілому, і було оцінено, що торгівля в Південній Азії може зрости з 23 мільярдів доларів до 67 мільярдів доларів, якщо буде нетарифним. заходи були скорочені. Ці витрати можуть бути значними перешкодами для торгівлі, особливо для країн, що розвиваються, наприклад тихоокеанських країн, які також повинні зменшити природні витрати, пов'язані з географічним розташуванням, нижчим технологічним розвитком та безпекою [62].

В Азії немає єдиного ринку товарів і послуг, хоча за останні роки кількість двосторонніх та субрегіональних торгових угод збільшилася. Частково це пов'язано з

гальмуванням Дохійського раунду Світової організації торгівлі, а також через поширення преференційних торговельних угод у всьому світі. Незважаючи на це, регіоналізм Азії залишається орієнтованим назовні - зосереджений на підтримці ринкових відносин і на підтримці своєї відкритості для глобальних ринків.

В Азії немає сильних регіональних інституцій і єдиного бюрократичного органу. На відміну від Європи, регіональні договори, як правило, обмежені за охопленням та зосереджені на кодифікації неформальних взаємодій між членами, а не на введенні складного набору обов'язкових правил і відповідних санкцій. Кілька регіональних інституцій що наявні в Азії - малі, з обмеженим мандатом національних органів влади для подолання зовнішніх потрясінь, інтерналізації регіональних наслідків та забезпечення ефективних регіональних суспільних благ. У той час як в європейському регіоналізмі домінує ЄС, азіатський регіоналізм базується на багатьох субрегіональних організаціях, які перетинаються, співпрацюють різною мірою в різних сферах і забезпечують основу для з'єднання ринків [62].

Критерії вступу в ЄС досить чіткі - демократія, ринкова економіка та транспонування в національне законодавство законів і правил ЄС (*acquis communautaire*). Дотримання цих правил може перевірятися та відстежуватися досить об'єктивно всіма існуючими державами-членами ЄС. У випадку азіатських регіональних органів, однак, важко визначити однозначний набір правил, які регулюють питання членства, оскільки вони, як правило, ґрунтуються на конкретних рішеннях політичних лідерів.

ЗВТ в Азійсько-Тихоокеанському регіоні також піддалися критиці за їх низьку якість, оскільки багато угод укладаються між державами з відносно низькими обсягами торгівлі та мають вузьке охоплення секторів торгівлі. Ці типи FTAS були більшістю, скоріше, зв'язками з більш важливими та цінними торговими партнерами, такими як Сполучені Штати або Китай. Інтерв'ю 2009 року з азіатсько-тихоокеанськими фірмами також виявили, що значна кількість навіть не використовує ЗВТ через брак інформації, затримки та адміністративні витрати.

Розвиваючи ці твердження, можна сказати, що регіоналізм в Азії та Європі пішов різними шляхами. У Європі цей процес був у напрямку політичної та економічної інтеграції. Це спричинило напруженість у відносинах з країнами, які менш віддані політичному союзу (зокрема, Великобританія) або не бажають приймати обмеження щодо вироблення макроекономічної політики в межах зони спільної валюти (Італія в 2018 році) та розбіжності щодо політичних норм, які більшість (але не Угорщина та Польща) вважається «загальним». Тим не менш, процеси розширення та поглиблення прогресували протягом десятиліть, хоча й сучасними дезінтеграційними тенденціями: Brexit та перспективами розходження ЄС на декілька регіонів різних швидкостей [62].

Це виражає певні системні ризики через розбіжності між 27 країнами-членами, як в економічному плані, так і у поглядах окремих урядів на різні виміри інтеграції. Держави-члени ЄС можна умовно розділити на три групи на основі їхнього уявлення про багатошвидкісну Європу.

Зокрема країни-члени, які найбільш прихильно відносяться до цієї ідеї, це ядро членів: Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та країни Бенілюксу загалом погоджуються щодо багатошвидкісної Європи. Зокрема, президент Франції Макрон є рішучим прихильником багатошвидкісної Європи, про що він неодноразово висловлювався, заявляючи про необхідність рухатися вперед, а не стояти на місці. Країни, які підтримують цю пропозицію, розглядають цю пропозицію як гнучкий шлях до майбутнього для Європи, де було б легше реагувати як на негайні, так і на довгострокові виклики.

В той же час, проти такого підходу виступають балканські держави (Румунія, Болгарія, Хорватія, Греція) та «Вишеградська» група (Польща, Угорщина, Словаччина, Чехія). Вони стурбовані тим, що залишилися на периферії ЄС і, таким чином, залишилися поза інтеграцією. Австрія, Швеція та Кіпр також виступають проти цієї ідеї.

Нарешті, країни, які вагаються щодо цього питання – Фінляндія, Данія, Португалія чи Естонія – вони не сформували чіткої позиції щодо цієї пропозиції.

Хоча вони більш схильні до незгоди з концепцією, вони схильні чекати остаточного рішення більшості [89].

В той же час в Азії не було серйозного тиску до досягнення політичного союзу чи валютної інтеграції. Тим не менш, спільна прихильність до відкритості по відношенню до глобальної економіки, а також регіональних економічних мереж сприяла регіональному економічному співробітництву та інтеграції між дедалі більшою кількістю азіатських країн. Число тих, хто поділяє зобов'язання, зросло за прикладом Японії та нових індустріальних країн, а також КНР та другого покоління високоєфективних азіатських економік. Рушійною силою є бажання розділити процвітання цих країн або не відставати від конкурентів.

Тим не менш, поширення двосторонніх угод про ЗВТ ще більше створило бар'єр для торгівлі через велику кількість заплутаних і перекриваються угод. Двосторонні угоди становили 74 відсотки всіх укладених угод про ЗВТ в Азії в 2009 році. На відміну від багатосторонньої торгівлі, яка передбачає єдиний узгоджений набір правил торгівлі, двосторонні ЗВТ в регіоні можуть значно відрізнитися за своїм змістом і стандартами. Велика кількість таких угод про ЗВТ, що з'єднують Азіатсько-Тихоокеанський регіон, підриває згуртованість регіональних торговельних систем і накладає непотрібні витрати.

Крім відмінностей, як європейський закритий регіоналізм, так і азіатський відкритий регіоналізм виражає прихильність багатьох країн до глобалізації та сприяння залученню до глобальних ланцюгів створення вартості. Це передбачає відкритість для світової економіки та, оскільки багато з цих держав фактично були регіональними ланцюгами створення вартості, постійні зусилля щодо зменшення перешкод для регіонального економічного співробітництва.

Висновки до розділу 2

Таким чином, видно, що на протязі останніх десятиліть у розвитку світової економіки країни, що розвиваються (та, згідно з класифікацією ООН, найменш розвинені) були драйвером змін стану світового господарства, представляючи все більшу його частку та основою зменшення нерівності у світі, перш за все між громадянами різних країн. В той же час, вони продовжують залежати від кон'юнктури світових ринків товарів (наприклад, цін на ресурси) та послуг, що проявилось особливо гостро в період пандемії COVID-19.

При оцінці впливу глобалізації на сучасний стан соціально-економічної нерівності, слід зазначити, що глобалізація є не єдиною силою, що впливає на міжнародні економічні відносини. Так, ряд досліджень з впливу технологічного розвитку на економічну нерівність виявили, що технологічні зміни мають більший вплив на нерівність доходів, ніж глобалізація. Загальний вплив глобалізації на нерівність обмежений, що відображає два негативних ефекту. Глобалізація торгівлі зменшує нерівність, підвищуючи доходи чотирьох нижніх квінтилів, тоді як фінансова глобалізація, що проявляється через розширення потоків ПІІ, збільшує нерівність.

Відповідно до зазначених тенденцій та за умов, значну роль у розповсюдженні розривів в економічних можливостях людей, як в межах однієї економіки, так і в масштабах усього світу, відіграє прогрес науково-технічного розвитку та глобалізація, як процес розповсюдження результатів даного прогресу у світі. Технологізація виробництв в економіках розвинених країн призводить до того, що дедалі більший сегмент прибутків компанії залежить від її капітальних ресурсів, а не від праці, що знаходить вираження у стагнації рівня заробітної плати в розвинених країнах на протязі останніх десятиліть. І хоча це явище не є універсальним для усіх галузей виробництва, зміни структури працевлаштування у розвинених країнах значно поглиблюють їх вплив, оскільки у працевістких галузях робоча сила в них задіяна має конкурувати з населенням країн, що розвивається у питаннях оплати праці.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НЕРІВНОСТІ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ І ШЛЯХИ ЇХНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

3.1. Соціально-економічний стан розвитку українського суспільства і мета та завдання подолання нерівності в країні

Перехід України до ефективної ринкової економіки все ще стикається з серйозними політичними, економічними проблемами та проблемами безпеки, і реформи все ще потрібні. У дослідженні Світового банку в Україні сказано, що при щорічному прирості до пандемії в 3% знадобиться майже 100 років, щоб досягти поточного рівня доходів Німеччини і близько 50 років, щоб досягти рівня Польщі.

За останні роки Україна досягла прогресу у вирішенні багатьох своїх проблем; наприклад, земельна реформа, як очікується, сприятиме інвестиціям у сільське господарство та продуктивності. Процвітання все ще стримується низькою продуктивністю через низькі норми заощаджень та інвестицій; надмірна залежність від експорту сировини та обмежена глобальна економічна інтеграція, при цьому структура експорту України все ще сильно зосереджена на невеликій кількості основних товарів: або металах, або сільськогосподарських продуктах; а також слабкі інституції, на які вплинули відкладені реформи, пошук ренти та слабка прихильність до верховенства права.

Україна вже почала закладати основи для нової моделі зростання. Структурні реформи за останні два десятиліття вже спонукають до поступового переналаштування ресурсів для більш продуктивного використання. Проте потрібні додаткові реформи.

Україна, країна з нижчим середнім рівнем доходу, має значні запаси корисних копалин, руд, сприятливі умови сільського господарства, добре освічену робочу силу та потужну промислову базу. З 2016 року зростання ВВП становило близько 2%, а тенденція до зростання прогнозувалася до 2020 року, коли вдарилася пандемія. Високий зовнішній борг, низькі резерви центрального банку та тривалі очікування

девальвації валюти на тлі нестійкості банківської системи та зменшення банківських депозитів зробили країну вразливою до потрясінь, напруженості в суспільстві та економіки, нездатної генерувати рівень заощаджень та інвестицій, який би підтримав стійкий розвиток. , стрімкий соціально-економічний розвиток. За оцінками, скорочення на 4,5%⁵⁰ означає, що економічний вплив COVID-19 був меншим, ніж у більшості інших країн, але пандемія сильно вдарила по домогосподарствам і послабила прихильність уряду до критичних реформ.

У 2021 році очікується лише часткове відновлення зростання ВВП на 3,8%, враховуючи високу невизначеність щодо впровадження вакцини та повільні темпи структурних реформ для усунення вузьких місць для інвестицій та забезпечення макроекономічної стійкості. Нещодавні антикорупційні реформи зазнали невдач через несприятливі рішення суду наприкінці 2020 року. Спалах COVID-19 перенаправив політику уряду зі структурних реформ на спеціальні заходи реагування. Як наслідок, зросли макрофіскальні ризики [79].

Очікується, що фінансові потреби державного сектору зростуть через підвищення мінімальної заробітної плати та соціальних трансфертів, обмеження простору для державних інвестицій та підживлення інфляційного тиску в економіці з обмеженою пропозицією. Крім того, великі державні внутрішні запозичення витісняють так необхідні приватні інвестиції. Власні державні цінні папери вже становлять близько 30% загальних активів державних банків, тоді як кредитування підприємств продовжує стагнути. Щоб зменшити ризики для середньострокових перспектив зростання, потрібна посилена фіскальна дисципліна.

Нижчі ціни на енергоносії та вищі ціни на сировину призвели до найбільш вигідних умов торгівлі за останнє десятиліття. У поєднанні із падінням імпорту це призвело до профіциту рахунку поточних операцій у 4,4% у 2020 році. Грошові перекази були відносно стійкими, зменшившись лише на 5,3% у річному обчисленні у 2020 році, тоді як приплив приватного капіталу також відновився у другій половині 2020 року. Таким чином, на кінець грудня 2020 року міжнародні резерви досягли 29,1 мільярда доларів США, що дорівнює 4,7 місяця імпорту наступного року.

ППІ в Україні суттєво скоротилися після фінансової кризи 2008 року і впали ще більше в період з 2012 по 2014 рік. У 2016 році приплив відновився до 3,6% ВВП, але в 2019 році він знизився приблизно до 2% ВВП, що є другою найнижчою часткою ППІ у субрегіон EESC. Більшість ППІ спрямовується на видобуток корисних копалин, нерухомість, електроенергію та газ, фінанси та ІКТ [79].

Після вступу до Світової організації торгівлі (СОТ) у 2008 році та Угоди про асоціацію з ЄС, включаючи ГВЗВТ, у 2014 році, Україна повільно відкривала свою економіку. Експорт та імпорт разом знизилися з 107,8% ВВП у 2015 році до 99% у 2018 році. У 2018 році на ЄС-28 припадало близько 42% загального експорту товарів; іншими значними торговельними партнерами були Російська Федерація (7,7%), Китай (4,7%) та Туреччина (5%). Більшість експорту України у 2018 році становили сільськогосподарська продукція та метали, а рівень їх складності був скромним. Український індекс товарної концентрації експорту зазначає, що експортний кошик України є найбільш диверсифікованим у субрегіоні, за яким йдуть Білорусь та Молдова. У 2018 році найбільше експортували олію (8,1%), напівфабрикати заліза (7,8%), кукурудзу (6,9%), пшеницю (6,06%) та залізну руду (5,6%). Решта експорту складала в основному машини, хімікати, продукти харчування та вироби з деревини [79].

Підвищуючи складність товарів та диверсифікуючи експорт, Україна могла б перемістити фокус структури виробництва на більш збалансований торговий портфель. В індексі конкурентоспроможної промислової діяльності (CIP) за 2020 рік Україна посіла 69 місце з 152 економік, що є другим за рівнем у регіоні після Білорусі (47 місцем), що вказує на розумний рівень промислового виробництва. Проте в Індексі глобальної конкурентоспроможності 2019 року Україна посіла лише 85 місце зі 141; вона мала б нижчий рейтинг, якби не її хороші показники за такими показниками, як розмір ринку та навички [63].

Очікується, що економічне відновлення України в 2021 році складе 3,8% з огляду на невизначеність щодо застосування вакцини та політики щодо вузьких місць інвестицій і забезпечення макроекономічної стійкості. Прогноз підкріплюється позитивними базовими ефектами в сільському господарстві та

переробці, а також факторами можливих подальших тимчасових блокувань у першому півріччі 2021 року. Бюджет на 2021 рік має дефіцит 5,4%. Разом із амортизацією боргу на 10,5% ВВП і заборгованістю приватного сектора на 1,3% ВВП це збільшить загальні потреби у фіскальному фінансуванні до 17,2% ВВП (проти 15% ВВП у 2020 році). Підвищення мінімальної заробітної плати підвищить фонд оплати праці в державі до понад 11% ВВП і створить додатковий тиск на дисбаланс поточного рахунку та інфляцію. Для подолання інфляційного тиску необхідна розважлива фіскальна політика. Прискорення реформ є ключем до прискорення економічного зростання та скорочення бідності [79].

Важливим індикатором вимірювання економічної нерівності є доходи населення. Джерелами формування доходів домогосподарств в Україні виступають: заробітна плата, пенсії, стипендії, субсидії, соціальні допомоги, доходи від підсобного господарства, доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості, доходи від власності, інші доходи (спадок, аліменти, гонорари, тощо). У високорозвинених країнах світу частка заробітної плати у структурі загальних доходів населення перевищує 80%, що свідчить про те, що в суспільстві повністю реалізується відтворювальна функція заробітної плати як основного компонента формування бюджету родини. В Україні ж соціальні трансфери становлять майже половину від структури доходів населення, що, в свою чергу, показує пряму залежність людей від державного бюджету.

За останній рік середня номінальна заробітна плата зросла на 24,9% в Україні і сягнула у вересні 2021 року 14239 гривні. Та порівняно з іншими сусідніми та Європейськими країнами українці мають найнижчий рівень доходу.

Оскільки доходи українців є досить низькими, вони змушені виїхати на заробітки за кордон з метою покращення свого матеріального становища. А частка населення, що залишається в державі, переходить працювати в тіньовий сектор економіки, погоджуючись на зарплату в "конверті", негідні умови праці, соціальну незахищеність тощо.

Україна посідає останнє місце в Європі та серед пострадянських країн (окрім Казахстану) за розміром офіційної середньої зарплати. У Польщі вона складає 1102

євро, в Угорщині - 955 євро, Румунії - 787 євро, Білорусі - 400 євро, Словаччині - 980 євро. Можна стверджувати, що українці для країн Європи є дешевою висококваліфікованою робочою силою, яка як формує ринок праці так і регулює попит і пропозицію на ньому.

За роки незалежності України рівень добробуту суспільства знизився і деформував структуру доходів населення. Ця диференціація зумовлена багатьма чинниками, а саме:

- зміна мінімальної та середньої заробітної плати;
- рівень освіти;
- частка тіньового сектору в економіці держави;
- рівень корупції у суспільстві;
- частка бідного населення тощо.

Як бачимо, в структурі доходів населення спостерігається збільшення частки соціальних трансферів, які в порівнянні з 2017 роком зросли на 3,2% та становлять 35%. Наприклад, соціальне забезпечення в структурі доходів амери канців становить 13%. Тобто тенденція залежності українців від соціальної допомоги зростає і свідчить про підвищення рівня малозабезпечених верст населення. У структурі витрат і заощаджень населення за I півріччя 2017-2018 років також прослідковується певна закономірність.

У 2018 році покращилися показники нагромадження нефінансових активів та приросту фінансових активів в порівнянні з 2017 роком. З одного боку, статистичні дані свідчать про зростання рівня добробуту населення, але це помилкова думка, оскільки витрати на придбання товарів та послуг зменшились у 2018 році. Отже, ми можемо стверджувати те, що за рахунок економії у населення з'явилась можливість заощаджувати грошові кошти. Та за офіційними даними у 2018 році 25% населення України жило за межею бідності, а доходи нижче середнього рівня мали більше половини населення - 58,7%. Цього ж року за рівнем достатку українці були визнані одними з найбідніших на планеті (123 місце).

У розвинених країнах світу таких як Фінляндія (6,3%), Франція (8,1%), Австрія (8,7%) частка бідного населення не перевищує 10%, а в Україні сягає 25%.

Для порівняння у Польщі цей показник становить 11,1%, що свідчить про досить сприятливе соціально-економічне становище держави.

У 2017 році Україна потрапила в трійку лідерів серед країн, де коефіцієнт Джині є найменший. Найбільший розрив між багатими і бідними спостерігається у Південній Африці (63,1%), Сінгапурі (47,8%), Китаї (47,4%) та США (45%), а найменший у Швеції (23%), Німеччині (27%) та Україні (28,2%). Цей коефіцієнт розраховує тільки фінансову складову суспільства і не включає такі показники як рівень життя, ВВП на душу населення, рівень корупції, середня очікувана тривалість життя, тощо. Тому опиратися виключно на індекс нерівності не варто, адже це лише поверхнева статистична інформація, яка не включає ряд інших факторів, що впливають на доходи населення.

Згідно з офіційними даними нерівномірність розподілу доходів населення в Україні залишається на низькому рівні, але ряд інших статистичних показників, які тісно взаємопов'язані із ними свідчать про складне і досить несприятливе для подальшого розвитку становище держави. Та незважаючи на це кількість мільйонерів у нашій країні неухильно зростає, як і по всьому світу. За останній рік у світі з'явилося 2,3 мільйони нових мільйонерів, внаслідок чого їх загальна кількість сягнула майже 42,2 мільйони. В Україні у 2017 році 1061 громадянин задекларував дохід, що перевищує мільйон гривень, а у 2018 - 4817 осіб.

За офіційними даними Україна входить в трійку лідерів серед країн, де розрив між бідними і багатими є найменшим. Але слід зазначити, що дані цифри дещо спотворені особливостями розвитку українського суспільства, такими як велика частка тіньової економіки та корумпованість.

Тіньова економіка це також одна з ознак нерівності, оскільки тіньовий бізнес – це спосіб збільшити доходи і, водночас, зменшити податкове навантаження, що для підприємців також означає збільшення доходів. Загалом 21% загальної зайнятості є тіньовою (2019 р.), 68 причому чоловіки становлять майже 60% тіньових працівників. Тіньова зайнятість зосереджена в сільському, лісовому та рибному господарстві (42,3%), оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів (17,3%), будівництві (17%). Ці сектори більш сильно

постраждали від кризи COVID-19, адже тіньові працівники не захищені належним чином. Високий рівень тіньової економіки також стримує необхідне зростання продуктивності (продуктивність праці становить 10% від показника в ЄС-28). Тіньовість зменшує стимули до інвестування в людський капітал, перешкоджає бізнес-інноваціям та обмежує фінансовий простір для державного управління.

На сьогодні Україна залишається однією з найкорумпованіших країн світу. У 2017 році наша держава посіла 130 місце серед 180 країн у світовому Індексі сприйняття корупції (CPI), а у 2018 році - 122 місце. Із пострадянських держав Україну випередили всі країни Балтії, а також Молдова, Вірменія, Грузія і Білорусь. Навіть середня очікувана тривалість життя українців порівняно з іншими народами є низька і у 2017 році склала 72 роки. До прикладу в Монако цей показник становить 89,4 роки, у Японії - 85,3 роки, у Сінгапурі - 85,2 роки.

Отже, на сьогодні в Україні доходи населення не відповідають сучасним стандартам життя суспільства, а соціально-економічне становище потребує термінових змін та державного регулювання, адже законодавчо-нормативна база є застарілою і не дієвою.

Більшість українців живе у злиднях, рівень корупції та безробіття зростає, а кваліфікована робоча сила виїжджає закордон у пошуках кращого життя. Це передусім виступає перешкодою для економічного прогресу держави.

Підсумовуючи вищенаведене, можна виділити такі рекомендації:

Зміни в політиці щодо впровадження макроекономічних механізмів підвищення продуктивності та стимулювання накопичення капіталу прискорять зростання. Проте нарощування обсягів капіталів, які могли б стимулювати зростання обмежується низьким рівнем внутрішніх заощаджень і низьким рівнем прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Негативні демографічні показники та зростаюча еміграція означають, що кількість робочої сили значно скоротиться в наступне десятиліття.

Сукупна продуктивність в Україні все ще низька: вона в 4,4 рази нижча, ніж у Німеччині. Якщо ці тенденції збережуться, економічне зростання України за

оцінками буде близьким до нуля, а позитивне зростання потенційної продуктивності буде компенсовано зменшенням внеску праці та капіталу.

Економічне зростання буде стійким лише в тому випадку, якщо воно не залишає вразливі групи. Політика, спрямована на справедливий розподіл дивідендів від економічного зростання всередині суспільства, забезпечуючи доступ і можливості для всіх, зробить зростання більш інклюзивним. Нинішня модель розподілу не сприяє досягненню цієї мети.

Спільне використання вигод від зростання залежить від створення нових робочих місць, що само по собі залежить від залучення нових інвестицій у виробництво товарів і послуг, що продаються, і розширення торгівлі.

В останні роки рецесія, знецінення та скорочення державних витрат на соціальне вирівнювання вдарили по доходах населення.

У економіці продовжують домінувати олігархи. Ці групи особливо протистоять реформам, які могли б підірвати їх монопольні позиції або ліквідувати джерела прибутку. Це також створює опір намаганням розбудови відповідних інституцій. Як наслідок, офіційні економічні інститути, включаючи суди, залишаються слабкими, а корупція – високою. Це підриває зобов'язання щодо прав власності та створює правову невизначеність, яка обертається посиленням процесів подальшого розшарування населення на багатих і бідних, загрожуючи скочуванням країни до позицій, які вважаються небезпечними для виживання економіки.

3.2. Соціальні пріоритети і економічна політика посилення міжнародної конкурентоспроможності української економіки

Умовою економічного зростання, як основи подолання нерівності, є переорієнтація економіки на досягнення високого рівню міжнародної конкурентоспроможності. Активізація конкурентних переваг національної економіки визначається наявним людським, фізичним, природним потенціалом, рівнем і взаємодоповнюваністю економічного розвитку завдяки базовій теорії М.

Портера. Х. Девіс та П. Елліс визначили продуктивність галузей як найважливіший фактор сталого економічного зростання країни. Ефективним засобом зміцнення національної економіки в епоху панування транснаціональних компаній є здатність коригувати виробництво національних фірм і галузей у межах глобальних ланцюжків створення вартості. Низка дослідників відзначали, що основним питанням забезпечення передумов для сталого економічного зростання, посилення міжнародної конкурентоспроможності та підвищення якості життя в країнах, що розвиваються, до яких тепер належить і Україна, є створення міцних економічних і політичних інститутів. Функціонування цих інституцій визначає можливість прогресу в освіті та техніці – чинниках підвищення продуктивності економіки, галузей і підприємств.

Найістотнішими чинниками підвищення продуктивності виробництва та конкурентоспроможності на сучасному етапі постіндустріального розвитку є створення умов вдосконалення ключових економічних факторів – людського капіталу та технологій.

А. Ісакссон зазначив, що основними передумовами підвищення продуктивності та конкурентоспроможності є інвестиції в людський капітал (освіта та охорона здоров'я), покращення інфраструктури, фінансова безпека, розвиток базових інститутів (відкритість і конкуренція). А належне державне управління є ключем до успіху політики продуктивності та конкурентоспроможності.

Одним із головних завдань для України є створення нових конкурентних переваг, пов'язаних з інвестиціями в новітні технології, інновації, дослідження, людський капітал, ефективний розподіл ресурсів і перерозподіл, що супроводжується зміною поведінки суб'єктів господарювання. Відповідно, основними цілями сучасної національної економічної політики, спрямованої на підвищення експортної конкурентоспроможності української продукції (товарів і послуг), має бути стимулювання НДДКР, модернізація інфраструктури та поглиблення капіталу. Одним з підходів до оцінки порівняльних переваг базується на методі визначення коефіцієнта виявленої порівняльної переваги (Revealed Comparative Advantage, RCA). Економіка України падає за ключовими

макроекономічними показниками. Зниження деяких з них було зафіксовано ще до глобальної пандемії і значно поглибилося її наслідками. Наприклад, індекс промислового виробництва почав постійно знижуватися в жовтні 2019 року, оборот транспортних компаній почав постійно знижуватися в січні 2020 року. Сукупність передумов визначає складність цієї ситуації, як внутрішньої, так і зовнішньої, а відновлення економіки вимагає активна державна політика з використанням найбільш ефективних і перевірених заходів. Динаміка конкурентоспроможності української економіки за індексом RCA для найбільших експортних категорій товарів і послуг протягом останніх семи років наведена в таблиці 3.1. Донедавна найбільшою експортною категорією України були чавун і сталь.

Україна лише у 2019 році продала більше зернових, ніж чавуну та сталі за загальною собівартістю. Основними імпортерами української сталі є Італія, Єгипет, Росія, Туреччина та Польща. Продукція цієї категорії в основному є сировиною. Індекс українського експорту чавуну та сталі має тенденцію до стабільного зниження, що свідчить про погіршення конкурентоспроможності вітчизняної металургії. Наприклад, у 2013 році значення показника становило 97,66, а в 2019 році – лише 76,25, і очікується подальше погіршення та зниження. Вироби із заліза або сталі – це й інші види металургійної продукції, показники яких також істотно знижуються. У 2013 році було 12,5, а в 2019 – лише 1,35. Недостатній рівень технологічного оновлення української металургії на тлі посилення конкуренції в галузі та агресивної політики конкурентів щодо розширення ринків збуту створює негативний прогноз для внутрішнього експорту.

Натомість експорт і конкурентоспроможність українського аграрного сектору ростуть. Зростають індекси категорій «зернові культури», «насіння та плоди олійних культур», «жири тваринного та рослинного походження», «залишки та відходи харчової промисловості». Показники RCA подвоїлися для кожної категорії. Однак, існує закономірність: чим більша частка агропродукції в сукупному експорті країни, тим нижчими в перспективі залишаються шанси на формування бази економічного зростання і, відповідно, інноваційного оновлення економіки. Через низький рівень відповідності аграрного сектора до завдань, які виконуються завдяки нарощуванню

експорту, як провідного показника конкурентоспроможності, його роль у структурі експортної спеціалізації не повинна бути переважаючою.

На сьогодні Україна має негативні індекси RCA для експорту електричних машин, ядерних реакторів, котлів та машин – сьогодні імпорт більший, ніж експорт, сальдо торговельного балансу від’ємне. При цьому статистика свідчить, що за останні шість років конкурентоспроможність електричних машин знизилася вдвічі, а ядерних реакторів, котлів і машин – утричі. Зате майже вдвічі зріс індекс деревини та виробів з неї. Основним продуктом є пиломатеріали – сировина для виготовлення меблів та, незважаючи на заборону, ліс-кругляк, який вивозиться під різними приводами.

Таким чином, за останні сім років знизилася технологічність українського товарного експорту та конкурентоспроможність більш технологічних категорій експорту продукції різних галузей. Показники індексу RCA для найбільших категорій українського експорту послуг наведені в таблиці 3.1:

Таблиця 3.1

Індекс конкурентоспроможності експорту українських товарів в 2013-2019рр.

Категорії	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Залізо і сталь	97.66	107.78	96.78	89.35	88.30	91.58	76.25
Злакові культури	47.87	57.33	77.37	81.51	73.01	73.77	93.85
Жири тваринні та рослинні	24.84	32.68	40.84	51.29	50.30	44.83	44.76
Руда, шлак, зола	25.83	26.08	21.31	21.14	25.90	27.10	31.23
Електричні прилади	-11.27	-10.11	-9.96	-12.23	-12.07	-17.27	-26.76
Насіння та плоди олійних рослин	13.51	12.79	16.48	17.01	20.10	17.51	22.10
Реактори, котли, механічне обладнання	-14.42	-17.53	-21.96	-38.17	-38.08	-38.50	-37.51
Деревина та вироби з деревини	6.39	9.12	12.65	13.14	11.43	13.17	11.41
Залишки та відходи харчової промисловості	5.38	8.06	10.95	11.57	10.41	10.70	12.82
Вироби із сталі або чавуну	12.50	7.97	5.07	1.24	2.22	3.14	1.35

Примітка. Складено автором за даними [79].

Ситуація з конкурентоспроможністю українських послуг набагато оптимістичніша, ніж з товарами. Торговельний баланс транспорту, а саме: морських,

повітряних, залізничних, автомобільних та трубопровідних перевезень є позитивним. Україна використовує свій потенціал транзитної держави. На послуги трубопровідного транспорту припадає половина всього експорту транспортних послуг. Індекс конкурентоспроможності транспортних послуг є мінливим і не має явної тенденції до збільшення чи зниження. Конкурентоспроможність комп'ютерних та інформаційних послуг зросла втричі, а конкурентоспроможність телекомунікаційних послуг – більш ніж удвічі.

Основними торговими партнерами у сфері комп'ютерних, інформаційних та телекомунікаційних послуг є США, Великобританія, Ізраїль, Мальта та Німеччина. Половина послуг у цій сфері експортується до США. ІТ-сектор є одним із найперспективніших напрямків подальшого розвитку та спеціалізації зі значним потенціалом доданої вартості.

Більше того, за цей період зросла конкурентоспроможність будівельних, фінансових, страхових та інших видів послуг. Україна змінила статус з імпортера на експортера будівельних послуг, індекс зріс у 8 разів.

Для фінансових послуг цей показник також збільшився вдвічі (табл. 3.2):

Таблиця 3.2

Індекс експортної конкурентоспроможності українських послуг в 2013-2019рр.

Категорії	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Перевезення	152.10	143.85	153.21	160.01	145.73	123.37	151.94
Комп'ютерні та інформаційні послуги	13.16	30.32	35.80	41.05	42.00	50.68	38.19
Бізнес-послуги	-20.03	-21.75	-21.40	-33.06	-29.19	-58.70	-49.92
Туризм	-29.45	-39.93	-40.45	-42.10	-54.84	-59.86	-73.72
Послуги зв'язку	-8.11	-0.47	-6.44	-1.13	-3.09	-1.96	-3.03
Будівельні послуги	-8.64	-1.42	10.47	12.71	-4.45	1.68	0.41
Фінансові послуги	-49.99	-48.75	-64.10	-44.13	-31.60	-30.26	-26.16
Страхові послуги	-7.30	-4.27	-4.00	-7.69	-8.84	-3.90	-3.53
Плата за роялті та ліцензії	-47.38	-28.54	-22.80	-26.27	-31.99	-33.96	-33.59
Особисті, культурні та медичні послуги	-0.91	0.52	0.06	-0.07	-1.07	-0.11	-0.09

Примітка. Складено автором за даними [79].

Позиція України у 2019 році покращилася на 5 пунктів у рейтингу Doing Business (71-е місце із 190 країн). Найбільше зростання країна продемонструвала в

таких категоріях, як оподаткування (зростання на 110 позицій, 54 місце), міжнародна торгівля (+70 позицій, 78 місце) та захист інвесторів (+56 позицій, 72 місце). У рейтингу Doing Business 2020 (DB 2020) Україна займає 64 місце, покращивши свої позиції порівняно з Doing Business-2019 на сім пунктів.

Найбільший прогрес був за показниками «захист міноритарних акціонерів» (позиція покращилась на 27 пунктів), «отримання дозволів на будівництво» на 10 пунктів. Водночас рейтингове агентство Moody's Investors Service підвищило суверенний рейтинг України з Саа2 до Саа1, що означає зміну прогнозу з «позитивного» на «стабільний».

Україна посіла 83 місце зі 140 у Глобальному індексі конкурентоспроможності (GCI 2020 Україна посідає 110 місце за державними інституціями, 57 місце за розвитком інфраструктури, 77 місце за рівнем адаптації сучасних технологій, а також за макроекономічною стабільністю – 131 місце, охорона здоров'я – 94 місце, освіта – 46 місце, ринок товарів – 73, ринок праці – 66, фінансова система – 117, розмір ринку – 47, динаміка бізнесу – 86, здатність до інновацій – 58). У Глобальному індексі інновацій 2020 Україна піднялася на 7 позицій до 43-го, випередивши Таїланд і поступаючись Хорватії та Греції. При цьому Польща посіла 39 місце, Росія – 46, Молдова – 48, Казахстан – 74, Білорусь – 86. Найкращий показник у групі колишнього СРСР отримала Естонія, яка посіла 24 місце. Лідерами рейтингу є десятка найбільш інноваційних країн: Швейцарія, Нідерланди, Швеція, Великобританія, Сінгапур, США, Фінляндія, Данія, Німеччина та Ірландія.

Основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал і дослідження, а також знання та результати досліджень. Їх ефективна реалізація є основною конкурентною перевагою. Проте порівняно з 2017 роком Україна втратила 2 позиції в субіндексі «Людський капітал і дослідження», опустившись з 41-го до 43-го через зниження витрат на освіту у відсотках до ВВП та витрат на дослідження та розробки у відсотках до ВВП.

При цьому за субіндексом «Знання та результати наукових досліджень» Україна посідає високе 27 місце в загальному рейтингу. Основними перевагами цього субіндексу є: створення знань (15 місце), відношення патентів до ВВП за

паритетом купівельної спроможності (19 місце), відношення корисних моделей до ВВП за паритетом купівельної спроможності (1 місце), вартість комп'ютерного програмного забезпечення у відсотках від ВВП (17 місце), експорт ІКТ-послуг у відсотках від загальної торгівлі (15 місце).

Згідно з останньою опублікованою доповіддю Всесвітнього економічного форуму «The Global Competitiveness Report 2019», Україна посіла 83 місце серед 140 країн. Домініканська Республіка на 82-му місці, Македонія на 84-му. У порівнянні з даними попереднього звіту Україна втратила 2 позиції, але таке порівняння невірне, оскільки у звіті за 2018 рік змінено методику розрахунку індексу та його складових. Згідно з новим підходом, рейтинг очолюють США, Сінгапур та Німеччина. Найнижчий рівень конкурентоспроможності мають Ємен і Чад – 139 і 140 місця відповідно. Найкращі позиції мають географічні сусіди України: Польща – 37 місце, Словаччина – 41, Російська Федерація – 43, Угорщина – 48, Румунія – 52. Автори рейтингу (GCR 2019) зазначили, що Україна у звіті «European Innovation Scoreboard 2019» лідером з інновацій є Швеція. До групи лідера також входять Данія, Фінляндія, Німеччина та Нідерланди. Позиція України знизилася, і тепер її рівень відповідає групі європейських інноваційних аутсайдерів (Румунія, Болгарія). Значення сукупного індексу для України у 2019 році становило 27,8% (у 2016 році – 28,9%), що свідчить про зниження на 1,1% порівняно з 2016 роком. Згідно з методикою Україна входить до групи повільних інноваторів. Україна відстає за всіма показниками, крім людських ресурсів (110,3%) та впливу зайнятості (77,5%). Найслабшими сторонами є комунікації та підприємництво (9,5%), інноваційне середовище (4,1% у 2017 році, немає даних у 2010 та 2016 роках). Згідно з повідомленням, Україна характеризується низьким рівнем ВВП на душу населення у 2017 році – 6600 доларів США (за ППС), тоді як середнє значення цього показника в ЄС становить 28600 доларів. Темпи зростання ВВП та населення України від'ємні. Експорт товарів складає близько 80% у загальній структурі експорту України, і стратегічна мета підвищення його технологічності є важливою для посилення ключових характеристик конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

Виробництво металургійної промисловості стабільно складає 20-25% від загального обсягу промислового виробництва в Україні протягом 2001-2019 років.

Країни, представлені на світовому ринку транснаціональними компаніями, з посиленням глобальної взаємозалежності набувають все більших конкурентних переваг у міжнародному поділі праці. Підприємства, що базуються на цифрових технологіях, значно покращили свої конкурентні позиції в умовах пандемії, оскільки за цей час обсяги електронної комерції зросли майже втричі.

Водночас вона має програти через ефективність та технологічність зовнішньоекономічної діяльності. Встановлене зниження індексу виявлених порівняльних переваг за основними галузями експорту товарів відображає наявність структурно-технологічних відставань у сучасній структурі економіки країни та потребує заходів економічної політики, спрямованих на довгострокову дію. Натомість українська економіка демонструє позитивну динаміку в експорті послуг та відображає прогресивні тенденції технологічного розвитку, насамперед в експорті ІТ-послуг. Аналіз Індексу конкурентоспроможності експорту українських товарів, Індексу конкурентоспроможності експорту українських послуг відображає стійку тенденцію до втрати довгострокової конкурентоспроможності галузей України щодо виробництва товарів, особливо сировини.

При цьому спостерігається позитивна тенденція до розширення конкурентоспроможності сучасних високотехнологічних послуг – комп'ютерно-інформаційних послуг, зв'язку, будівельних послуг. Підтримання умов для подальшої зовнішньоекономічної експансії цих українських підприємств є одним із головних завдань економічної політики уряду.

Максимальна підтримка вищезазначених високотехнологічних бізнесів-локомотивів довгострокового зростання і використання такого досвіду є вкрай важливим для України. Доречними будуть передусім заходи фіскального та монетарного стимулювання. Незважаючи на необхідність додаткового захисту національних економік і, як наслідок, зміну існуючої практики міжнародної інтеграції, об'єктивні причини її відновлення не зникнуть і в посткризовий період. Спільність сучасних епідеміологічних, економічних та соціальних викликів також

визначає спільні зусилля щодо їх подолання. Світова економіка зміниться, як і при будь-якій кризі, але з новим досвідом протидії глобальним загрозам, кількість яких не зменшується.

Зовнішньоекономічна політика України має базуватися на можливості ефективної інтеграції у світові ланцюги створення вартості, логістичні та комунікаційні мережі за рахунок подальшої консолідації міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем, що тісно пов'язано з внутрішньою економічною політикою підвищення рівню конкурентоспроможності національної економіки.

Проте, українській економіці досі не вдається подолати системні дисбаланси: – структурні: переважання в структурі української промисловості низькотехнологічних енерго- та ресурсомістких галузей; – функціональні: відсутність надійних механізмів державного регулювання промислового розвитку; – цільова: невідповідність сучасного стану промисловості України цілям індустріалізації та розвитку передового виробництва; – дисбаланс між системою та зовнішнім середовищем через надмірно високі екологічні витрати промислового виробництва.

Зростання експорту, як результату визнаної конкурентоспроможності товару на зовнішніх ринках свідчить одночасно про продуктивну роботу підприємства і про якість внутрішньої економічної політики держави. Подвійна природа експорту полягає також в тому, що він водночас виступає і як чинник, і як наслідок ефективної діяльності. Соціально-економічне значення зростання обсягів експорту полягає в тому, що доходи країни зростають і стають базою економічного зростання – основи зростання добробуту населення.

3.3.Авіаційна галузь як фактор підвищення міжнародного потенціалу конкурентоспроможності України

Експорт, як результат ефективної зовнішньоекономічної роботи підприємства, стає здійсненим тільки у випадку, якщо продукція є конкурентоспроможною на світових ринках. Визначальним фактором розвитку підприємств на сьогоднішній день є ефективне запровадження експортоорієнтованої стратегії виробництва, що передбачає створення належних умов для формування конкуренції на ринку. Для економічного піднесення та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки держави, перспективним вважається створення умов для авіапромислового комплексу для нарощування його експортного потенціалу та поглиблення інтеграції в світову економіку. Адже значення авіаційного транспорту у світовій економіці безперервно зростає, чому сприяє як технологічний розвиток та сучасні розробки в авіаційній галузі, так і глобалізація й поглиблення ділових та культурних зв'язків між країнами.

В економіках авіабудівних держав вони правомірно займають важливу позицію центру окремих секторів економіки. Найперше те, що високотехнологічне наукоємне виробництво є основним фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки й умовою високого життєвого рівня населення країни.

Ступінь наукоємності різних індустріальних галузей демонструють загальносвітові цифри: в середньому витрати на науково-дослідні роботи в авіабудуванні становлять 14,2% проти 2,5% в промисловості в цілому. Для порівняння: приладобудування 7,3%, телекомунікаційна техніка - 8,3%, виробництво комп'ютерів - 9,3%, фармацевтика - 10,8%.

По суті, авіабудування є сукупністю досягнень реального сектору економіки і сприяє його розвитку. Адже необхідність забезпечення безпеки польотів, підвищення комфорту і загальнодоступності повітряного транспорту змушує авіабудівників звертатися до послуг фундаментальної та прикладної науки, металургії, виробництва електротехнічної та радіоелектронної апаратури, приладобудування, робототехніки, інформатики. Тобто авіапромисловість є замовником, а отже, драйвером для широкого спектру технологій, системоутворюючим елементом національної економіки.

До того ж, авіаційний транспорт має значний позитивний вплив на розвиток туристичного бізнесу та міжнародної торгівлі. На сьогоднішній понад 52% міжнародних туристичних мандрівок здійснюються саме повітряним транспортом. Розвиток авіаційної галузі сприяє покращенню інвестиційної привабливості країни і розширенню меж можливостей для міжнародної співпраці.

Саме таке розуміння ролі авіабудування спостерігаємо з боку урядів різних країн світу, які його всіляко підтримують. Фінансове забезпечення істотних капіталовкладень у розвиток національних авіабудівних компаній в різних країнах організовано по-різному.

В Європейському Союзі, Китаї, Росії це є сферою держрегулювання та бюджетної підтримки, в США - сферою приватних і корпоративних інвестицій з додатковими заходами підтримки з боку держави (прямі державні субвенції, відомчі державні замовлення тощо).

Україна залишається однією з дев'яти країн світу з повним циклом виробництва пасажирських, військово-транспортних та транспортних літаків. Україна успадкувала від СРСР потужну авіаційну промисловість, яка побудувала до 250 літаків (Ан-24, Ан-26, Ан-32, Ан-124, Ан-225, Ту-134, Ан-72, Ан-74 та їх модифікації) щорічно. З моменту здобуття Україною незалежності державне фінансування авіаційної галузі значно скоротилося, а авіаційна галузь почала відчувати хронічні труднощі. Державне підприємство «Антонов», як флагман авіабудування України, отримало понад 90% загальної виручки від вантажної авіакомпанії «Авіалінії Антонова», її структурного підрозділу, яка забезпечувала підприємство позабюджетним фінансуванням. Переважно за рахунок надходжень із цих коштів авіаційна промисловість України зберегла своє існування.

Українські підприємства авіабудування та авіаційного обслуговування за роки роботи за часів незалежності на внутрішньому та зовнішньому ринках напрацювали власні потенційні можливості у сфері своєї діяльності, розвинули виробництво власних комплектуючих та запасних частин. Для нових літаків запроваджено композиційні матеріали, цифрові технології тощо. За всі роки успішної діяльності українських постачальників послуг із ремонту та модернізації авіаційної техніки, а

також запасних частин до неї лише у кількох випадках, клієнти зверталися з рекамаціями.

Проте вже за період 2005-2014 рр. в Україні не створено жодного нового типу літаків, принципово нових розробок у конструкторських бюро немає. Українська важка промисловість, і, зокрема, авіабудування переживає часи кризи та подальшої деградації. Українській економіці досі не вдається подолати системні дисбаланси: – структурні: переважання в структурі української промисловості низькотехнологічних енерго- та ресурсомістких галузей; – функціональні: відсутність надійних механізмів державного регулювання промислового розвитку; – цільова: невідповідність сучасного стану промисловості України цілям індустріалізації та розвитку передового виробництва; – дисбаланс між системою та зовнішнім середовищем через надмірно високі екологічні витрати промислового виробництва.

Євроінтеграція є першочерговим зовнішньоекономічним пріоритетом України, реалізація якого у транспортній сфері створює можливість збільшити обсяги перевезень інтернаціональними транспортними коридорами, що розташовані на території України, поліпшити умови експорту українських товарів та безпеку руху. Слід зазначити, що у цьому питанні Україна досягла суттєвих результатів. Задекларувавши курс на євроінтеграцію, Україна повністю адаптувала законодавство в авіаційній сфері до європейських нормативних документів. При цьому діяльність в авіаційній сфері регулюється Авіаційними правилами України (АПУ), які кореспондують з усіма нормами Європейського Союзу, що ухвалені до виконання Європейською агенцією авіа безпеки (EASA). Дані заходи сприятимуть співпраці українських виробників з закордонними контрагентами та розвитку експортного потенціалу галузі.

Мінпромполітики, в яке входить авіаційна промисловість, підготувало базу до корпоратизації авіабудівних підприємств, що входять до складу державного концерну «Антонов»: АНТК ім. Антонова, КіАЗ «Авіант», Харківського державного авіаційного виробничого підприємства, 410-го завод цивільної авіації. За прогнозами Мінпромполітики, в перспективі це буде державна акціонерна компанія,

100% акцій якої володітиме держава. В подальшому постане питання про обмін пакетами акцій з іноземними авіабудівними компаніями. В систему заходів державної підтримки галузі входить також фінансове оздоровлення авіапідприємств з попередньою реструктуризацією кредиторської заборгованості перед банками. З цією метою вирішено випустити облігації Харківського авіаційного підприємства на суму 1,62 млрд. грн. та Київського заводу «Авіант» - на суму 858 млн. грн., що сприятиме фінансуванню виробничої діяльності підприємств, формуванню довгострокової ресурсної бази, дозволить вчасно виконати галузеву програму будівництва літаків. Крім того, передбачається зменшення відсотків за кредитами, надання довгострокових кредитів під гарантії уряду з мінімальними відсотками, використання коштів Стабілізаційного фонду для сплати відсотків за кредитами.

Велику зацікавленість на ринку авіатехніки викликають також нові літаки родини АН-74. Так, модернізованою моделлю АН-74 є літак АН-74ТК300Д. Це літак з поліпшеними аеродинамічними характеристиками й підвищеною рентабельністю. За рівнем шуму й викидів шкідливих речовин в атмосферу АН74ТК-300Д повністю відповідає усім вимогам ІСАО. Нині до України надходять пропозиції з Єгипту, Лівії, Центральної та Південної Америки, інших країн про співробітництво стосовно літаків «Антонов». Якщо авіабудівній галузі вдасться реалізувати ці плани, то її підприємства будуть завантажені великими замовленнями, а продукція галузі займе гідне місце на світовому ринку. Це забезпечить українській авіабудівній галузі вихід з кризи та її інтеграцію в світову економіку.

Слід зазначити і про діяльність уряду, що вже реалізується. Так, цього року має вступити у дію нова Державна цільова науково-технічна програма розвитку авіаційної промисловості України, яка розрахована до 2030 року. Програма фіксує достатньо амбітні цілі, проте реальні результати будуть залежати від настійливості у виконанні та, звісно, фінансуванні.

Нині керівництво Мінстратегпрому стверджує, що закладено підвалини для формування нових можливостей розвитку. Там наголошують, що з моменту свого створення у липні 2020 року Мінстратегпром приділяв пріоритетну увагу питанням авіабудування. Серед реперних точок для початку якісних змін відзначають такі:

1. Було актуалізовано Стратегію відродження вітчизняного авіабудування шляхом розширення її терміну до 2030 року та внесення відповідних змін до плану заходів з її виконання, що затверджено розпорядженням КМУ № 851-р від 8 липня 2020 р [1].

2. На виконання Плану заходів Стратегії розпорядженням КМУ № 1412-р від 11 листопада 2020 р. було схвалено Концепцію Державної цільової науково-технічної програми розвитку авіаційної промисловості на 2021-2030 роки (Програма 2030) [2].

3. Проєкт Програми 2030 пройшов громадське обговорення, отримані від пов'язаних центральних органів виконавчої влади зауваження і пропозиції опрацьовані та враховані. Проведена науково-технічна експертиза, розроблено методикку оцінки ефективності програми, фінальна версія програми передана на затвердження Кабміну.

4. Вперше за роки Незалежності флагман українського авіабудування ДП "Антонов" в кінці 2020 року отримав замовлення під державні гарантії на будівництво трьох військово-транспортних літаків Ан-178-100Р для Міністерства оборони України [88]. Очікується затвердження програми закупівлі Ан-178 для Міністерства внутрішніх справ.

5. Мінстратегпром виконує функцію державного замовника із забезпечення підготовки виробництва ОВТ на підприємствах ОПК. Відбувається модернізація виробничих потужностей під виготовлення нових літаків для забезпечення сил оборони та безпеки на ДП "Антонов" [88]. Переоснащення виробництва підприємств призведе до суттєвого підвищення якості продукції, скорочення термінів її виготовлення та як наслідок – підвищення конкурентоспроможності наших літаків на міжнародній арені.

При вдалому перебігу програми, у результаті її реалізації у найближчому десятиріччі мають бути створені нові конкурентоздатні авіаційні технології, матеріали, виробничі процеси та обладнання, які використовуватимуться у серійному виробництві літаків, авіаційних двигунів та іншої авіаційної техніки, що

позитивно вплине на рівень інновативності нашого експорту загалом, на додачу до розвитку ряду смежних галузей, надаючи програмі і соціальну функцію.

3.4. Напрямки забезпечення економічного зростання України і подолання нерівності в контексті співробітництва з ЄС

В сучасних умовах фінансової, економічної та політичної кризи України, інтеграція українських підприємств у моделі європейського бізнес-середовища є особливо актуальним питанням. З огляду на це, розробка та реалізація комплексу заходів щодо прискореного переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку дасть змогу відновити втрачений інноваційний потенціал та закласти основу економічного зростання на принципово новій інтелектуальній та матеріально-технічній основі.

Зважаючи на сучасні тенденції європейської бізнес-архітектури, ефективну інтеграцію вітчизняних компаній забезпечать 3 основні механізми: формування інноваційних кластерів у пріоритетних секторах української економіки, реалізація аутсорсингового потенціалу України (зокрема ІТ-аутсорсинг) та створення власних транснаціональних структур, які виконували б роль флагманів економіки, формуючи нову якість національного конкурентного середовища.

Використання кластерного механізму для стратегії виходу вітчизняних компаній на європейський ринок налічує ряд аргументів: по-перше, участь в кластерах дає можливість отримати доступ до спеціалізованих факторів виробництва, робочої сили і інформації (в силу географічної близькості до країн ЄС, наявність постійних особистих та громадських зв'язків, сприяє потоку інформації всередині кластера); по-друге, взаємодоповнюваність елементів і учасників кластера дозволить забезпечити товарам та послугам високу якість, і отримати синергетичний ефект від співпраці; по-третє, внутрішня конкуренція між учасниками кластеру виконує стимулюючу дію в напрямку покращення продукції та впровадження інновацій; по-четверте, кластери дають можливість розглянути ринок в якості системи, в якій легше досліджувати взаємозв'язки в свою чергу філій та

виявлення можливостей для створення інновацій; по-п'яте, в рамках кластера компанії мають більше можливостей для лобіювання інтересів в органах влади.

В Україні є всі передумови для розвитку інноваційних кластерів у високотехнологічних секторах на основі існуючих технопарків та індустріальних парків – біотехнологій, систем спеціального та подвійного призначення на базі наукового парку «Київська політехніка»; ядерних технологій на базі технополісу «П'ятихатки» у м. Харкові; електронної промисловості на базі індустріального парку у с. Розівка (Закарпаття), автомобілебудування на базі індустріального парку «Соломоново» (Закарпаття) тощо (рис. 3.1.):

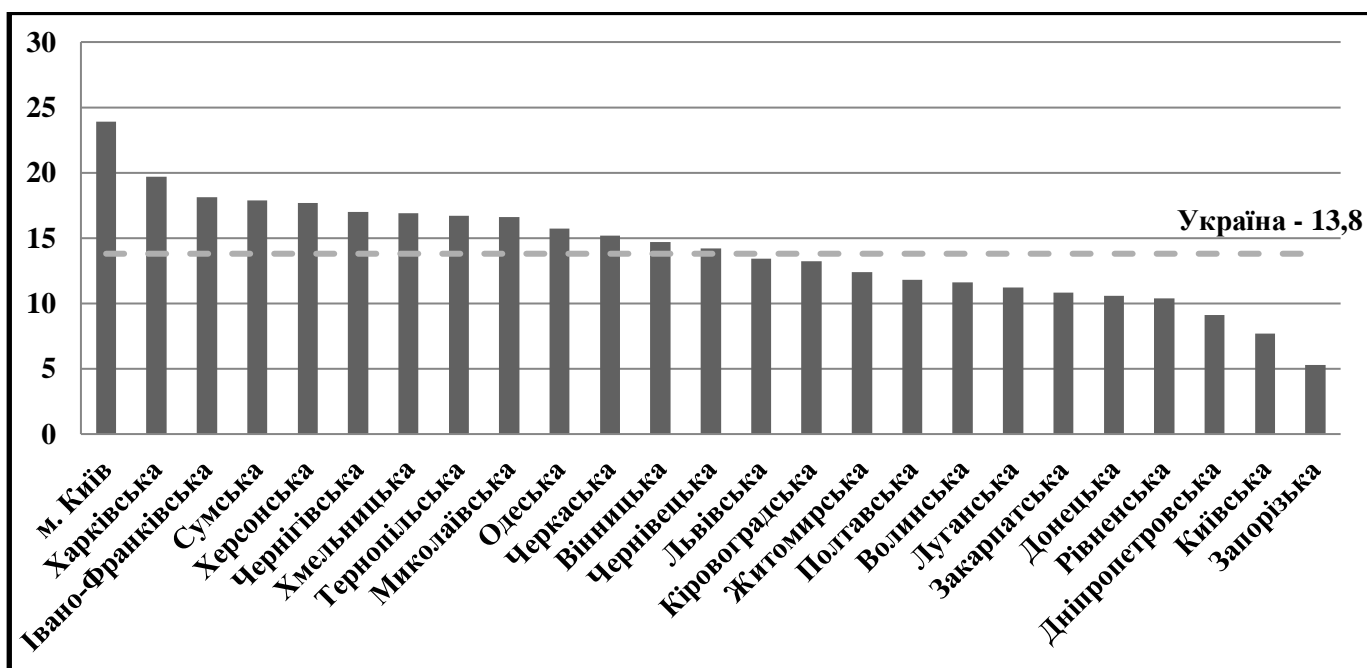

Рис. 3.1. Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств у 2018 році, (%).

Джерело: [79].

З огляду на сусідство України з країнами ЄС пріоритетним напрямком може стати утворення транскордонного кластеру. Поширення мережі транскордонних кластерів в українсько-польському, українсько-словацькому, українсько-угорському та українсько-румунському транскордонних регіонах є найбільш перспективним напрямом активізації зовнішньоекономічних зв'язків у їхніх межах, а також

важливим інструментом їхнього переходу до найвищого рівня ефективності транскордонної співпраці на міжгалузевій основі.

Одним із пілотних проектів, спрямованих на формування транспортно-логістичних кластерів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС, може стати логістичний кластер, що охоплюватиме Закарпатську область України, регіон Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина), Кошіцький край Словаччини та район Сату-Маре Румунії. Тобто, діяльність цього кластера поширюватиметься на всі чотири транскордонні регіони, сформовані між Україною та ЄС. У вказаному кластері поєднуюватимуться різні види транспорту, причому, як вантажного, так і пасажирського. Це стосується автомобільних доріг та автопортів, залізничних колій і залізничних транспортних вузлів, аеропортів та аеродромів і річкового судноплавства. Усіх їх пов'язуватиме між собою розгалужена мережа транскордонної транспортної логістики [59].

Перспектива формування деревообробного та меблевого кластера активно обговорюється й на Львівщині, Івано-Франківщині, Буковині. До його потенційних учасників слід віднести передусім лісгоспи, меблеві та целюлозно-паперові підприємства, навчально-освітні заклади, туристичні центри, енергетичні компанії тощо.

Функціонування транскордонного лісогосподарського кластера (або їх мережі) в західних областях України створюватиме сприятливі передумови для розвитку іншого транскордонного кластера, а саме – туристично-рекреаційного. Адже ведення екологічного господарювання в лісовому секторі Карпатського регіону, ґрунтоване на поліпшенні якості природних ресурсів у відповідних транскордонних регіонах, а також їх людського і соціального капіталу, супроводжуватиметься нарощуванням потенціалу відпочинкової індустрії в передгірних і гірських районах українських, польських, словацьких, угорських і румунських Карпат. Це дасть всі підстави для спільного використання учасниками ринку туристичних послуг прикордонних регіонів цих країн наявного туристично-рекреаційного потенціалу з метою отримання синергетичних ефектів у межах транскордонних регіонів,

сформованих на кордоні між Україною та ЄС. Саме це дозволяють зробити транскордонні туристичні кластери.

Зв'язок кластеру з міжнародним ринком послуг може бути прокладений через експорт комп'ютерних та суміжних послуг, тобто міжнародний аутсорсинг, який здійснюється учасниками кластеру на замовлення іноземних ТНК. Міжнародний субпідряд може слугувати як елементом кластерної політики, так і самостійною стратегією виходу вітчизняних компаній на міжнародний ринок послуг.

Україна, має усі сприятливі умови задля створення ефективного майданчику для аутсорсингу, найперспективнішим напрямом якого може стати саме ІТ-аутсорсинг. За даними аналізу «Щорічної Глобальної Аутсорсингової Доповіді», Україна знаходиться на 11-му місці в топ-20 переліку найбільших світових центрів по кількості задіяних у ІТ-галузі осіб (5816 осіб) [86]. Тому надзавдання держави - створення позитивного іміджу українських ІТ-фахівців та впровадження регулюючих законодавчих механізмів. Згідно доповіді «Аутсорсинг у Центральній та Східній Європі» 2018 року, місто Київ посіло перше місце за кількістю студентів та випускників за спеціальністю ІТ, що підкреслює високий потенціал кваліфікованої робочої сили за даним спрямуванням (рис 3.2.):

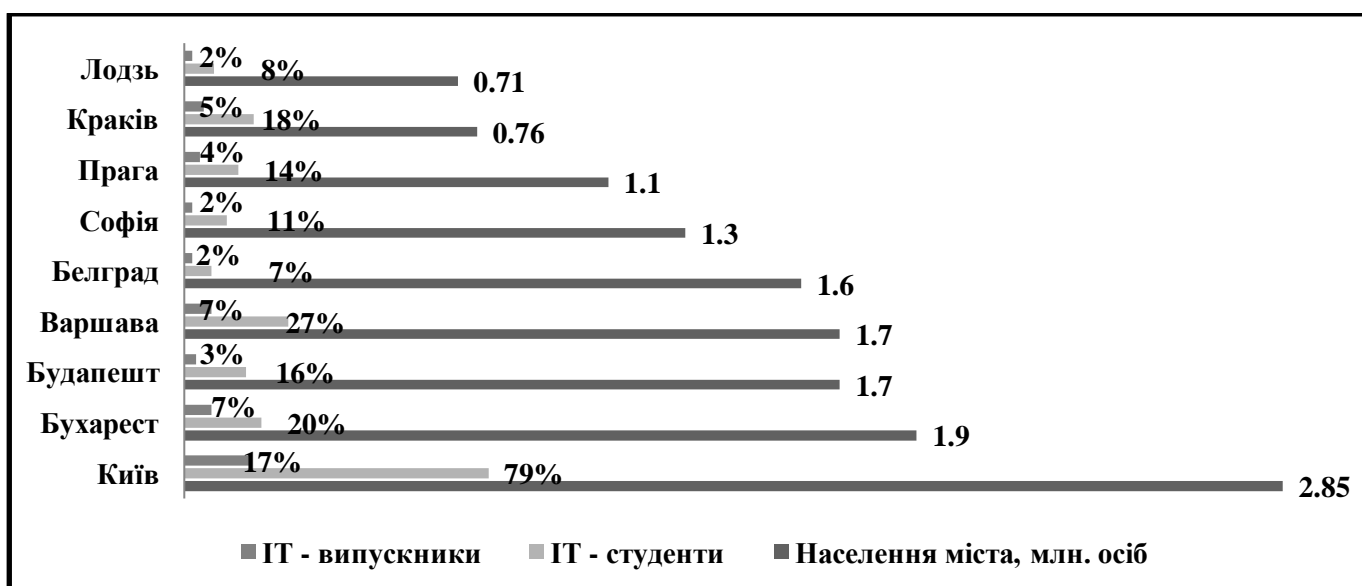

Рис. 3.2. Населення – відсоток студентів та випускників ІТ-галузі за містами-лідерами в 2018 році, (%).

Джерело: [79].

Проте є багато невирішених питань в ІТ-сфері. Саме ці невирішені проблеми знайшли своє відображення у доволі низькому відсотковій Україні щодо частоти замовлень на аутсорсингову розробку програмного забезпечення серед провідних країн у цій сфері за 2018 рік (рис. 3.3.), [57]:

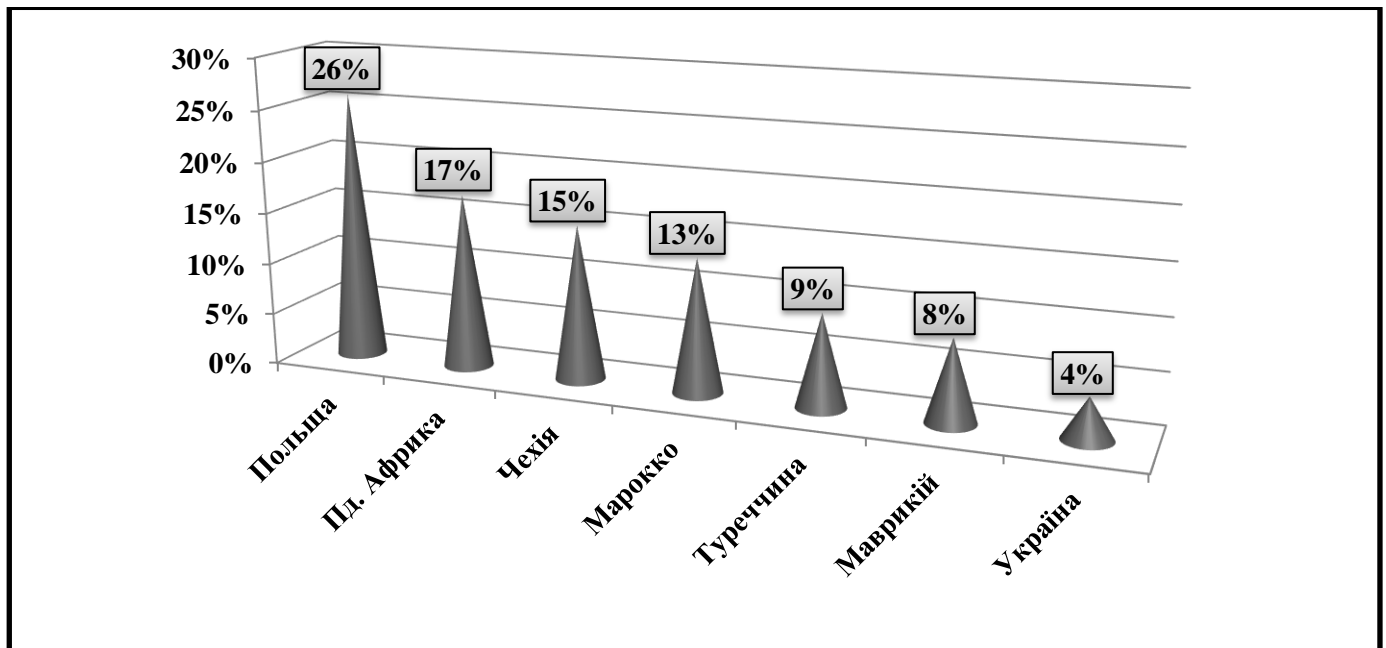

Рис. 3.3. Частота замовлень аутсорсинг-розробки програмного забезпечення по країнах в 2018 році, (%).

Джерело: [57].

Основними чинниками, які сповільнюють розвиток ринку ІТ-аутсорсингу в Україні, насамперед є: відсутність відповідного законодавчого визначення й регулювання процесів аутсорсингу; недостатньо розкручений імідж вітчизняного ринку ІТ-аутсорсингу (саме цим можна пояснити той факт, що у 2018 р. кожна дванадцята компанія замовляла аутсорсингову розробку програмного забезпечення у Маврикії і тільки кожна тридцята зверталась за послугою в Україну); наявність великої кількості ризиків, пов'язаних з веденням бізнесу; нестабільна економічна та політична ситуація, а також складне юридичне, податкове і бізнес-оточення [23].

Очевидно, що задля реалізації потенціалу та нарощування темпів міжнародних замовлень необхідна зацікавленість в цьому національної політичної і бізнес-еліти. Розвиток високих технологій допоможе провести структурні зміни в економіці,

створити сотні тисяч робочих місць для молодих фахівців, загальмувати відтік кваліфікованих кадрів та поповнити бюджет країни.

Механізм транснаціоналізації вітчизняних підприємств є стратегічним пріоритетом національної економіки у нарощуванні глобальної конкурентоспроможності.

Для того, щоб визначити секторальні напрямки транснаціоналізації слід використовувати показник концентрації в галузі. Найбільш доцільне створення ТНК в таких галузях з високою концентрацією: торгівля, транспорт, бізнес, електро-, водопостачання та послуг газопостачання [87].

Серед вітчизняних компаній, які працюють в названих галузях, слід підкреслити «СКМ», що має підрозділи у Італії, Швейцарії та Німеччині, «ДТЕК» - корпорація, яка оголосила про свої наміри стати провідним гравцем на східноєвропейському ринку послуг електропостачання та диверсифікації діяльності в напрямку служби водопостачання (зростання темпу 33,41%), а також «Приват груп», що працює на теренах Росії, Грузії та Латвії. В області торгівлі, такий потенціал властиво компаніям «УкрАВТО» - найбільший виробник, дистриб'ютор і сервісний постачальник в Україні, до складу якої відносять 2 заводи з виробництва автомобілів в Україні і 2 в Польщі, 10 заводів з виробництва комплектуючих в Україні та 12 – у сусідній Польщі, 414 сервісних центрів, 476 автосалонів і пунктів продажу та «ROSHEN», продукція якої представлена в 11 країнах світу та займає 18-е місце у світі за версією «Candy Industry Top 100» [54].

Прийняття рішень щодо вступу на європейський ринок для ТНК повинні ґрунтуватися на таких детермінантах транснаціоналізації, як наявність бізнес клієнтів у вітчизняної ТНК у приймаючій країні, культурні відмінності і відкритість ринків країн ЄС.

Реалізація усіх запропонованих механізмів для інтеграції українських підприємств у ділові моделі ЄС потребує певний інструментарій, а саме: співвідношення «ціна–якість» у позиціонуванні українських товарів на європейському ринку, створення системи інтегрованих комунікацій з європейським ринком та впровадження концепції партнерського маркетингу із учасниками ринку.

90. Важливою умовою виходу українських підприємств і організацій на європейський ринок є забезпечення відповідності рівня якості вітчизняних товарів євростандартам. Перевірка українських підприємств – обов'язкова умова для отримання права на постачання продукції до країн Європейського Союзу. Відповідні перевірки відповідності якості пройшли українські молокопереробники і виробники м'яса птиці. Але поки що бажаного дозволу на експорт вони не отримали, оскільки під час інспектування представники ЄС виявили невідповідність української системи ветеринарно-санітарного контролю при виробництві цієї продукції європейським стандартам [75].

Ще одним ключовим інструментом для досягнення успіху на європейському ринку є забезпечення необхідного інформування європейських споживачів. Такі висновки підтверджуються і дослідженнями Світового Банку [77], за якими близько половини підприємств-експортерів серед обмежувальних факторів комерційного характеру відзначають брак засобів для дослідження експортних ринків і просування своїх товарів, а також недостатнє просування своїх товарів та послуг. Важливо забезпечити комплекс інтегрованих комплексних комунікацій з європейським ринком, а також інших активних маркетингових заходів, зокрема, дослідження ринку з метою вивчення чинників, які привабили європейців у виборі певного товару чи послуги.

Нерідко для успіху на європейському ринку недостатньо лише відповідності галузевим європейським стандартам та цінній конкурентоспроможності. І річ не тільки у формальних підрахунках і порівнянні тактико-технічних характеристик товару. Важливим ключовим чинником успіху може стати вибір стратегічного партнера і вдалий спосіб співпраці з ним щодо поділу майбутніх замовлень. Партнерський маркетинг важливо розвивати на всіх рівнях управління: і на рівні держав, і на рівні окремих підприємств. Важливо також розвивати корпоративну культуру та маркетингову складову у своїй діяльності. На це спрямований проект «Підтримка розвитку ділової спроможності українських малих та середніх підприємств – міжнародний аспект», який профінансував ЄС. Дослідження в межах

проекту доводять необхідність розробити національні програми щодо експорту та розвитку управління в Україні.

Отже, якісне інституційне середовище є визначальною умовою можливості держави проводити реформи, які необхідні для формування різних аспектів національної конкурентоспроможності.

Відсутність динамічності у процесах виробництва займає високе місце в моделі рейтингу ключових загроз для вітчизняних транснаціональних корпорацій. В даний час наявність мобільності та динамічності у процесах виробництва є гарантом їхньої виживаності, можливості безкризового існування і подальшого успішного розвитку.

Політична нестабільність, хоч і займає не найвищий рівень серед ієрархії факторів, але на сьогоднішній день це питання займає лідируючі позиції серед питань, які ставляться перед Україною.

Отже, вагомою складовою ефективною конкурентної політики є транснаціоналізація українського капіталу як альтернатива експансії іноземних ТНК. Створенню власних корпоративних структур, мають передувати урядові програми їх стимулювання. За системного підходу можливе різке підвищення конкурентоспроможності економіки у гірничо-металургійній, авіакосмічній, агропромисловій сферах та ринковій інфраструктурі. При цьому забезпечення балансу між іноземними та українськими виробництвами загострить конкурентну боротьбу на ринку і сприятиме як більш повному задоволенню потреб споживачів, так і інтеграції національного ринку у світовий.

Висновки до розділу 3

Україна володіє досить потужним, однак нереалізованим, інвестиційним потенціалом, розвиток якого стримується чинниками переважно макроекономічного характеру. Це дозволяє стверджувати про необхідність обґрунтування та імплементації виваженої політики, в межах якої доцільними є підвищення прозорості інвестиційного ринку, удосконалення системи захисту іноземних

інвестицій, раціоналізація галузевого розподілу іноземних інвестицій шляхом розробки та впровадження системи заходів інвестиційного та структурного спрямування, спрощення регуляторних процедур ведення бізнесу.

Серед країн ЄС найбільше прямих інвестицій в Україну у 2018 році спрямовує Кіпр – 29,9% загального обсягу інвестицій із країн ЄС, Німеччина – 12,5%, Нідерланди – 11,1%, Австрія – 5,5%, Велика Британія – 4,7%, Франція – 3,5%, Британські Віргінські Острови – 4,4%, Італія – 2,2%, Польща – 1,8%.

Світова практика підтверджує, що ПІІ мають низку додаткових істотних переваг перед іншими формами економічного співробітництва, особливо для країн з перехідною економікою, таких, як Україна: ПІІ виступають як джерело додаткового продуктивного капіталу; ПІІ виступають як ефективний спосіб європейської інтеграції; ПІІ сприяють становленню нової інституціональної структури ринкової економіки; ПІІ можуть підтримувати й активізувати інші форми фінансування й володіють рядом переваг перед національними джерелами капіталу та засобами міжнародних фондів; ПІІ сприяють здійсненню більш ефективної приватизації і реструктуризації економіки, створюють додаткові робочі місця, при цьому збільшуючи реальні доходи працівників;

Поруч з усіма вищенаведеними позитивними наслідками прямого інвестування з боку ЄС, існує багато негативних впливів на економіку України: Україна не тільки одержує певні грошові суми, але й віддає їх у формі обслуговування позик і переказу частини прибутку від прямих і портфельних вкладень; недосконалість українського податкового законодавства й надмірно ліберальна зовнішньоекономічна політика сприяли розробці як резидентами, так і нерезидентами витончених схем укриття прибутку; ПІІ найчастіше не ведуть до поліпшення структури нагромадження й виробництва; якщо інвестор має кращі умови на місцевих ринках, існує ризик витіснення національних виробників, виникає «ефект заміщення або витіснення»; у зв'язку з масштабним перепадом в прибутковості різних секторів національної економіки все більша частка ПІІ концентрується в експортно-сировинному секторі; у випадку здійснення ПІІ через злиття й поглинання перехід компаній до іноземних власників може привести до

перекачування грошових потоків корпоративного сектора на закордонних фінансових посередників; ПІІ можуть призводити до погіршення стану платіжного балансу країни; ТНК ЄС іноді переносять з-за кордону виробництва, екологічно шкідливі для навколишнього середовища й здоров'я громадян, оскільки недосконале екологічне законодавство України дозволяє їм заощаджувати на дорого вартісних екологічно чистих технологіях.

Внаслідок позитивних і негативних впливів ПІІ з країн ЄС на Україну виникає серйозне протиріччя їх інтересів та інтересів транснаціонального капіталу. Боротьба цих інтересів змушує уряд країни балансувати, зміщаючи економічну політику або убік лібералізації міжнародного руху капіталу, або в напрямку протекціонізму й жорсткості мір регулювання.

Для зміцнення торговельної та інвестиційної співпраці України із країнами ЄС необхідно вжити такі заходи: вдосконалити систему державної фінансової, податкової, страхової, маркетингової, інформаційно-консультативної підтримки українських експортерів; гармонізувати систему стандартизації України; збільшити частку високотехнологічної продукції в експорті; диверсифікувати ринки експорту та імпорту; спільно із відповідними службами ЄС розробити заходи із запобігання маніпулюванню оцінками митної вартості при митному оформленні товарів; удосконалити структуру торгівлі, впроваджуючи нові форми торговельних зв'язків, зокрема виробничу кооперацію, співробітництво на компенсаційній основі та організацію спільних виробництв шляхом закупівлі ліцензій.

Зважаючи на сучасні тенденції європейської бізнес-архітектури, ефективну інтеграцію вітчизняних компаній забезпечать 3 основні механізми: формування інноваційних кластерів у пріоритетних секторах української економіки, реалізація аутсорсингового потенціалу України (зокрема ІТ-аутсорсинг) та створення власних транснаціональних структур, які виконували б роль флагманів економіки, формуючи нову якість національного конкурентного середовища.

Реалізація усіх запропонованих механізмів для інтеграції українських підприємств у ділові моделі ЄС потребує певний інструментарій, а саме: співвідношення «ціна–якість» у позиціонуванні українських товарів на

європейському ринку, створення системи інтегрованих комунікацій з європейським ринком та впровадження концепції партнерського маркетингу із учасниками ринку.

Ваговою складовою ефективної конкурентної політики є транснаціоналізація українського капіталу як альтернатива експансії іноземних ТНК. Створенню власних корпоративних структур, мають передувати урядові програми їх стимулювання. За системного підходу можливе різке підвищення конкурентоспроможності економіки у гірничо-металургійній, авіакосмічній, агропромисловій сферах та ринковій інфраструктурі. При цьому забезпечення балансу між іноземними та українськими ТНК загострить конкурентну боротьбу на ринку і сприятиме як більш повному задоволенню потреб споживачів, так і інтеграції національного ринку у світовий, а найголовніше – забезпечить економічне зростання як базу подолання економічної нерівності.

ВИСНОВКИ

Глобалізація та супутні її прояви є сталою ознакою сучасних міжнародних економічних відносин, зберігаючи своє значення як фактора їх розвитку. Фактично, при цьому, глобалізація не є окремим повноцінним процесом. Радше, вона складається з ряду особливостей сучасних економічних відносин на міжнародному рівні, взаємопов'язаних та доповнюючи один одного.

Серед цих процесів слід виділити торгівельну та фінансову лібералізацію, що уможлиблює рух капіталів та інших факторів виробництва між країнами, а також сприяє взаємопроникненню ринків товарів та послуг. В нинішньому вигляді цей процес знаходить відображення у створенні глобальних ланцюгів створення вартості, як прояву міжнародного поділу праці на дедалі дрібніших рівнях.

Іншим важливим чинником є хід науково-технічного прогресу, що уможлиблює вищезазначені процеси через зменшення вартості перевезень та зв'язку між суб'єктами економічних відносин в глобальному масштабі. Цей же процес забезпечує економічний розвиток розвинених країн, технічні досягнення яких в рамках глобалізації будуть розповсюджуватися світом.

Інституціоналізація міжнародних відносин, що створює структуру взаємодії на основі якої формуються зв'язки окремих суб'єктів міжнародних відносин. В глобальному масштабі слід виділити такі організації як ГАТТ/СОР, Конференцію ООН з торгівлі та розвитку. На регіональному рівні їх доповнюють окремі об'єднання, що формують систему угод про вільну торгівлю, митних союзів, тощо.

В той же час, на прикладі Азійської фінансової кризи 1997/8 років та Світової фінансової кризи 2008 року очевидні і ризики, що несе подібна залежність учасників МЕВ від ринкової ситуації окремих з них.

В контексті ж нерівномірностей соціально-економічного розвитку, слід зазначити, що глобалізація в сучасному її вигляді розкрилася після тривалого періоду нарощення відриву між багатими та бідними країнами, тобто подібні розриви сформувалися безвідносно її впливу. При розгляді сучасних умов, важливо

зазначити, що розвиток кожної окремо взятої територіальної одиниці значно залежить від ряду факторів, кожен з яких здійснює певний вплив і в умовах глобалізації. За характером впливу на участь країни в глобалізаційних процесах їх можна згрупувати наступним чином:

1. Економічні чинники, в контексті яких нерівномірність є характеристикою, що має здатність до підтримки самої себе, оскільки ефекти слабого економічного розвитку негативно впливають на подальші перспективи. Економічно слабка країна має вкрай обмежені ресурси до підвищення конкурентоспроможності своєї продукції, обмежуючи, таким чином, можливість капіталовкладень в майбутньому.

2. Географічні чинники, що визначають можливості участі країни у світовій економіці через доступ до шляхів сполучення, можлива необхідність певних інфраструктурних вкладень, епідеміологічні ризики, вразливість перед природними лихами та посилені вимоги до політичних відносин з сусідами, через яких відбувається сполучення.

3. Історичні чинники, які знаходять вираження в еволюції державних інституцій в певній країні та вплив ззовні на цей процес (наприклад для держав, що в минулому були колоніями, або країни, що нещодавно здобули незалежність). Інституції встановлені або успадковані внаслідок таких подій можуть бути вкрай несприятливими для економічного зростання. До того ж існують ризики роздробленості політичних еліт, воєнних конфліктів, що часом також мають складову міжетнічної ворожнечі, що також не сприяє інтеграції країни у світову економічну систему.

Жоден окремий фактор не може повністю пояснити великі диспропорції в економічному розвитку між країнами світу. Також відносний вплив будь-якого конкретного фактора, ймовірно, не залишиться незмінним з часом.

До того ж, визначення впливу цих факторів ускладнюється їх взаємодією один з одним, при якій окремі комбінації можуть підсилювати або, навпаки, нівелювати вплив певних з них. Наприклад, хоча різні географічні чинники відігравали важливу роль у формуванні економічних можливостей, доступних для різних народів,

економічний розвиток також має і зворотній вплив на важливість географії, оскільки розвиток сучасної транспортно-комунікаційної системи знизив її роль, хоча, безумовно, в обмеженому масштабі.

Тим не менш, вищенаведені чинники здійснюють вагомий вплив на сучасному етапі міжнародних економічних відносин. На думку автора, основним наслідком економічної нерівності країн на даний момент є сама економічна нерівність, її продовження у часі, оскільки розвинені країни в силу самого визначення мають доступ до ряду переваг, таких як розбудована інфраструктура, що збільшує привабливість у контексті ведення торгівлі, в той час як країни, що розвиваються вимагають значних початкових вкладень; розвинута система відтворення конкурентоспроможної робочої сили, на противагу країнам, що розвиваються, які обмежені у можливостях залучення своєї економіки у глобальну систему; розвинені інституції, які зменшують ризики втрат інвестицій, на відміну від, наприклад, війн у Південному Судані чи Ємені,

Тим не менш, статистичні дані свідчать, що у глобальному масштабі глобалізація сприяла підняттю величезних мас людей з бідності, при постійному зменшенні їх частки в населенні світу, при тому що в абсолютному значенні населення світу зростає. Найбільш позитивно виглядають цифри для найменш розвинених країн, згідно класифікації Світового банку (країни з показником валового національного доходу на душу населення меншим за 1036 долю США) – 31 у 2020 році, відносно 64 у 2001

Вплив на внутрішній розподіл доходів менш однозначний. Міжнародний розподіл праці, з його переміщеннями до зменшення кількості виробництв та, відповідно, робочих місць, що вимагають некваліфікованої робочої сили у багатих країнах при переносі у бідні країни, оскільки бідні країни зможуть експортувати трудомісткі товари, такі як одяг, до багатих країн, таким чином збільшуючи попит на некваліфіковану робочу силу в бідних країнах і зменшення його в багатих.

Тобто в контексті багатих країн є вагома причина стверджувати, що торгівля робить багатих багатшими, а бідних - біднішими. До того ж, робоча сила розвинених країн має конкурувати з працівниками з бідних країн у питаннях

заробітної плати, при абсолютно несхожих характеристиках споживання. Окрім того, для розвинених країн характерним є тренд на збільшення частки капіталу відносно робочої сили у виробництві, чим також можна пояснити стагнацію заробітної плати та збільшення розриву у доходах.

Вигоди ж для населення країн-отримувачів капіталу також обмежені, оскільки їх конкурентна перевага полягає в тому числі і у меншій заробітній платні. А оскільки країна має перевагу лише в рамках певної галузі, процес загалом також створює розшарування і в країнах, що розвиваються, хоча в даному випадку це, загалом, позитивний тренд, оскільки він веде до покращення абсолютних показників доходів, тобто розшарування за таких обставин означає, що населення менш «рівномірно бідне».

Рівень соціально-економічного розвитку України на даному етапі, хоча і відзначається сприятливими показниками соціально-економічного розшарування, не може вважатися сприятливими до розбудови добробуту населення, оскільки рівномірність розподілу багатства у суспільстві викликає сумніви, оскільки високий рівень корупції в країні з одного боку, та викликана цим фактором недовіра населення до влади, що виражається у великих обсягах тіньової економіки не дають змоги адекватно оцінювати рівень доходів населення. До того ж, не відзначається економіка і високими абсолютними макроекономічними показниками. В наявній структурі експорту домінують товари з низькою доданою вартістю, що наражає Україну на значні ризики у разі коливань світових цін на ці товари.

Водночас, рівень розвитку людського капіталу у країні відносно високий, перш за все, за рахунок охоплення населення освітою, що створює потенціал до участі у галузях, що вимагають кваліфікованої робочої сили.

При цьому спостерігається позитивна тенденція до розширення конкурентоспроможності сучасних високотехнологічних послуг – комп'ютерно-інформаційних послуг, зв'язку, будівельних послуг. Підтримання умов для подальшої зовнішньоекономічної експансії цих українських підприємств є одним із головних завдань економічної політики уряду.

Максимальна підтримка вищезазначених високотехнологічних бізнесів-локомотивів довгострокового зростання і використання такого досвіду є вкрай важливим для України. Доречними будуть передусім заходи фіскального та монетарного стимулювання. Незважаючи на необхідність додаткового захисту національних економік і, як наслідок, зміну існуючої практики міжнародної інтеграції, об'єктивні причини її відновлення не зникнуть і в посткризовий період.

Зовнішньоекономічна політика України має базуватися на можливості ефективної інтеграції у світові ланцюги створення вартості, логістичні та комунікаційні мережі за рахунок подальшої консолідації міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем, що тісно пов'язано з внутрішньою економічною політикою підвищення рівню конкурентоспроможності національної економіки.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розпорядження КМУ «Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми розвитку авіаційної промисловості на 2021-2030 роки» № 951 від 1 вересня 2021 р.
2. Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки» № 1617-р від 09 грудня 2021 р.
3. Балабанова Г.П. Потенціал зон вільної торгівлі у зростанні конкурентоспроможності експорту України / Г.П. Балабанова, К. Л. Спажева // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право), 2017. – № 2. – С. 179-186.
4. Біла С.О. Детінізація національної економіки як складова соціально-економічних реформ: світовий досвід та виклики для України / С.О. Біла // Економічний вісник університету. – Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Вип.29/2. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2016. – С. 347-354.
5. Біла С.О. Соціально-економічні наслідки трудової міграції для країн світу / С.О.Біла // Modern international relations: topical problems of theory and practice: collective monograph / Faculty of International Relations of the National Aviation University; under general editorship of W.Welskop, Y.O.Voloshin – Lodz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi, 2021. – P. 138-144. (436 p.)
6. Біла С.О. Пріоритети інноваційного лідерства країн світу на основі «Індустрії 4.0» / С.О.Біла // Сучасні тенденції розвитку світової економіки: нові виклики та проблеми : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, 19 квітня 2019 р.) / за ред. Деркач Т.В., Кобилянська А.В. – Одеса : МГУ, 2019. – С. 159-162.

7. Набок І.І. Стратегія світового інноваційного лідерства / І.І.Набок, І.С. Дзигаленко // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць.– К.:ННІМВ НАУ, 2017. – № 1. – Вип.4. – С.90-100.
8. Набок І.І. Проблема бідності в сучасній світовій економіці // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19 квітня 2019 р., НАУ, 2019. – С. 57-61.
9. Пічкурова З.В. Детермінанти розвитку ІТ-сектору в Україні / З.В. Пічкурова // Міжнародна науково-практична конференція «Роль інновацій в трансформації сучасної науки». – 29-30 грудня 2017 р. – К.: ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України, 2017. – У 2-х ч. – Ч. 1. – С. 177-180.
10. Пічкурова З.В. Креативний капітал у сучасній економіці знань / З.В. Пічкурова // Стратегія розвитку України: наук. журн. – К.: НАУ, 2019. – № 1. – С. 99-105.
11. Побоченко Л.М. Пріоритетні напрямки покращення міжнародної інвестиційної діяльності в Україні /Л.М. Побоченко, Д.Р. Мухамедова // Електронний фаховий науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». Серія «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». – 2017. – Вип. 7. – С.49-55.
12. Побоченко Л.М., Сабатін О.С. Експортний потенціал сільськогосподарської галузі України в умовах євроінтеграції // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2016. – Том 21. Вип. 6 (48). – С.29-33.
13. Побоченко Л.М. Оцінка впливу торговельних відносин з ЄС на економічний розвиток України / Л.М. Побоченко, О.С. Сабатін // Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». – 2016. – Вип. 11. – С.57-61.
14. Побоченко Л.М. Перспективи інвестиційної привабливості економіки країни / Л.М. Побоченко, В.О. Василевський // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць. – Київ: НН ІМВ НАУ, 2016. – № 2, Вип. 3. – С. 30-37.

15. Прокоп'єва А.А. Особливості правового регулювання міжнародної торгівлі в рамках ГАТТ/СОТ/ А.А. Прокоп'єва // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2019.– №2. – С. 92-98.

16. Румянцев А.П. Торговельний аспект розвитку міжнародної конкурентоспроможності України/ А.П. Румянцев // Стратегія розвитку України.- 2018. - №1. – С.37-42.

17. Татаренко Н.О. Сценарії глобалізації: варіативність концепцій і реалії //Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журнал. – Вип. 4. – Ч.1. – К.: НАУ, 2011. – № 4. – С.159-166.

18. Татаренко Н.О. Імперативи і виклики економічної нерівності // Modern international relations: topical problems of theory and practice: collective monograph / Under general editorship of W. Welskop, Y. O. Voloshin.– Lodz – Kyiv: Faculty of International Relations of the National Aviation University, Kyiv; Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi, 2021. – 436 p. – Pp.200-222.

19. Татаренко Н.О. Solidarism in Global and National Economies: institutional discourse //Eastern Europe: Regional Studies: Monograph / V. Teosa, V. Tsivatyi, M. Matsaberidze □ other. – Chişinău: Moldova State Univ., Tbilisi State Univ., Diplomatic Acad. of Ukraine.– 2017. – 359 p. –P. 214-236.

а. Татаренко Н.О. Економічний вимір глобальних трендів міжнародних відносин // Глобальні тренди міжнародних відносин: Монографія. – К.: Вадекс, 2020. – 524 с. – С.284-320.

20. Ткаченко, С. Є. Аналіз сучасних процесів світової економічної глобалізації / Світлана Євгенівна Ткаченко // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 4. – С. 23–31. – ISSN 2415-8453.

21. Acemoglu, D., and P. Restrepo. 2020. “Robots and Jobs: Evidence from US Labor Markets.” *Journal of Political Economy* 128 (6): 2188–44.

22. Addisu A Lashitew, Michael L Ross, Eric Werker, What Drives Successful Economic Diversification in Resource-Rich Countries?, *The World Bank Research Observer*, Volume 36, Issue 2, August 2021, Pages 164–196.

23. Aiyar, Shekhar & Ebeke, Christian, 2020. "Inequality of opportunity, inequality of income and economic growth," *World Development*, Elsevier, vol. 136(C).
24. Aghion, P., U. Akcigit, A. Bergeaud, R. Blundell, and D. Hemous. 2019. "Innovation and Top Income Inequality." *Review of Economic Studies* 86 (1): 1–45.
25. Autor, D., D. Dorn, L. F. Katz, C. Patterson, and J. Van Reenen. 2020. "The Fall of the Labor Share and the Rise of Superstar Firms." *The Quarterly Journal of Economics* 135 (2): 645–709.
26. Baklouti, N. and Boujelbene, Y. (2020). An Econometric Study of the Role of the Political Stability on the Relationship between Democracy and Economic Growth. *PANOECONOMICUS*, 67(2), 187-206
27. Banerjee, A., E. Breza, E. Duflo, and C. Kinnan. 2019. "Can Microfinance Unlock a Poverty Trap for Some Entrepreneurs?" NBER Working Paper 26346, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
28. Berg, A., and J. D. Ostry. 2017. "Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin?" *IMF Economic Review* 65 (4): 792–815.
29. Berg, A., J. D. Ostry, C. G. Tsangarides, and Y. Yakhshilikov. 2018. "Redistribution, Inequality, and Growth: New Evidence." *Journal of Economic Growth* 23 (September): 259–305.
30. Bick, A., N. Fuchs-Schündeln, and D. Lagakos. 2018. "How Do Hours Worked Vary with Income? Cross-Country Evidence and Implications." *American Economic Review* 108 (1): 170–99.
31. Blau, B. M. 2018. "Income Inequality, Poverty, and the Liquidity of Stock Markets." *Journal of Development Economics* 130(January): 113–26.
32. Dao, M. C., M. Das, and Z. Koczan. 2019. "Why is Labour Receiving a Smaller Share of Global Income?" *Economic Policy* 34 (100): 723–59.
33. De Loecker, J., J. Eeckhout, and G. Unger. 2020. "The Rise of Market Power and the Macroeconomic Implications." *The Quarterly Journal of Economics* 135 (2, May): 561–644.
34. Cerra, Valerie & Fatás, Antonio & Saxena, Sweta, 2020. "Hysteresis and Business Cycles," CEPR Discussion Papers 14531, C.E.P.R. Discussion Papers.

35. Cerra, V., B. Eichengreen, A. El-Ganainy, and M. Schindler, (Eds.). 2021 (forthcoming). *How to Achieve Inclusive Growth*. Oxford University Press and IMF.
36. Ferreira, Ines & Gisselquist, Rachel & Tarp, Finn. (2021). On the Impact of Inequality on Growth, Human Development, and Governance. *International Studies Review*. 10.1093/isr/viab058.
37. Graetz, G., and G. Michaels. 2018. "Robots at Work." *The Review of Economics and Statistics* 100 (5): 753–68.
38. Ivanic, M., and W. Martin. 2018. "Sectoral Productivity Growth and Poverty Reduction: National and Global Impacts." *World Development* 109 (C, September): 429–39.
39. Jianu, I.; Dinu, M.; Huru, D.; Bodislav, A. Examining the Relationship between Income Inequality and Growth from the Perspective of EU Member States' Stage of Development. *Sustainability* 2021, 13, 5204. <https://doi.org/10.3390/su13095204>
40. Marrero, G. A., and L. Servén. 2018. "Growth, Inequality, and Poverty: A Robust Relationship?" Policy Research Working Paper 8578, World Bank, Washington, DC.
41. Ostry, J., P. Loungani, and A. Berg. 2019. *Confronting Inequality*. Foreword by Joseph E. Stiglitz. New York: Columbia University Press.
42. Paprotny, D. Convergence Between Developed and Developing Countries: A Centennial Perspective. *Soc Indic Res* 153, 193–225 (2021).
43. Pleninger, Regina (2020) : Impact of natural disasters on the income distribution, KOF Working Papers, No. 474, ETH Zurich, KOF Swiss Economic Institute, Zurich,
44. Upreti, Parash (2015) "Factors Affecting Economic Growth in Developing Countries," *Major Themes in Economics*, 17, 37-54.
45. Krusell, P., L. E. Ohanian, J. V. RÌos-Rull, and G. L. Violante. 2000. "Capital-Skill Complementarity and Inequality: A Macroeconomic Analysis." *Econometrica* 68 (5, September): 1029–54.

46. Gräbner, Claudius & Hafele, Jakob, 2020. "The emergence of core-periphery structures in the European Union: A complexity perspective," ZOE Discussion Papers 6, ZOE. institute for future-fit economies, Bonn.
47. Nugroho AD, Bhagat PR, Magda R, Lakner Z (2021) The impacts of economic globalization on agricultural value added in developing countries. PLoS ONE 16(11): e0260043. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260043>
48. Santos, Sonia & Delgado Rodríguez, María Jesús. (2016). Core-Periphery Business Cycle Synchronization in Europe and the Great Recession. Eastern European Economics. 1-26. 10.1080/00128775.2016.1238767.
49. Son Thanh Nguyen; Wu, Yanrui (2019) : Economic integration and network trade: A comparison of East Asia and the European Union, ADBI Working Paper Series, No. 1062, Asian Development Bank Institute (ADBI), Tokyo
50. Son Thanh Nguyen, Yanrui Wu, Patterns of network trade: A comparison between East Asia and European union, Asia and the Global Economy, Volume 1, Issue 2, 2021, 100011, ISSN 2667-1115,
51. Strachan, A.L. (2018). Relationship between regional cooperation and political stability and prosperity. K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies.
52. UNCTAD. World Investment Report. 2018. Investing in a low-carbon economy. New York; Geneva: UNCTAD, 2018.– 54 p.
53. UNCTAD. World investment report 2019 FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development. New York; Geneva: UNCTAD, 2006. – 77 p.
54. Zergawu, Yitagesu Zewdu & Walle, Yabibal M. & Giménez-Gómez, José-Manuel, 2020. "The joint impact of infrastructure and institutions on economic growth," Journal of Institutional Economics, Cambridge University Press, vol. 16(4), pages 481-502, August.
55. В. В. Гоблик. Перспективи розвитку транскордонних кластерів на кордоні України з Європейським Союзом // Ефективна економіка. – 2019 - №3.

[Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1854>.

56. І.Є. Матвій. Особливості розвитку ІТ-аутсорсингу в Україні. – 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAG E_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VNULPP_2013_754_28.pdf.

57. Навроцька Н. А. Дуалізм впливу прямих іноземних інвестицій на приймаючі країни // Бізнес Інформ. – 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://business-inform.net/pdf/2012/1_0/67_71.pdf.

58. Outsourcing and Offshoring in CEE: A Rapidly Changing Landscape // White Paper Q2. – 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.colliers.com//media/Files/EMEA/EasternEuropeaninformation/2014EEResearchPage/Office/EE-2014-Outsourcing-and-Offshoring-Q2-2014.pdf>.

59. Aslan G, Deléchat C, Newiak M, Yang F (2017) Inequality in financial inclusion and income inequality. IMF Working Paper 17/236. Washington, DC. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2017/11/08/Inequality-in-Financial-Inclusion-and-Income-Inequality-45344>

60. Bartlett, William and Prica, Ivana, Interdependence between Core and Peripheries of the European Economy: Secular Stagnation and Growth in the Western Balkans (February 8, 2016). LEQS Paper No. 104, [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2729882>

61. Asian Development Bank. 2021. Asian Economic Integration Report 2021: Making Digital Platforms Work for Asia and the Pacific-Highlights. © Asian Development Bank License: CC BY 3.0 IGO. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://hdl.handle.net/11540/13182>.

62. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2019. <https://www.weforum.org/reports/globalcompetitiveness-report-2019>

63. The Atlas of Economic Complexity: rankings. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://atlas.cid.harvard.edu/rankings>

64. The Atlas of Economic Complexity: Ukraine. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <http://atlas.cid.harvard.edu/countries/228>
65. The Atlas of Economic Complexity: Growth Projections. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <http://atlas.cid.harvard.edu/growth-projections>
66. The Fund for Peace 2019, Fragile State Index 2015, The Fund for Peace, Washington D.C., Viewed 31 August 2019. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <https://fundforpeace.org/2019/04/10/fragile-states-index-2019/>
67. “World Bank. 2020. Doing Business 2020 : Comparing Business Regulation in 190 Economies. Washington, DC: World Bank. © World Bank. License: CC BY 3.0 IGO.” [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32436>
68. World Bank. 2018. Poverty and Shared Prosperity 2018 : Piecing Together the Poverty Puzzle. Washington, DC: World Bank. © World Bank. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30418> License: CC BY 3.0 IGO.”
69. World Bank Group. 2018. Global Economic Prospects, January 2018 : Broad-Based Upturn, but for How Long?. Washington, DC: World Bank. © World Bank. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28932> License: CC BY 3.0 IGO.
70. World Bank. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/31066> License: CC BY 3.0 IGO.
71. World Bank. 2019. World Development Report 2019 : The Changing Nature of Work. World Development Report;. Washington, DC: World Bank. © World Bank. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30435> License: CC BY 3.0 IGO..
72. World Bank. 2019. Doing Business 2019 : Training for Reform. Washington, DC: World Bank. © World Bank. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30438> License: CC BY 3.0 IGO.
73. World Bank and World Trade Organization (2019). Global Value Chain Development Report 2019: Technological Innovation, Supply Chain Trade, and Workers

in a Globalized World. Washington, DC/Geneva: World Bank Group and World Trade Organization. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/global-value-chain-development-report-2019>

74. “Steinbach, Rudi. 2019. Growth in Low-Income Countries : Evolution, Prospects, and Policies. Policy Research Working Paper;No. 8949. World Bank, Washington, DC. © World Bank. License: CC BY 3.0 IGO [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32151>

75. United Nations, World Economic Situation and Prospects 2017, 2017, [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.refworld.org/docid/587f35e24.html>

76. “World Bank. 2020. World Development Report 2020 : Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Washington, DC: World Bank. © World Bank. License: CC BY 3.0 IGO.” [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32437>

77. UNU-WIDER, World Income Inequality Database (WIID) Companion dataset (wiidcountry and/or wiidglobal). Version 31 May 2021. <https://doi.org/10.35188/UNU-WIDER/WIIDcomp-310521> [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.wider.unu.edu/database/world-income-inequality-database-wiid>

78. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrstat.gov.ua>

79. Офіційний сайт Євростату [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://ec.europa.eu/eurostat>

80. Офіційний сайт Центрального розвідувального управління [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/>

81. Офіційний сайт World Economic Forum [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: [https:// www.weforum.org/](https://www.weforum.org/)

82. Офіційний сайт Global Wealth Report [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.creditsuisse.com/corporate/en/research/researchinstitute/globalwealthreport.html>
83. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://sfs.gov.ua/>
84. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm
85. Україна остається в ТОП-30 стран по ИТ-аутсорсингу. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ain.ua/2019/11/16/102437>
86. Український малий бізнес – на експорт? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1791777.html>.
87. Дати авіапрому крила: деталі про Державну цільову науково технічну програму розвитку авіаційної промисловості України [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: https://defence-ua.com/people_and_company/dati_aviapromu_krila_detali_pro_derzhavnu_tsilovu_nauko_vo_tehnichnu_programu_rozvitku_aviatsijnoji_promislovosti_ukrajini-4747.html
88. Valentine Pop, "Once Scorned, 'Multispeed Europe' Is Back" , Wall Street Journal, March 1, 2017.